

audit FINANCIAR

3/2013

- Model de configurare a riscului de cosmetizare a informației financiare

- O analiză a determinanților alegerii auditorului financiar la nivelul entității cotate la bursă
- Sistemul de administrare a instituțiilor de credit din România, prin prisma principiilor privind guvernanta corporativă
- Comitetul de audit și transparența informațională. Studiu la nivelul sistemului bancar european
- Importanța mărcilor în prezentarea bilanțului: cazul societăților europene
- Managementul de mediu și raportările de mediu în cazul entităților care activează în industria chimică

PROTOCOLUL INTERCONFEDERAL EUROPEAN, o rețea dedicată profesioniștilor din Europa

La 11 februarie 2013 în sediul Camerei Deputaților, Palazzo Marini din Roma, Italia, a avut loc semnarea *Acordului de Prietenie, Cooperare și Parteneriat* între confederații profesionale organizate la nivel național – Confederația Profesiiilor Liberale din Italia (Confprofessioni), Asociația Federală a Profesiiilor Liberale din Germania (BFB), Uniunea Profesională din Spania (UP) și Uniunea Profesiiilor Liberale din România - (UPLR). Evenimentul - deosebit de important pentru promovarea integrării europene și mobilitatea profesiiilor liberale în această perioadă de creștere și revenire economică - inițiat și susținut de Confederația Profesiiilor Liberale din Italia, a pus bazele creării unei rețele puternice de relații cu organizațiile interprofesionale majore din alte state membre ale Uniunii Europene.

Confederațiile semnatare se angajează să acorde o atenție și o semnificație deosebită necesității inițierii unei dezbateri asupra aspectelor cu caracter european, de interes comun și își propun să coopereze în vederea întăririi rolului profesiiilor liberale din Europa, promovării studiilor, organizării de seminarii, facilitării mobilității transfrontaliere și, de asemenea, implementării unor programe comune în cadrul instituțiilor europene.

Manifestarea care a marcat evenimentul a fost deschisă de **Susanna Pisano**, managerul Biroului European al CONFPROFESSIONI – Italia, după care a urmat prezentarea temei „*Profesiile liberale în Europa*”, susținută de **Paolo Feltrin**, cercetător și analist politic, Universitatea din Trieste. Au fost de față și au luat cuvântul reprezentanți ai unor instituții care sprijină profesioniștii liberali din Europa: **Roberta Angelilli**, vicepreședinte al Parlamentului European, **Antonio Cancian**, membru al Parlamentului European, **Lara Comi**, membru al Parlamentului European. De asemenea, au transmis mesaje prin reprezentanți **Antonio Tajani**, vicepreședinte al Comisiei Europene, responsabil pe probleme de industrie și antreprenoriat și **Enzo Moavero Milanesi**, ministru italian pentru politici europene.

Gaetano Stella, președintele Confprofessioni, a prezentat apoi conținutul *Acordului de prietenie, cooperare și parteneriat*.

Cu acest prilej au avut loc intervenții ale reprezentanților confederațiilor interprofesionale naționale semnatare. Astfel, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele Uniunii Profesiiilor Liberale din România, a făcut o prezentare a organizației

profesionale pe care o reprezintă, apreciind faptul că evenimentul la care participă este unul deosebit de important pentru profesiile liberale din România, deschizând calea unei colaborări mai strânse între asociațiile semnatare în interesul lor reciproc.

Alături de președintele din România au mai avut prezentări: **Gonzalo Múzquiz Vicente-Arche**, secretar tehnic al Uniunii Profesionale (Spania) și **Rolf Koschorrek**, președintele Asociației Federale a Profesiiilor Liberale (Germania).

La 13 februarie 2013, la București Uniunea Profesiiilor Liberale din România a organizat o Conferință de presă pe tema Protocolului semnat la Roma, la care au participat jurnaliști din presa centrală, posturi de radio și televiziune, precum și din presa de specialitate.

Gazda conferinței de presă a fost Camera Auditorilor Financiarilor din România.

Prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președinte al Uniunii Profesiiilor Liberale din România și președinte al Camerei Auditorilor Financiarilor din România, a prezentat ziaristilor semnificația și utilitatea Protocolului Interconfederal European și a răspuns întrebărilor care i-au fost adresate.

„*Pentru profesiile liberale din România deschiderea colaborării cu alte organizații cu vechi state de serviciu în Europa are mare importanță, pe de o parte, prin aceea că noi vom putea învăța din experiența celorlalte țări și, pe de altă parte, la rândul nostru vom deveni mai vizibili, vom demonstra capacitatea noastră de a avea un rol activ, cu contribuții relevante la mișcarea generală a profesiilor liberale. Ne propunem ca într-o perioadă următoare să stabilim împreună un program concret de acțiuni și manifestări profesionale, având drept obiective analiza problemelor specifice profesiilor liberale, dar și creșterea aportului acestei profesii la efortul general pentru dezvoltarea economică și socială.*” – a spus domnul **Horia Neamțu**.

Prof. univ. dr. Sorin DOMNIȘORU, conf. univ. dr. Radu BUZIERNESCU
& asist. univ. dr. Adrian ROMAN

Un model de configurare a potențialului de cosmetizare a informației corporative publicabile

A Configuration Model of the "Tuning" Potential of Publishable Corporate Information

3**18**

Lector dr. Ștefana Maria DIMA, prof. dr. Bogdan DIMA & prof. dr. Nicoleta FARCANE

O analiză a determinantilor alegerii auditorului financiar la nivelul entităților cotate la Bursa de Valori București

Determinants of Financial Auditor Choice for the Entities Listed on Bucharest Stock Exchange

Dr. Adrian Doru BÎGROI

Sistemul de administrare a instituțiilor de credit din România, prin prisma principiilor privind guvernarea corporativă

The Management of Credit Institutions in Romania, Through the Principles of Corporate Governance

28**33**

Lect. univ. dr. Cristina Alexandrina ȘTEFĂNESCU

Comitetul de audit și transparența informațională. Studiu empiric la nivelul sistemului bancar european.

Audit Committee and Information Transparency. Empirical Study on European Banking System

Prof. univ. dr. Liliana FELEAGĂ, prof. univ. dr. Nicolae FELEAGĂ
& drd. Luciana Maria RÂBU

Importanța mărcilor în prezentarea bilanțului: cazul societăților europene

Significance of Brands for the Presentation of the Balance Sheet: the Case of European Companies

45**53**

Lect. univ. dr. Ionel-Alin IENCIU, conf. univ. dr. Irimie Emil POPA,
lect. univ. dr. Victor MULLER & lect. univ. dr. Carmen BONACI

Studiu privind managementul de mediu și raportările de mediu în cazul entităților care activează în industria chimică

A Study on Environmental Management and Environmental Reporting in the Case of Chemical Sector Companies

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**
Str. Sirenelor, nr. 67-69, sector 5, București

Colegiul editorial științific

- Prof. univ. dr. **Sorin BRICIU**, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Prof. univ. dr. **Alain BURLAUD**, Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
Prof. univ. dr. **Tatiana DĂNESCU**, prorector, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
Prof. univ. dr. **Robin JARVIS**, director pentru IMM-ACCA, profesor de contabilitate Universitatea Brunel, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **David HILLIER**, decan, Leeds University Business School, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **Allan HODGSON**, The University of Queensland, Australia
Prof. univ. dr. **Emil HOROMNEA**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Prof. univ. dr. **Dumitru MATIȘ**, decan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. univ. dr. **Maria MANOLESCU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Ion MIHĂILESCU**, Universitatea "Constantin Brâncoveanu", Pitești
Prof. univ. dr. **Ana MORARIU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Vasile RĂILEANU**, Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune - ASE București
Prof. univ. dr. **Donna STREET**, Universitatea Dayton, SUA
Prof. univ. dr. **Ioan TALPOȘ**, președintele Senatului, Universitatea de Vest din Timișoara
Prof. univ. dr. **Eugeniu ȚURLEA**, directorul Departamentului de contabilitate, audit, analiză și informatică de gestiune, ASE București
Academician **Iulian VĂCĂREL**, Academia Română

Director științific: Prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**

Director editorial: Dr. **Corneliu CÂRLAN**

Redactor șef: **Cristiana RUS**

Colectiv redacțional: Marina ANTOFIE, Alice PETCU, Adriana SPIRIDON, Daniela ȘTEFĂNUȚ, Angela TUDOR

Secretar de redacție: **Cristina RADU**

Prezentare grafică și tehnoredactare: **Nicolae LOGIN**

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

Publicație recunoscută de CNCS, categoria **B+**

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>; <http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com, www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCPIO: www.scpio.ro

Revista este indexată în trei baze de date recunoscute

de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: **(021) 410.74.43 interior 120**; Fax: **(021) 410.03.48**;

E-mail: revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>

ISSN 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Șoseaua Fundeni nr. 50B, București, tel: 0744.638.772

Un model de configurare a potențialului de cosmetizare a informației corporative publicabile

Sorin DOMNIȘORU*, Radu BUZIERNESCU** & Adrian ROMAN***

Abstract

A Configuration Model of the “Tuning” Potential of Publishable Corporate Information

The present paper realizes the decomposition and regrouping of the synthetic risk factors, in order to design and select, on this basis, a representative model for rapid assessment and interpretation of the danger that the financial auditors operate with. Three configuration models of the “tuning” potential of financial information by the management of the issuing entity were framed, tested and analyzed comparatively. As shown in the arguments brought before you, the best estimate of the risk of material misstatement due to fraud occurs when factors are assessed grouped into three extensive categories: incentive, opportunity and attitude. Based on the deductive and inductive reasoning conducted, it was concluded that an even larger group, global, encompassing most possible factors, generate large estimation errors. On the other hand, a more analytical examination of factors dissipates the attention, and some factors are relevant only in combination with others.

The model proposed by authors can fit easily into the profession concerns regarding the “return to basics”, which implies a stronger focus on truly important elements in the economy of an assurance mission against the risk of handling information. Thus, although the econometric test have demonstrated that the model on categories can be used for planning and scheduling the audit missions, for better results, this paper recommends the auditors to use it in combination with other types of samples, in particularly for interpreting the information collected and reasoning performed.

In the final conclusions, the conduct reiterates the fact that the proposed model can reflect sufficiently the measure of transforming the risk control into potential risk of material misstatement and that the suggestion submitted to attention can become an effective tool in the hand of external financial auditors, but warns that the authors cannot afford to generalize none of the risk measurements in audit models encountered in the literature and professional standards, much less the one set by them, but it is beneficial to use this one.

Key words: *audit, risk, fraud, tuning information, manipulation, material misstatement, factors, categories, assessment, appreciation, interpretation*

JEL Classification: *M42*

Cuvinte cheie: *audit, risc, fraudă, cosmetizarea informației, manipulare, denaturare semnificativă, factori, categorii, evaluare, apreciere, interpretare*

* Prof. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, e-mail: domnisorosorin@yahoo.com

** Conf. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, e-mail: radub@procons.ro

*** Asist. univ. dr., Universitatea din Pitești, Facultatea de Științe Economice, e-mail: tinadache@yahoo.com

1. Introducere

Evoluția recentă a funcției de audit financiar a fost marcată de prăbușirea unor mari entități, al căror faliment neașteptat a creat o adevărată traumă în rândul publicului, în condițiile în care, la numai câteva luni înainte de faliment, auditorii acestora își exprimaseră opinii nemodificate în rapoartele emise. Receptorul informației financiare și-a pierdut încrederea în rolul și eficiența auditorilor, ceea ce a făcut ca profesia să parcurgă cea mai profundă criză din istoria sa recentă.

Cinstit vorbind despre cei care au investit, de pildă, alături de Bernard Madoff, nu putem să nu remarcăm că au jucat și ei un rol important în perpetuarea fraudei. Pentru a rămâne în joc, au fost de acord să fie complici în minciunile acestuia. I-au respectat dorința de a nu vorbi despre el sau de a nu le spune altora că el era cel care le gestiona bani. Nu au întreprins nici măcar prospecțiunile elementare privind logica lucrurilor. Dimpotrivă, au continuat să investească, în pofida numeroaselor semne de avertizare. Unii investitori chiar și-au plasat bani în așa zisul fond de hedging, știind că Madoff nu permitea audituri de performanță din exterior. Pentru cei ademeniți de mirajul câștigului constant peste medie exista și sentimentul de a face parte din ceva special, ceva diferit, la care nu putea avea acces orice persoană...

Așa că, lăsând la o parte faptul că nu în puține cazuri etica și moralitatea destinatarilor informațiilor și beneficiilor injuste de orice natură au fost și sunt în suferință, unii dintre aceștia fiind chiar artizanii ingineriilor financiare meschine, menționăm că în conținutul stan-

dardelor de audit au avut loc schimbări radicale și în urma evenimentelor de natura celor enunțate. Au fost emise noi reglementări mai riguroase, care extind cerințele ce trebuie îndeplinite de auditori. Însă noi ne înscriem în rândul celor ce apreciază că nu toate reproșurile ce au fost aduse auditorilor financiari externi și anume că: nu reușesc să balanseze asimetria informațională; sunt gata să accepte ca atare tabloul oferit de partea responsabilă; nu contribuie suficient la dinamizarea comunicării din cadrul guvernantei corporative; nu furnizează un confort explicit cu privire la sănătatea financiară a entităților examinate și altele de acest fel, pot fi imputabile auditorilor.

Fără a greși, am putea spune că evoluțiile economice globale au la bază un complex de cauze, criza financiară poate fi asemănată cu un cutremur sau cu o gripă pandemică, ce nu poate face obiectul prezentării noastre, pentru simplul motiv că nivelul de generalizare ar fi extrem de înalt și nu ar mai permite reliefaarea a ceea ce dorim să prezentăm în legătură cu examinarea fidelității informației financiare. Cu toate acestea, întrucât s-a dovedit a fi o cauză importantă a nereușitelor contorizate de profesie, problema evaluării eficiente a riscului de denaturare semnificativă ca urmare a fraudei se regăsește în centrul restructurării referințialului profesional.

Cum noi ne ocupăm, din păcate sau din fericire, depinde de unde privești, atât de teoria, cât și de practica auditului financiar, considerăm că nu avem permisiunea de a rămâne în afara cauzisticii, dimpotrivă, ne-am gândit că o modestă contribuție la clarificarea domeniului putem aduce. Preocuparea fiind una durabilă, secvențial au apărut

germenii, apoi ipotezele și controversele, demonstrațiile s-au finalizat cu idei și concluzii, astfel încât apreciem că demersurile și rezultatele pot fi aduse în atenția celor interesați.

Pentru evitarea unor neclarități, menționăm că vom folosi ca sinonime expresiile risc de denaturare semnificativă cu riscul de fraudă, întrucât considerăm că riscul specific erorilor, nefiind așa de nociv precum cel de fraudă, poate deveni nesemnificativ. Cu atât mai mult cu cât se manifestă unanimitatea specialiștilor în ceea ce privește tratarea relativă, care ajunge până la neglijarea erorilor, cu excepția cazului în care acestea reprezintă și indicii de fraudă. În consecință, vom vorbi despre riscul de cosmetizare, implicit intenționată, a informațiilor financiare,¹ de manipulare egoistă, pe care entitățile de afaceri se pregătesc să le ofere celor doi mari utilizatori, acționari și creditorii financiari, precum și celorlalți destinatari din exteriorul acestora.

Prezentarea noastră este totodată suficient de dificil de definit și poziționat întrucât problematica determinării riscului este în continuare foarte dezvoltată în cadrul literaturii de specialitate, înregistrându-se numeroase modele de cuantificare concepute atât din punct de vedere al nevoilor manageriale, cât și din perspectiva auditorilor externi. Cu toate acestea, nu se poate spune că zona este integral acoperită, vorbim de un domeniu inepuizabil și spectaculos, ce oferă șanse ingeniozității și creativității profesionale solicitate pentru sporirea încrederii reciproce și a performanței generale.

Într-un astfel de context se înscrie și această lucrare, ce are ca scop determinarea efectelor descompunerii și, de

¹ Mai corect a fi să spunem de alterare a oricărei informații oferite publicului, al cărui apogeu îl constituie raportul anual. Dar separația dintre raport anual și situații financiare este mai puțin importantă în acest caz...

ce nu, ale recomunerii factorilor de risc, atunci când se evaluează entitatea examinată de auditorul financiar extern și rezultatele acesteia. Ne-am propus să definim un model mai rafinat de evaluare și interpretare a riscului de denaturare semnificativă ca urmare a fraudei.

2. Metoda de cercetare

Ca orientare generală, abordarea, prin reconsiderarea anumitor aspecte și poziționarea unor idei în diverse perspective, se situează în zona de confluență dintre cercetarea calitativă, ce operează în primul rând cu observarea și descrierea, sinteza și generalizarea caracteristicilor ce pot fi exprimate mai greu în cifre, și cea cantitativă, care are avantajul de a furniza obiectivitatea întreprinderii și posibilitatea formulării unor modele specifice domeniului studiat.

Fără nici o problemă, ca în orice abordare de audit, putem vorbi despre o cercetare interdisciplinară, care, în acest caz, trece prin matematică și statistică, pentru a ajunge la rafinarea econometrică. Investigarea face apel la cunoștințele de contabilitate și raportare financiară, de management al riscurilor și guvernare corporativă, de analiză cauzală și factorială, fără a evita incursiunile în domeniul socialului și psihologicului. Fiind prezentă formularea și testarea ideilor sau modelelor, trebuie să spunem că procesul poate fi încadrat în orice disciplină, dar rezervăm acest atribut cercetării atât științifice, cât și empirice.

Citarea și revizuirea literaturii de specialitate și a standardelor profesionale este resimțită pe întreg parcursul lucrării ca element de echilibru necesar elaborării atât a unei examinări critice,

dar și obiective a elementelor cu adevărat relevante, ce pot fi așezate la fundamentul trendului propus. Ne dăm seama că probatoriul din juridic, precum și cel din audit nu sunt departe, dimpotrivă, forța lor consolidează expunerea.

Pentru conceperea și identificarea cât mai fidelă a proiecției de reflectare a riscului de denaturare semnificativă a informațiilor raportate de entitățile de afaceri sunt folosite și: descrierea celor întâlnite potrivit propriilor percepțe; delimitarea, extinderea și restrângerea unor aspecte în vederea mai bune a lămuriri, într-un cuvânt, taxonomia; descompunerea factorială, interpretarea concomitent dispozițională și contextuală, generală și originală; compararea, explicitarea și diagnosticarea diverselor elemente aduse în atenție, toate fiind folosite într-un spirit pozitiv-constructiv.

3. Stadiul cunoașterii în domeniu

În condițiile îngrădirii permanente a referențialului profesional, în mod paradoxal, au sporit **difficultățile întâmpinate de auditori** în evaluarea riscului în paralel cu dezvoltarea posibilităților de tratare superficială a determinării riscului. De regulă, s-a înclinat balanța atât în favoarea entității ale cărei informații financiare erau examinate, pentru a nu mai fi stresată de auditor, cât și în favoarea diagnosticianului, ale cărui eforturi se reduc substanțial atunci când pericolul relațional nu atinge niveluri îngrijorătoare. Astfel, cele două părți erau mulțumite, numai că timpul și evoluțiile ulterioare au demonstrat că abordarea respectivă nu a fost nici pe departe una sustenabilă, mai degrabă una ce ne duce foarte ușor cu gândul către complicitate nefastă.

Încă din anul 1990 literatura de specialitate (Shibano, T.) demonstrează faptul că auditorilor le este foarte greu să descopere denaturările semnificative datorate fraudei, pentru că modelele de determinare a riscurilor oferite de standardele de audit, în mare parte algebrice, dar îndepărtate de solicitările domeniului, poate mult prea principiale, **nu includeau în mod oficial posibilitatea managementului de a încerca să înșele auditorul** și publicul totodată.

Creșterea responsabilității auditorilor în ceea ce privește detectarea denaturărilor intenționate necesită mai mult ca oricând dezvoltarea unor noi modele și proceduri de evaluare a riscurilor **nelegate de eșantionare**, care să încorporeze variabile ce caracterizează posibilitatea existenței unor denaturări mai mult sau mai puțin intenționate. Practic, prin investigația etalată, noi nu ajungem la tehnica testării efective prin sondaj a diverselor populații de către auditor, ci ne concentrăm asupra raționamentelor pe care echipa de examinatori le-ar putea face în preambulul unei astfel de decizii, precum și în interpretarea rezultatelor obținute dintr-o astfel de procedură.

După cum se poate observa, am restrâns domeniul adus în atenție, în sensul că am eliminat (minimizat) problema eșantionării, care poate afecta rezultatele unei misiuni de audit prin riscurile specifice acesteia. De asemenea, este cunoscut faptul că riscul reprezintă o combinație cel puțin între frecvență (șansă sau probabilitate de apariție) și consecințele evenimentului periculos. Noi ne vom ocupa de **impactul factorilor nefinancieri** asupra profilului riscului, fără a exclude elementele financiare, ci dimpotrivă completându-le. De altfel, aprecierile (ne)financiare integral sunt relativ limitate ca număr, în cele mai multe situații faptele reprezintă o combinație între financiar și nefinanciar.

Majoritatea punctelor de vedere întâlnite în literatura de specialitate împart factorii de influență ai riscului în următoarele categorii: factori cantitativi cu două subgrupe – financiar și nefinanciar, precum și factori calitativi (nefinanciar). Întrucât studiul se folosește de factorii nefinanciar pentru estimarea și interpretarea riscului de denaturare, am realizat o succintă analiză retrospectivă a acestei probleme în combinație cu diversele modele de apreciere.

3.1. Pentru început, *vom trece în revistă literatura de specialitate privind evaluarea riscurilor denaturărilor semnificative pornind de la analiza critică a modelelor care se bazează pe factorii cantitativi de evaluare a riscului.*

Astfel, până în 2002, ISA solicita auditorilor să desfășoare proceduri analitice asupra datelor din situațiile financiare ale clientului pentru detectarea riscului de fraudă. Deși se recunoștea că factorii nefinanciar pot fi relevanți pentru evaluarea riscului (AICPA 1988 și 2002; Bell et al 2005; Messier et al 2006), auditorii **nu erau obligați să îi ia în considerare**. Altfel spus, examinatorii nu erau obligați la o astfel de întreprindere, dar aveau posibilitatea de a opta în acest sens. Cunoscută fiind meteahna umană, potrivit căreia tot ceea ce este la latitudinea individului în materie de obligații este foarte puțin probabil să se și îndeplinească, ne putem da seama cu ușurință câte opțiuni reale s-ar putea enumera la o simplă investigație a disjungerii între auditorii sunt obligați să... și auditorii pot să...

Interesant este și faptul că atât utilizatorii interni, cât și cei externi exercită presiuni asupra managementului, implicit și asupra auditorilor, să certifice mai multe informații nefinanciar (Ballou et al 2006; Holder-Webb et al

2008 și 2009), pentru a analiza concordanța acestora cu datele financiare în scopul evaluării credibilității raportării.

Mai mult, PCAOB și alți autori de referință consideră că auditorii ar trebui să fie obligați să folosească factorii nefinanciar pentru a ajuta la detectarea fraudelor (PCAOB 2004; Hogan et al 2008). Mergând pe aceeași idee, PCAOB a ajuns la concluzia că procedurile analitice care utilizează numai datele financiare sunt susceptibile de a fi ineficiente în detectarea fraudei, deoarece managementul poate manipula datele financiare, cu scopul de a induce în eroare auditorii (PCAOB 2004).

Studiile anterioare cu privire la detectarea fraudelor utilizează o paletă largă de variabile explicative, în special variabile financiare (Dechow et al 1996; Beneish 1999; Summers și Sweeney 1998; Lee et al 1999; Marquardt și Wiedman 2004; McVay 2006), variabile de guvernare corporativă (Beasley 2000; Abbott et al 2000; Beasley et al 2000; Farber 2005), precum și variabile ale controlului intern (Bell și Carcello 2000).

Cercetarea academică sugerează că procedurile analitice **bazate în special pe date cantitative** sunt ineficiente în detectarea fraudelor, pentru cel puțin trei motive:

- în primul rând, auditorii din exterior nu pot recunoaște tendințe și rapoarte neobișnuite în situațiile financiare deoarece le lipsește o înțelegere suficientă a activității clientului lor (Erickson et al 2000);
- în al doilea rând, auditorii au tendința să se bazeze pe explicațiile managerilor, fără a testa în mod corespunzător condițiile de valabilitate a acestora (Anderson și Koonce 1995; Hirst și Koonce 1996; Bierstaker et al 1999);

- în al treilea rând, procedurile analitice tradiționale folosind datele din situațiile financiare conduc la un grad ridicat de clasificare eronată a riscului, prin urmare, produc un succes limitat în identificarea fraudei (Beneish 1999; Kaminski și Wetzel 2004; Hogan et al 2008) etc.

Din cele relatate, se observă o mult prea largă marjă de manevră la dispoziția examinatorului calității informației financiare pregătite pentru publicare. Relevanța fiecărui factor de risc este lăsată la latitudinea diagnosticianului, ceea ce ne îndreptățește să presupunem că, dacă factorii nefinanciar pot fi folosiți pentru detectarea indiciilor de fraudă, este posibil ca obligativitatea utilizării acestor factori de către auditorii **ar putea contribui la îmbunătățirea procesului de evaluare și interpretare a riscului.**

3.2 Pe acest fundament, investigația noastră se orientează către examinările aspectelor calitative ce privesc entitatea de referință, dar și în acest domeniu există numeroase elemente deja abordate. În consecință, vom continua cu prezentarea succintă a **standardeleor și literaturii de specialitate ce abordează riscurile din perspectiva factorilor calitativi.**

Este bine cunoscut faptul că ISA 240 clasifică factorii calitativi de fraudă pe trei dimensiuni: presiunea suportată, oportunitatea reperată și atitudinea managementului de a comite fraudă. Mai mult, standardele recomandă auditorilor să ia în considerare ansamblul factorilor din cele trei dimensiuni când evaluează riscul denaturărilor semnificative datorate fraudei, însă modelele de evaluare a riscului de denaturare **nu impun o examinare separată a celor trei categorii mari de factori.**

Pe aceeași direcție se situează și ghi-

durile practice de audit, care prezintă factorii sintetici de influență a riscului grupați pe categorii de factori de risc: de management, de contabilitate, privind activitatea clientului, privind relația client-auditor; dar evaluarea riscului pe baza acestor factori se face de o manieră mult prea globală, lăsând loc practicilor incompetente și/sau rău intenționate.

Este de sesizat și perspectiva diferită pe care noi o propunem, nu neapărat originală, dar cel puțin cu serioase aspecte de particularizare. Astfel, în timp ce ghidurile structurează informațiile financiare pe patru categorii, **pentru a facilita culegerea informațiilor**, iar ISA 315 ne ghidează asupra domeniilor care trebuie investigate în vederea colectării probelor necesare evaluării/revizuirii riscurilor de denaturare, noi **propunem o combinație de vectori care ajută la interpretarea informațiilor și concluziilor obținute**.

Referitor la problema orientării către o categorie sau alta de factori dintre cele recomandate de ISA 240, este de menționat că instituțiile de reglementare (AICPA 2000), practicieni și cercetători (Heiman-Hoffman 1996; Jonas 2001) și-au exprimat îngrijorarea că auditorii **se bazează foarte mult pe percepția lor cu privire la atitudinea conducerii** atunci când evaluează riscul de fraudă, iar această percepție sugerează, de regulă, un risc de fraudă scăzut. Dezavantajul potențial al unei astfel de abordări rezidă din faptul că atunci când atitudinea conducerii sugerează un risc de denaturare scăzut, auditorii pot trece cu vederea efectele factorilor de presiune asupra conducerii sau de oportunitate, care ar putea crește riscul de fraudă.

Wilks și Zimbelman (2004) au constatat că auditorii care efectuează evaluarea riscului de fraudă, pe cele trei categorii

de risc, **devin mai sensibili** la indiciile oferite de factorii de stimulare și de oportunitate decât auditorii care se limitează la evaluarea globală a riscului de fraudă. Aceiași autori au confirmat faptul că și atunci când evaluarea riscului de fraudă se face în egală măsură în raport de așa numitul „triunghi al fraudei”, dar factorii de atitudine sugerează un risc scăzut, auditorii nu reacționează corespunzător la indiciile oferite de factorii de stimulare și de oportunitate.

Din cele reliefate, se poate observa că subiectivitatea este mai mult decât prezentă în evaluarea eronată sau, de ce nu, tendențioasă a riscului de fraudă. Așa că am ajuns la următoarea ipoteză: **descompunerea riscului de fraudă în componente reprezintă o abordare ce poate reduce porozitatea în aprecierile auditorului financiar extern sau nu?**

Nu este de neglijat nici faptul că referențialul internațional recomandă auditorilor să ia în considerare factorii riscului de fraudă ce pot fi identificați în toate etapele misiunii de audit și să actualizeze continuu evaluarea riscurilor pe măsura colectării probelor. Cu toate acestea, **există critici** (Michael Favere-Marchesi, 2009) **datorită faptului că standardul de bază în domeniul nu impune un model de descompunere a riscului de fraudă**, ci doar clasifică factorii de fraudă pe trei componente. Cu modestie, în această zonă încercăm să punem umărul la mai buna acoperire ce poate fi realizată de furnizorii de încredere.

3.3 Ca o **problemă transcendentă**, Heider (1944) clasifică cauzele care explică comportamentul unei persoane în două categorii:

➤ cauze dispoziționale, care sunt asociate cu trăsăturile interne ale unei persoane - atitudinea;

➤ cauze circumstanțiale, care sunt asociate mediului extern al persoanei - stimularea și oportunitatea.

S-ar putea interpreta ca fiind vorba despre sistemic și întâmplător, dar apreciem că mai apropiat de ceea ce dorim noi să susținem ar fi intern sau extern în raport cu managementul entității de referință, partea responsabilă. Zeci de ani cercetările psihologice (Nisbett and Ross 1980; Jones 1990; Ybarra and Stephan 1999) au arătat că oamenii au o tendință puternică de a atribui comportamentelor altei persoane trăsături dispoziționale, iar comportamentului propriu – cauze circumstanțiale. Această constatare este cu atât mai gravă cu cât încearcă să explice un comportament negativ; în cazul expus de noi, bineînțeles subiectul este reprezentat de **modul de abordare de către diagnostician a riscului de fraudă**, de manipulare informațională de către partea cu adevărat responsabilă.

Pe aceeași traiectorie s-au situat și cercetările din domeniul contabilității (Bierstaker et al 1999; Apostolou et al. 2001), care sugerează că auditorii se bazează mai mult pe indicii de atitudine a conducerii decât pe factorii circumstanțiali atunci când evaluează riscul de fraudă.

În opinia noastră, **evaluarea riscului de fraudă bazată în special pe factorii dispoziționali este problematică** pentru cel puțin două motive. În primul rând, după cum avertizează și organismele de reglementare, este dificil a evalua exact atitudinea conducerii, în special în cazul în care conducerea încearcă să înșele auditorul (AICPA 2002). Managementul poate induce în eroare auditorul financiar extern având o atitudine cooperantă în ceea ce privește abaterile relativ minore, care nu au legătură cu fraudă de management semnificativă. În al doilea rând, practicanții avertizează că și în situația unor

percepții exacte asupra atitudinii conducerii, abordările de audit pot fi nesigure, deoarece atitudinea se poate schimba rapid ca urmare a faptului că managementul se confruntă cu noi stimulente și oportunități (Jonas 2001). Mai mult, chiar și informațiile ulterioare, colectate pe parcursul întregului proces de audit, deși au un trend evident, pot deveni (pot fi văzute deformat ca) insuficiente pentru a schimba convingerile inițiale ale auditorului privind integritatea conducerii (Shelton et al 2001).

Întrucât s-a scris mult în legătură cu conținutul celor trei categorii de factori de risc, preferăm să nu intrăm în această dezbateră, ci numai să precizăm pe scurt fondul acestora: în timp ce atitudinea reprezintă ansamblul însușirilor fundamentale psihice-morale ale unei persoane, care se manifestă în modul de comportare, în ideile și în (in)acțiunile sale; oportunitatea este dată de circumstanțele ce permit unei persoane să comită un act lipsit de onestitate; iar presiunea este determinată de motivul ce ar putea conduce o persoană să comită un act nefiresc, fraudulos.

4. Descrierea comparativă a modelelor propuse

Presupunând că definirea celor trei categorii de factori este suficientă, rămâne în continuare o problemă pentru studiul nostru a determina **proporția în care se pot combina în fapt și ce modele pot reflecta îndeaproape diversele stări ale realității**. În acest sens, am realizat o anumită descompunere a riscului și diferite grupări ale factorilor calitativi de influență ai riscului de denaturare semnificativă, am examinat fiecare factor individual, grupat și pe global în corelație cu rezervele din rapoartele de

audit, în scopul studierii relevanței fiecărui tip model.

Tehnic vorbind, descompunerea reprezentată procedura de fracționare în mod sistematic a unui raționament complex într-o serie de raționamente elementare, care individual necesită mai puține elemente de informare și care sunt mult mai ușor și fiabil de examinat. Premisa de bază este că un raționament mai bun poate fi obținut prin descompunerea în spețe mai ușor abordabile; se formulează întrebări mai scurte legate de informații relevante necesare fundamentării deciziei de ansamblu (Anderson 1968, 1974; Kaplan 1975). Avantajele acestei abordări sunt cunoscute de peste 50 de ani; specialiști recunoscuți, Brunswick (1956) și MacGregor et al (1988), au arătat că descompunerea raționamentelor complexe conduce la decizii exacte și fiabile.

Modelele noastre de evaluare și interpretare a riscului **depășesc dimensiunea cantitativă** a cifrelor, reflectând preponderent partea calitativă a elementelor colectate de auditorul financiar, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că se înscriu în rândul celor semi-calitative. Aceste metode folosesc instrumente statistice și/sau econometrice ce pot ajuta la ierarhizarea și interpretarea elementelor de risc. Dintre acestea, noi am optat pentru modelarea econometrică pentru a determina legătura dintre riscul de denaturare datorat fraudei și **factorii sintetici relativ recompuși** de influență ai riscului aferent. Investigația se bazează pe datele istorice din 80 de misiuni de audit statutar aferente exercițiului financiar 2010. Considerăm că eșantionul nostru este reprezentativ, acoperind mai mult de 82 % din entitățile supuse auditului statutar din județul Dolj, conform site-ului Camerei de Comerț și Industrie a României.

Riscul denaturărilor semnificative datorat fraudei este exprimat post-factum prin numărul de rezerve din rapoartele de audit aferente fiecărei misiuni pe care s-a bazat studiul. Pentru ca numărul de rezerve să reprezinte un indicator relevant al riscului de denaturare, nu am luat în considerare numărul de rezerve datorat limitărilor ariei auditului, ce au avut cauze obiective. Considerăm că obiectul rezervelor rămase definitive a fost discutat de auditorii parteneri cu conducerea entității examinate. În condițiile în care conducerea entității nu a dorit să ajusteze situațiile financiare în conformitate cu recomandările examinatorului, apreciem că aceasta a avut în intenție să influențeze percepția utilizatorilor acestor vehicule ale comunicării privind poziția și rezultatele financiare ale entității. Mai mult, am putea spune că nu este exclus ca în situațiile financiare de referință să existe și alte denaturări semnificative, pe care auditorii externi nu le-au depistat sau le-au detectat, dar, din cauza lipsei unui evantai instrumental adecvat de cuantificare-interpretare, le-au considerat mai puțin importante în tratativele de ajustare a situațiilor financiare.

Deși există numeroase lucrări și suficiente puncte de vedere întemeiate privind clasificarea factorilor de risc de fraudă pe patru, cinci, sau șase categorii, și chiar mai multe, noi, pentru o cât mai clară reliefare a ceea ce ne propunem să demonstrăm, **am realizat o reclasificare** a majorității factorilor pe cele trei categorii enunțate de referențial. Factorii de risc aferenți fiecărei misiuni au fost identificați prin răspunsurile afirmative la întrebări din **Tabelul 1** adresate unui număr de 80 persoane juridice selectate aleatoriu din grupul țintă format din entitățile obligate la auditarea statutară a informației ce se oferă publicului.

Cosmetizarea informației corporative publicabile

Tabel 1 - Întrebările de substanță din chestionarul adresat entităților studiate

Factori stimulatori	
S1	Există cerințe puternice privind raportarea îndeplinirii unor obiective?
S2	Are rezultatul raportat o semnificație personală pentru manageri?
S3	Își desfășoară entitatea de afaceri activitatea într-un sector cu risc ridicat?
S4	Există vreun creditor terță parte cu o importanță individuală semnificativă?
S5	Se anticipează că afacerea sau o parte din ea ar putea fi vândută/restructurată în viitor?
S6	Este entitatea vulnerabilă din punct de vedere economic în raport de ceea ce se dorește a fi?
Factori de oportunitate	
O1	Controlul administrativ și cel executiv sunt nesustenabile?
O2	Se reperează deficiențe IT pe traseele gestiunii financiare riguroase?
O3	Sunt managerii de vârf implicați concret în sarcinile zilnice?
O4	Este funcția financiar-contabilă descentralizată și / sau mai puțin independentă?
O5	Există o concentrare de vot semnificativă în posesia / controlul unor administratori?
O6	Există un număr însemnat de operațiuni "greu de auditat"?
O7	Lipsește personalului din contabilitate instruirea și capacitatea de a-și îndeplini responsabilitățile publice?
Atitudine	
A1	Conducerea executivă are deficiențe în cunoștințele și experiențele necesare?
A2	Au managerii tendința de a angaja entitatea în asocieri / afaceri cu grad de risc ridicat?
A3	Au avut loc schimbări ale responsabililor cu funcții cheie în cursul exercițiului financiar?
A4	Există probleme de atitudine sau de moral scăzut în departamentul de contabilitate?
A5	Există riscul comiterii unor denaturări ca urmare a faptului că angajații lucrează în condiții tensionate?
A6	S-au exprimat rezerve în rapoartele de audit din ultimii doi ani?
A7	Ați descrie relația cu auditor - auditat ca fiind „conflictuală” sau „în deteriorare”?

Sursă: Proiecție proprie

În cadrul rezultatelor astfel obținute, este de subliniat că în cele 80 de misiuni de audit au fost identificați 363 de factori de risc, dintr-un maxim posibil de 1680, din care:

A. pentru factorii de **stimulare** s-au obținut 90 de răspunsuri afirmative dintr-un maxim posibil de 480, distribuite pe spețe conform Tabelului 2.

Analizați la nivelul unei misiuni de audit factorii stimulatori identificați au variat între zero și trei, astfel: în 25 de misiuni de audit nu au fost identificați factori de stimulare, în 26 a fost identificat un singur factor de stimulare, în 23 de misiuni au fost identificați doi factori de stimulare, iar în șase misiuni au fost identificați trei factori de stimulare.

Este de remarcat că presiunea exercitată asupra managementului privind raportarea îndeplinirii anumitor obiective și riscurile specifice domeniilor de activitate ale entității de referință sunt factorii determinanți ai stimulării conducerii în direcția manipulării informaționale. Starea constatată ne conduce la recomandarea ca atenția auditorilor să fie maximă în respectivele zone;

B. referitor la factorii de **oportunitate** s-au colectat 161 de afirmații dintr-un maxim posibil de 560, a căror repartizare pe direcții principale este prezentată în Tabelul 3.

Tabel 2 - Sinteza răspunsurilor afirmative aferente factorilor de stimulare

Factor	S1	S2	S3	S4	S5	S6	Total
Total factori identificați	41	17	25	4	1	2	90

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 3 - Sinteza semnalării factorilor de oportunitate

Factor	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	Total
Total factori identificați	60	9	32	3	44	7	6	161

Sursă: Proiecție proprie

Factorii de oportunitate identificați au variat între zero și patru, astfel: în două misiuni nu au fost identificați factori de oportunitate, în 20 de misiuni a fost identificat un singur factor, în 33 de misiuni au fost identificați doi factori, în 21 de misiuni au fost identificați trei factori, iar în patru misiuni au fost semnalati patru factori.

Deși în prima poziție este situat ansamblul controlului guvernantei corporative, noi am remarca pericolozitatea existenței unei concentrări de acțiuni sau drepturi de vot semnificative la nivelul unui conducător neexecutiv al entității de referință și implicarea concretă a top-managerilor în sarcinile zilnice, zone sau, mai bine spus, combinații ce devin astfel elemente de interes deosebit pentru "desantul" examinatorilor;

C. în cazul factorilor de **atitudine**, dintr-un maxim posibil de 640, s-au obținut 112 răspunsuri privind existența acestora, conform **Tabelului 4**.

Factorii de atitudine identificați au variat între zero și trei, astfel: în opt misiuni nu au fost identificați factori de atitudine, în 35 de misiuni a fost identificat un factor de atitudine, în 31 de misiuni au fost identificați doi factori de atitudine, iar în cinci misiuni au fost reperați trei factori de atitudine.

Întrucât pot afecta ansamblul activității de examinare și diagnosticare, pentru orientarea auditorilor este ușor de remarcat că zestrea entității acumulată în relațiile de asigurare asupra calității informațiilor oferite publicului și abordarea de către conducere a riscului (apetitul, toleranța și aversiunea față de evenimentele neplăcute) sunt pozițiile dominante în ceea ce privește nocivitatea atitudinii părții responsabile.

Totodată, factorii de influență ai riscului de denaturare au variat între unu și opt la nivelul unei misiuni de audit, iar numărul de rezerve s-a poziționat între unu și patru, cu o singură excepție unde au fost identificate cinci rezerve.

Pe baza datelor obținute am realizat **trei modele** de evaluare a riscului, testând aceleași variabile de influență. Pentru conceperea și aprecierea modelelor de apreciere a riscului ne-am folosit de soft-ul Eviews, creat în vederea facilitării analizei econometrice, prognozelor și simulărilor, care, pentru estimarea parametrilor celor trei modele lineare de regresie, aplică metoda celor mai mici pătrate.

O ipoteză implicită a modelului de regresie liniară este aceea că, atunci când folosim estimatorii OLS, variabilele de influență nu sunt corelate între ele. Dacă această condiție este respec-

tată, atunci orice adăugare a unei noi variabile în model sau eliminare a uneia deja existente nu va modifica dramatic valorile coeficienților, existând așa-numita stabilitate la modificări în ecuația de regresie.

Pentru a nu exista multicolaritate între date, coeficienții de corelație dintre variabilele de influență trebuie să fie cât mai aproape de zero. Dacă unul sau mai mulți coeficienți prezintă valori peste 0,8 putem spune că avem neajuns în date, însă, din examinarea matricelor de corelație a modelelor aduse în atenție, am constatat că nu există multicolaritate în date.

Testarea semnificației coeficienților modelelor de regresie s-a realizat folosind testul Student, care utilizează următoarele ipoteze:

- Ipoteza nulă: nu există nicio legătură de cauzalitate între variabila dependentă (numărul de rezerve) și fiecare variabilă explicativă (factorii de risc), respectiv coeficientul variabilei explicative este 0 [$C(i) = 0$];
- Ipoteza alternativă: există legături de cauzalitate între variabila dependentă și variabilele explicative, deci coeficientul variabilei explicative este diferit de zero [$C(i) \neq 0$];
- Dacă $t_{Statistic} > t_{tab}$, atunci ipoteza nulă se respinge, iar coeficientul $C(i)$ este semnificativ diferit de zero. Pentru eșantionul nostru și pentru un nivel de încredere de 95%, t_{tab} este considerat egal cu doi.

Celor trei modele, denumite generic: global, pe categorii și analitic, le-am testat legătura dintre variabilele de influență și variabila dependentă, dar și relevanța fiecărui model de evaluare a riscului de manipulare informațională în legătură cu o entitate de afaceri:

i. În primul model am realizat o evaluare **globală** - variabila explicată o repre-

Tabel 4 - Sinteza prezenței factorilor de atitudine

Factor	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	Total
Total factori identificați	8	30	6	5	5	46	4	8	112

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 5 - Aprecierea semnificației factorilor de influență evaluați global

Equation: RISCFACTSCUMULATI Workfile: FACTORI C...				
View Procs Objects Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids				
Dependent Variable: REZERVE				
Method: Least Squares				
Date: 12/03/12 Time: 23:12				
Sample: 1 80				
Included observations: 80				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RISCCUMULAT	0.510252	0.032636	15.63445	0.0000
C	0.096977	0.161583	0.600171	0.5501
R-squared	0.758092	Mean dependent var	2.425000	
Adjusted R-squared	0.754990	S.D. dependent var	1.133774	
S.E. of regression	0.561201	Akaike info criterion	1.707206	
Sum squared resid	24.56580	Schwarz criterion	1.766756	
Log likelihood	-66.28823	F-statistic	244.4361	
Durbin-Watson stat	1.802908	Prob(F-statistic)	0.000000	

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 6 - Cuantificarea semnificației factorilor de influență grupați pe categorii

Equation: RISC3CATEGSFACORI Workfile: FACTORI C...				
View Procs Objects Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids				
Dependent Variable: REZERVE				
Method: Least Squares				
Date: 12/03/12 Time: 23:13				
Sample: 1 80				
Included observations: 80				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
STIMULI	0.971464	0.038939	24.94806	0.0000
OPORTUNITATI	0.222561	0.044085	5.048421	0.0000
ATITUDINE	0.292112	0.053056	5.505772	0.0000
C	0.468810	0.093130	5.033911	0.0000
R-squared	0.929372	Mean dependent var	2.425000	
Adjusted R-squared	0.926584	S.D. dependent var	1.133774	
S.E. of regression	0.307201	Akaike info criterion	0.526076	
Sum squared resid	7.172292	Schwarz criterion	0.645177	
Log likelihood	-17.04303	F-statistic	333.3525	
Durbin-Watson stat	1.821787	Prob(F-statistic)	0.000000	

Sursă: Proiecție proprie

zintă riscul de denaturare, iar variabila explicativă o reprezintă totalitatea factorilor de risc identificați pentru fiecare misiune. Evoluția acestora și rezultatele urmărite sunt prezentate în Tabelul 5.

Referitor la acest model, putem afirma cu o încredere de 95% că există legături de cauzalitate între riscul de denaturare datorat fraudei și factorii de risc evaluați global, coeficientul variabilei explicative este semnificativ diferit de zero. Nu același lucru se poate spune despre termenul liber² al ecuației de regresie, care nu este semnificativ diferit de zero, probabilitatea de eroare fiind de 55%. Ajungem astfel la o contradicție: variabila inclusă în model explică doar 76% din riscul denaturărilor, ceea ce înseamnă că alți factori explică diferența de 24% din riscul denaturărilor semnificative. Totuși, acești „alți factori” au valoarea zero, deci nu influențează riscul denaturărilor;

ii. În cel de-al doilea model am configurat elementele grupate pe **categorii** de riscuri; variabila dependentă este riscul de denaturare, iar variabilele independente sunt cele trei categorii de factori de risc.

Fiecare categorie de factori sintetici de risc este măsurată prin numărul de factori identificați pentru fiecare misiune. Rezultatele obținute sunt cuprinse în Tabelul 6.

Se observă că în cazul simulării pe categorii există legături de cauzalitate între riscul de denaturare datorat fraudei și factorii de risc grupați: stimulare, oportunitate și atitudine, aceștia fiind evaluați grupat, pe total categorie. Rezultă astfel că valorile coeficienților variabilelor explicative sunt diferite de zero; cu alte cuvinte, fiecare categorie de factori de risc are o influență semnificativă asupra riscului.

2 Termen care surprinde alți factori neincluși în model, precum și erorile modelului

Ecuția modelului de regresie devine:

$$\text{RDS} = 0,971464 \cdot \text{St} + 0,222561 \cdot \text{Op} + 0,292112 \cdot \text{At} + 0,466881,$$

în care:

RDS – riscul de denaturare semnificativă;

St – nivelul stimulării sau presiunii suportate;

Op – cuantumul oportunităților sesizate;

At – vulnerabilitățile constatate la nivelul atitudinii părții responsabile de calitatea informațiilor pregătite pentru publicare.

Valoarea pozitivă a coeficienților demonstrează relația direct proporțională dintre riscul denaturărilor semnificative și cele trei categorii de factori, iar mărirea fiecărui coeficient caracterizează greutatea specifică a fiecărei categorii de risc.

Ținând cont de faptul că folosim aceeași unitate de măsură pentru fiecare grupă de risc, putem stabili ponderea fiecărei categorii de factori de risc în ansamblul riscului de denaturare semnificativă, așa cum rezultă din **Tabelul 7**. Este deosebit de ușor de observat, dintr-o simplă privire, proeminența stimulării conducerii spre cosmetizarea informației pregătite spre diseminare.

Coeficienții variabilelor explicative pot fi interpretați ca repere de elasticitate și arată cu cât se modifică variabila dependentă (RDS) la o modificare cu o unitate a fiecărei variabile explicative; de pildă: atunci când este identificat un factor de stimulare RDS va crește cu 0,9713 unități sau când este identificat un factor de oportunitate RDS crește cu 0,2233 unități etc. Astfel, putem stabili ponderea fiecărei categorii de factori în riscul de denaturare semnificativ.

Pe baza acestor rezultate se pot face comparații pertinente între forța fiecărei categorii de factori de risc. Generic,

Tabel 7 - Calculul ponderii specifice în RDS a categoriilor de factori

Factori	Coeficienți	Ponderea specifică
stimulare	0.971464	50%
oportunitate	0.222561	11%
atitudine	0.292112	15%
alți factori	0.468810	24%
total	1,954947	100%

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 8 - Determinarea semnificației factorilor de influență individuali

Equation: RISCȘFACTORIȘINDIVIDUAL Workfile: FACTO...

View Procs Objects Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids

Dependent Variable: REZERVE
Method: Least Squares
Date: 12/03/12 Time: 23:09
Sample: 1 80
Included observations: 80

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
S1	1.011403	0.091527	11.05035	0.0000
S2	0.785405	0.099686	7.878760	0.0000
S3	0.812070	0.089053	9.118990	0.0000
S4	1.159669	0.188660	6.146859	0.0000
S5	1.125793	0.371783	3.028092	0.0037
S6	1.299365	0.258529	5.025999	0.0000
O1	0.311324	0.099535	3.127792	0.0028
O2	0.217143	0.135511	1.602401	0.1145
O3	0.294150	0.090020	3.267601	0.0018
O4	0.305225	0.208273	1.465509	0.1482
O5	0.109550	0.080090	1.367832	0.1766
O6	0.196291	0.148523	1.321615	0.1915
O7	0.323802	0.159260	2.033166	0.0466
A1	0.385952	0.147429	2.617884	0.0113
A2	0.397424	0.096737	4.108312	0.0001
A3	0.223957	0.151957	1.473819	0.1459
A4	0.165875	0.167622	0.989578	0.3265
A5	0.056656	0.163090	0.347388	0.7296
A6	0.238595	0.085097	2.803790	0.0069
A7	0.413663	0.183778	2.250886	0.0282
A8	0.144682	0.143839	1.005864	0.3187
C	0.502027	0.120966	4.150142	0.0001

R-squared	0.943254	Mean dependent var	2.425000
Adjusted R-squared	0.922708	S.D. dependent var	1.133774
S.E. of regression	0.315205	Akaike info criterion	0.757231
Sum squared resid	5.762555	Schwarz criterion	1.412289
Log likelihood	-8.289253	F-statistic	45.90946
Durbin-Watson stat	1.894272	Prob(F-statistic)	0.000000

Sursă: Proiecție proprie

putem afirma că factorii stimulatori au o forță de $0,971/0,223 = 4,36$ ori mai puternică decât factorii de oportunitate și de $0,971/0,292=3,32$ ori mai mare decât factorii de atitudine asupra riscului de denaturare datorat fraudei. Mergând mai departe, aceasta poate reprezenta o direcție fundamentală a strategiei, planului și programului de audit, o bază veritabilă de concentrare a eforturilor echipei de examinare;

iii. În cel de-al treilea model am evaluat factorii sintetici recompuși de noi în mod **individual**. Variabila dependentă o reprezintă riscul de denaturare, iar variabilele independente sunt reprezentate de fiecare factor individual de risc aferent fiecărei misiuni. Coeficienții calculați probabilistic, funcția stud și celelalte rezultate sunt prezentate în **Tabelul 8**.

Modelul analitic confirmă cu o încredere de 95% că există o legătură de cauzalitate între riscul denaturărilor semnificative și acei factori de risc pentru care $t\text{-Statistic} > 2$, adică factorii de stimulare S6, S4, S5, S1, S3, S2, factorii de atitudine A7, A2, A1, A6 și factorii de oportunitate O7, O1, O3. Acești factori au o influență semnificativă asupra mărimii și profilului riscului de denaturare semnificativă, așa cum reiese și din **Graficul 1**.

Între factorii de oportunitate O2, O4, O5, O6 și factorii de atitudine A3, A4, A5, A8, pe de o parte, și riscul denaturărilor semnificative, pe de altă parte, nu putem stabili o legătură de cauzalitate deoarece probabilitatea de eroare depășește 5%. Însă apreciem că aceștia merită a fi reținuți în atenție pentru studierea de către examinator a tuturor combinațiilor posibile oferite de contextul specific fiecărei entități și spețe.

Ca un indicator de referință se detașează R-squared, care arată măsura în care riscul denaturărilor este explicat

de variabilele fiecărui model, adică de diferitele grupări ale factorilor de risc.

După cum se observă din analiza lui R-squared aferentă fiecărui model, putem spune că relevanța modelului crește odată cu evaluarea mai analitică a riscului. Dacă factorii de risc evaluați global explică 76% din riscul denaturărilor semnificative, evaluarea analitică explică 92% din riscul denaturărilor semnificative. Se observă, de asemenea, o diferență ne semnificativă de relevanță între evaluarea pe grupe și cea în analitic.

În aceste condiții, primul impuls a fost de selectare a modelului analitic, însă, pentru a decide care dintre modelele sugerate este mai fidel, am apelat la tehnicile consacrate ale domeniului:

- Raționamentul „Akaike info criterion” este folosit pentru selecția modelelor de regresie; cu cât indicatorul este mai mic cu atât modelul este mai reprezentativ;
- Testul „Schwarz criterion” reprezintă o alternativă la „Akaike info criterion”, care sancționează mult mai drastic introducerea de noi variabile în model. Cu cât nivelul indicatoru-

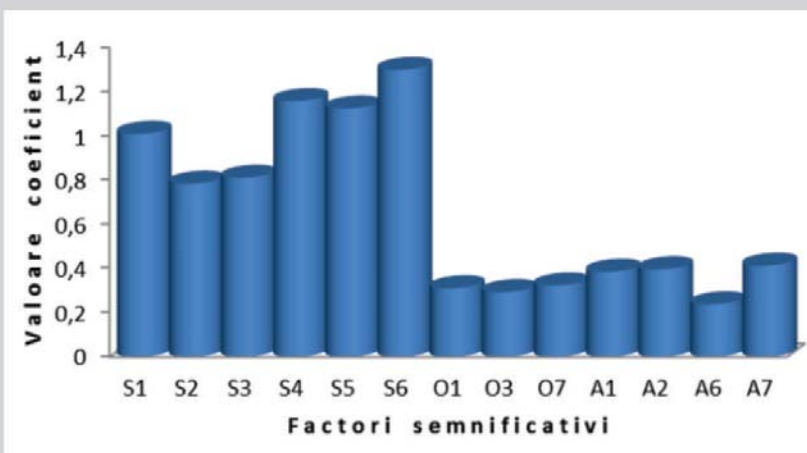
lui este mai mic cu atât modelul este mai fidel.

Rezultatele testării celor trei modele cu ajutorul celor două diferențiale sunt prezentate sintetic în **Graficul 2**, în care este reliefată distanța față de realitate a fiecăruia.

Din analiza celor doi indicatori aferenți fiecărui model putem afirma că **al doilea model**, pe categorii de factori, **este cel mai relevant** pentru interpretarea și aprecierea riscului denaturărilor semnificative, întrucât ambele metode îi atașează cea mai mică abatere.

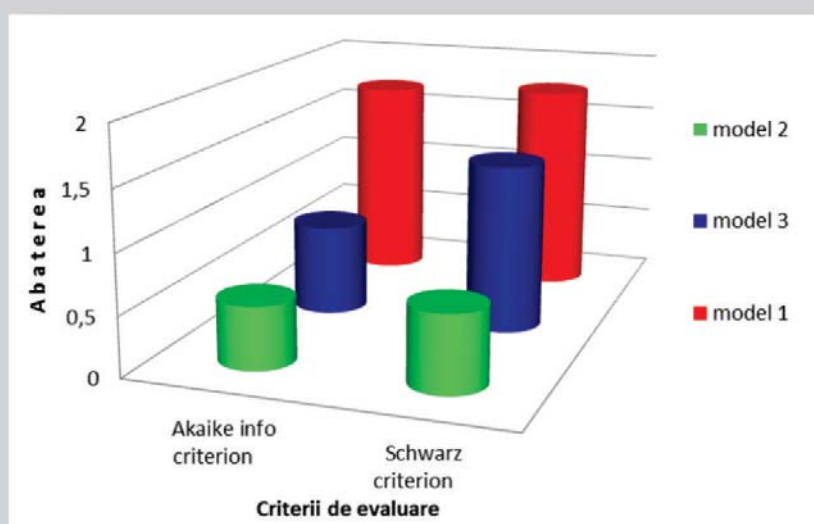
Referitor la problema ordonării factorilor de risc, modelul global s-a auto-exclus, iar la celelalte două se observă o consecvență incontestabilă, reliefată și în **Tabelul 11**, în sensul că de la evaluarea pe categorii la cea analitică cumulativă a procentelor factorilor corespunzători celor trei categorii cresc, pe total și individual, în detrimentul altor factori. Ambele modele reflectă poziția detașată a factorilor stimulatori, de fiecare dată fiind 35, respectiv, 39 de procente între această categorie și următoarea clasată. De asemenea, ordinea celor trei categorii vizate rămâne aceeași.

Grafic 1 - Amplitutidea factorilor semnificativi

Sursă: Proiecție proprie

Grafic 2 - Distanța față de realitate a modelelor examinate

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 11 - Consecvența modelelor pe categorii și analitic

Categorie de factori	Model	
	Pe categorii	Analitic
Stimulatorie	50%	59%
Oportunitate	11%	17%
Atitudine	15%	20%
Alți factori și erori	24%	4%

Sursă: Proiecție proprie

Această consecvență ar induce faptul că modelul analitic este mai performant, însă ea poate fi reținută doar ca o **viziune complementară**, întrucât modelul cel mai rafinat rămâne cel pe categorii, fiind, conform rezultatelor oferite de instrumentarul științific, cel mai apropiat de starea de fapt.

Nu-i exclus ca prin recurs la tehnicile de aprofundare din cadrul business intelligence, cum ar fi cele de data mining și/sau descompunerea informațiilor/cunoștințelor din bazele de date, abordând problema la un nivel extrem de analitic (la nivelul celor peste 75 de exemple de factori principali și nu mai

vorbim de posibilele subcomponente ale acestora, precum și la nivelul celor peste 30 de contextualizări sugerate de ISA 240, toate împreună cu arsenalul nuanțelor și combinațiilor posibile), să obținem rezultate ce balansează întrutotul în favoarea modelului analitic. Sau este foarte posibil ca **modelul extrem de analitic** astfel construit să fie mult mai fidel realității, dar apreciem că alternativa poate fi interesantă din punct de vedere teoretic, nu și practic, cel puțin deocamdată. În paranteză fie spus, apreciem că un astfel de model ar fi accesibil în mod real mai degrabă auditului intern adevărat. Și, cine știe,

este foarte probabil ca epoca sistemelor cognitive să ne ofere cu mult mai multe atunci când produsele tehnologice vor deveni instrumente de interacțiune naturală și intuitivă cu lumea din jurul nostru...

Dar după cum am subliniat în introducerea lucrării, pe noi ne preocupă, în acest caz, instrumentarul rapid și eficient disponibil în mod real auditorului financiar extern. Aceasta înseamnă, în viziunea noastră, un raport efect / efort rezonabil. Însuși termenul din titlul articolului „configurare” sugerează că nu ne preocupă aprecierea extrem de analitică, deși, trebuie să subliniem, uneori detaliile sunt cele ceucid. Bineînțeles că putem da ca sigur faptul că evaluarea extrem de analitică va fi mai exactă, însă se pune problema cu ce costuri, riscuri și incidențe?!

Presupunând că entitatea examinată ar fi deosebit de disponibilă și deschisă, chiar pozitivă, dar numai în aparență, întrucât are obiectivul de a ascunde fraudă, riscul va persista poziționat în zona perfidă. În plus, chiar dacă partea responsabilă pune la dispoziție bazele sale de date, vor exista cel puțin următoarele probleme pentru auditorul financiar extern:

- transpunerea din formatul clientului în cel al examinerului împreună cu riscurile inerente aferente în cazul sistemelor IT diferite; ar fi mult prea mult ca diagnosticianul să solicite clientului să utilizeze aceleași tehnologii ca și el sau ca auditorul să-și procure întregul instrumentar informațional pe care-l utilizează toți clienții săi;
- datele utilizate atât în modelele noastre, cât și în cel extrem de analitic, despre care discutăm aici, sunt preponderent calitative, care, de regulă, nu se găsesc în baze de date, de unde rezultă fie eforturi

deosebite de colectare, sistematizare și sintetizare a informațiilor necesare, fie o dificultate de operare cu un astfel de model, dacă nu chiar o imposibilitate;

- logica ne-ar putea conduce către utilizarea dezvoltată în cadrul auditului financiar extern a chestionarului, dar care, prin natura sa, conține vulnerabilități tocmai în calitatea sau obiectivitatea rezultatelor obținute, nemaispunând că este o tehnică deosebit de costisitoare; deci eforturi suplimentare pe care entitatea examinată nu este dispusă și nici obligată să le suporte etc.

Deși am expus inconveniente importante ale modelului extrem de analitic, considerăm necesar a preciza că noi **nu excludem căutarea extrem de analitică** din preocupările auditorului financiar extern, dar susținem că atunci când interpretăm este nevoie să devenim concisi, fără a pierde prin aceasta aspectele esențiale detectate și spețele ce le susțin. Tocmai o astfel de problemă își propune să rezolve modelul sugerat de noi, de apreciere rezonabilă pe categorii suficient de sintetice de factori de risc, care să faciliteze identificarea rapidă a problemelor pe care le poate avea informația asupra calității căreia auditorul este chemat să ofere o asigurare. Expresia factor sintetic recompus este de natură a sugera preluarea tuturor indiciilor spectrului de fraudă din zona respectivă.

Revenind la orientarea generală sugerată de modelul propus, aparent se poate spune că prin abordarea noastră intrăm în contradicție cu o parte din literatura de specialitate, care a constatat că auditorii pun un mai mare accent pe factorii de atitudine; Heiman-Hoffman et al. (1996), Ybarra and Stephan (1999) și Wilks and Zimbelman (2004) au studiat reacția unui eșantion de

auditori la cele trei categorii de factori de risc, dar aceștia s-au bazat pe metode de simulare. Însă noi susținem că ne aflăm într-o **paradigmă pozitivă**, întrucât acele studii se bazează pe brainstorming, deci sunt studii ipotetice, pe când investigația noastră se bazează pe date reale validate practic de rezervele din rapoartele de audit.

Pe de altă parte, dacă ne reîndreptăm atenția asupra modului de formulare a întrebărilor din chestionarul utilizat (**Tabelul 1**) este foarte ușor de remarcat că acestea sunt focalizate către imbatabilitatea sistemelor și calitatea proceselor din entitatea de referință. Un astfel de „tir interogativ” ar putea fi folosit de un auditor și pentru aprecierea controlului intern al entității examinate. Dacă suprapunem această evidență cu clasificările riscului: al afacerii, inerent, de control, de denaturare semnificativă, de detectare și de audit, putem observa că modelele noastre se înscriu cu succes în rândul celor ce pot simula măsura în care riscul de control se poate transforma sau poate contribui la determinarea riscului de denaturare semnificativă. Argumentul fundamental este dat de aceeași stare: denaturările aduse în atenție prin această lucrare sunt certe, faprice/reale, iar factorii evidenți, acceptați de cei implicați. și mai exact, modelul recomandat de noi arată **unul dintre profilele riscului de denaturare semnificativă văzut dintr-un punct**. Cu certitudine, dacă vom schimba locul din care privim același risc, peisajul va părea și va fi oarecum diferit, dar aceasta nu este de natură a împiedica auditorul, dimpotrivă îi oferă siguranța atât de necesară diagnosticului obiectiv.

Desigur că limitele acestei cercetări există. Ele sunt determinate în primul rând de complexitatea problemei abordate, dar și de reprezentativitatea misiunilor de audit studiate. Ca aturi ale

eforturilor noastre, răspunsurile la chestionarele adresate le considerăm deosebit de sincere, întrucât respondenții ne cunosc și au încredere în asigurarea confidențialității detaliilor nominalizate. Nu putem spune același lucru despre încercarea de chestionare de la nivel național în care, necunoscându-ne decât pe alocuri, cei chestionați au devenit extrem de rezervați, majoritatea abținându-se de la a răspunde; cu atât mai puțin îndrăznim să ne gândim la un grup situat la nivelul unor țări sau la nivel global. Însă, reușind să demonstrăm că evaluarea tridimensională a riscului de denaturare datorat fraudei este mai relevantă și utilă decât evaluarea unidimensională, respectiv, cea multidimensională, apreciem că nu ne rămâne decât să utilizăm modelul propus de o manieră durabilă în vederea perfecționării lui. Totodată, ar fi interesant dacă alți colegi l-ar aplica și ne-ar transmite observațiile și sugestiile lor.

5. Concluzii

Modelul propus de noi se poate încadra cu ușurință în preocupările profesiei privind „reîntoarcerea la fundament”, care implică o concentrare sporită asupra elementelor cu adevărat semnificative în economia unei misiuni de asigurarea împotriva riscului de manipulare informațională. Întrucât evaluarea sau estimarea riscului nu poate fi un proces de lungă durată, auditorul extern fiind nevoit să identifice mijloace eficiente de determinare a riscurilor fundamentale cu care operează, apreciem că sunt binevenite cât mai multe modele la care acesta să poată apela. Pentru orice examinare, chiar dacă este un proces realizat de un profesionist cu experiență bogată, ca în orice activitate umană, se pot sesiza și relațiile unele probleme legate de nerealizările sale. Așa că importanța abordării

unor asemenea probleme este, în ultimă instanță, de ordin practic, în sensul de a determina cum, de unde și până unde pot fi atinse ori depășite limitele auditului, precum și măsurile care să contribuie la evitarea tensiunilor în această activitate. Noi am realizat o descompunere, precum și o serie de (re)grupări a factorilor de risc, pentru a selecta un model reprezentativ de **evaluare și interpretare a dominantei domeniului**. Pe aceste baze, studiul realizat a conceput și testat trei modele de configurare a riscului de cosmetizare a informațiilor financiare de către conducerea entității emitente.

Așa cum reiese din argumentarea supusă atenției, cea mai bună estimare a riscului denaturărilor semnificative datorate fraudei se realizează atunci când **factorii sintetici recompuși sunt evaluați grupat în trei categorii ample: stimulare, oportunitate și atitudine**. Se observă că o grupare și mai largă, globală, care să cuprindă toți fac-

torii posibili într-un singur vector, generează erori mari de estimare. De partea cealaltă, o examinare mai analitică a tuturor factorilor disipează atenția, iar unii dintre factori nu prezintă relevanță decât în combinație cu alții.

Testele econometrice demonstrează că modelul pe categorii poate fi utilizat pentru conceperea și programarea misiunilor de audit, însă, pentru rezultate mai bune, se recomandă auditorilor să-l folosească **în combinație cu alte tipuri de probe**, în special pentru interpretarea informațiilor colectate și raționamentelor efectuate. Spunem aceasta întrucât noi ne poziționăm în rândul celor ce consideră că evaluarea riscului de denaturare semnificativă trebuie realizată prin mai multe metode și căi; fără a elimina, ci, dimpotrivă, **investigând toate elementele atipice**, rezultatul, concluzia sau decizia auditorului fiind date de mediana evaluărilor efectuate și măsura (in)consecvenței generale și individuale.

În final, chiar dacă modelul propus poate reflecta suficient de bine măsura transformării riscului de control în risc potențial de denaturare și el poate deveni un instrument eficace la îndemâna auditorilor financiari externi, merită a menționa că măsurarea și interpretarea riscurilor rămâne un proces relativ, care, în cel mai bun caz, poate atinge nivelul de aproximare a realității. Cu alte cuvinte, nu ne permitem să absolutizăm niciunul dintre modelele întâlnite, cu atât mai puțin cel propus de noi, doar spunem că este benefic a se utiliza și acesta. Însă utilizarea nu este recomandată a se încadra într-o mecanică desăvârșită, ci într-o orientare în spiritul celor sugerate: că presiunea reprezintă jumătate din problemă și chiar mai mult, că atitudinea și oportunitatea sunt importante, dar nu neapărat determinante, precum și o importantă concentrare a examinătorului asupra contextualizărilor și interpretărilor dintre cele mai diverse fără de care nu putem vorbi de audit.

Bibliografie

- Abbott, L., Y. Park and Parker, S., *The Effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud*, *Managerial Finance* 26 (2000): 55–67.
- Anderson, N.H., 1968, *A simple model for information integration*. În "Theories of cognitive consistency: A source-book", editată de R.P. Abelson, E. Aronson, W.J. McGuire, T.M. Newcomb, M.J. Rosenberg, and P.H. Tannenbaum, 731-743. Chicago, IL: RandMcNally.
- Anderson, U. and Koonce, L., *Explanation as a Method for Evaluating Client-Suggested Causes in Analytical Procedures*, *Auditing, A Journal of Practice and Theory*, 14 (1995):124–132.
- Apostolou, B., Hassell, J., Webber, S., and Sumners, G., 2001, *The relative importance of management fraud risk factors*, *Behavioral Research in Accounting*, 13: 1-24.
- Ballou, B., Heitger, D. and Landes, C., *The Future of Corporate Sustainability Reporting*, *Journal of Accountancy*, 202 (2006): 65–74.
- Beasley, M., Carcello, J., Hermanson, D., and Lapides, P., *Fraudulent Financial Reporting: Consideration of Industry Traits and Corporate Governance Mechanisms*, *Accounting Horizons* 14 (2000): 441–454.
- Bell, T. B. and Carcello, J. V., *A Decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 19 (2000): 169–184.
- Bell, T.B., Peecher, M., and Solomon, I., *The 21st Century Public-Company Audit: Conceptual Elements of KPMG's Global Audit Methodology*. Montvale, New Jersey: KPMG, 2005.
- Beneish, M., *The Detection of Earnings Manipulation*, *Financial Analysts' Journal*, 55 (1999): 24–36.
- Bierstaker, J., Bedard, J. and Biggs, S., *The Role of Problem Representation Shifts in Auditor Decision Processes in Analytical Procedures*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 18 (1999): 19–36.

- Brunswick, Egon, 1956, *Perception and the representative design of experiments*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Dechow, P.M., Sloan, R.G. and Sweeney, A.P., *Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An Analysis of Firms Subject to Enforcement Actions by the SEC*, Contemporary Accounting Research, 13 (1996): 1–36.
- Erickson, M., Mayhew, B. and Felix, W., *Why Do Audits Fail? Evidence from Lincoln Savings and Loan*, Journal of Accounting Research, 38 (2000): 165–194.
- Farber, D., *Restoring Trust after Fraud: Does Corporate Governance Matter?*, The Accounting Review, 80. (2005): 539–561.
- Favere-Marchesi Michael, *Cognitive Effects of Decomposition on Fraud-Risk Assessments* (January 10, 2009), CAAA Annual Conference 2009 Paper.
- Hogan, C.E., Rezaee, Z., Riley, R.A. and Velury, U., *Financial Statement Fraud: Insights from the Academic Literature*, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 27 (2008).
- Holder-Webb, L., Cohen, J., Nath, L. and Wood, D., *A Survey of Governance Disclosures among US Firms*, Journal of Business Ethics, 83 (2008).
- Holder-Webb, L., Cohen, J., Nath, L. and Wood, D., *The Supply of Corporate Social Responsibility Disclosure among US Firms*, Journal of Business Ethics, 84 (2009).
- Jonas, G. 2001, Remarks given at the American Accounting Association national meeting, August 14, 2001, Atlanta, GA.
- Heider, F., 1944, *Social perception and phenomenal causality*, Psychological Review, 51: 358-374.
- Heiman-Hoffman, V.B., Morgan, K.P. and Patton, J.M., 1996, *The warning signs of fraudulent financial reporting*, Journal of Accountancy, 182 (4): 75-77.
- Hirst, D.E. and Koonce, L., *Audit Analytical Procedures: A Field Investigation*, Contemporary Accounting Research, 13 (1996): 457–486.
- Jones, E. E., 1990, *Interpersonal Perception*, New York: W.H. Freeman and Co.
- Kaplan, M.F., 1975, *Information integration in social judgments: Interaction of judge and informational components*. In "Human judgment and decision processes", editat de M. F. Kaplan and S. Schwartz, 139-164. San Diego, CA: Academic Press.
- Kaminski, K.A. and Wetzels, T.S., *Financial Ratios and Fraud: An Exploratory Study Using Chaos Theory*, Journal of Forensic Accounting V (2004): 147–172.
- Lee, T.A., Ingram, R.W. and Howard, T.P., *The Difference between Earnings and Operating Cash Flow as an Indicator of Financial Reporting Fraud*, Contemporary Accounting Research 16 (1999): 749–786.
- MacGregor, D., Lichtenstein, S. and Slovic, P., 1988, *Structuring knowledge retrieval: An analysis of decomposed quantitative judgments*, Organizational Behavior and Human Decision Processes 42: 303-323.
- Marquardt, C. and Wiedman C., *How Are Earnings Managed? An Examination of Specific Accruals*, Contemporary Accounting Research 21 (2004): 461–489.
- Mcvay, S., *Earnings Management Using Classification Shifting: An Examination of Core and Special Items*, The Accounting Review 81 (2006): 501–531.
- Messier, W., Glover, S. and Prawitt, D., *Auditing and Assurance Services: A systematic Approach*, 4th edition. New York: McGraw-Hill Irwin, 2006.
- Nisbett, R.E. and Ross, L., 1980, *Human inference: Strategies and shortcomings of social judgment*, Prentice Hall: Englewood Cliffs, NJ.
- Shibano T., 1990, *Assessing audit risk from errors and irregularities*, Journal of Accounting Research 28 (Supplement).
- Shelton, S.W., Whittington, O.R. and Landsittel, D., 2001, *Auditing firms' fraud risk assessment practices*, Accounting Horizons 15 (1): 19-33.
- Summers, S.L. and Sweeney, J.T., *Fraudulent Misstated Financial Statements and Insider Trading: An Empirical Analysis*, The Accounting Review 73 (1998): 131–146
- Wilks, T.J. and Zimbleman, M.F., 2004, *Decomposition of fraud-risk assessments and auditor's sensitivity to fraud cues*, Contemporary Accounting Research, 21 (3): 719-45.
- Ybarra, O. and Stephan, W.G., 1999, *Attributional orientations and the prediction of behavior: The attribution-prediction bias*, Journal of Personality and Social Psychology (5): 718-727.
- AICPA, 2002, *Statement on Auditing Standards (SAS) No. 99: Consideration of fraud in a financial statement audit*, New York: AICPA.
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), *PCAOB Standing Advisory Group Meeting: Meeting Agenda* (September 8-9, 2004).

O analiză a determinantilor alegerii auditorului financiar la nivelul entităților cotate la Bursa de Valori București

Ștefana Maria DIMA*, Bogdan DIMA**
& Nicoleta FARCANE***

Abstract

Determinants of Financial Auditor Choice for the Entities Listed on Bucharest Stock Exchange

The present paper aims at identifying some of the determinants of financial auditor choice, in the case of 81 entities listed at Bucharest Stock Exchange. The outcomes of a Generalized method of Moments (GMM) methodology reveal that the de facto reporting of financial statements according to the International Financial Reporting Standards (as adopted by the European Union) and, respectively, the market capitalization exert a positive impact on listed entities' relative preference for high quality audit firm with international expertise.

Key words: *financial auditor choice, listed entity, IFRS, BSE*

JEL Classification: *G10, M42*

Cuvinte cheie: *alegerea auditorilor financiari, entitate cotată, IFRS, BVB*

1. Introducere

Armonizarea principiilor și practicilor de audit financiar este sinonimă cu o internaționalizare a auditului prin faptul că promovează standarde profesionale în care abordarea globală are prioritate în fața celei locale. Necesitatea acestei armonizării este legată de apariția și evoluția corporațiilor multinaționale și de rolul pe care acestea îl joacă în dezvoltarea piețelor de capital, dar și în globalizarea economică în general. Astfel, pentru admiterea și menținerea la tranzacționare pe piețele financiare a instrumentelor financiare, emitenții trebuie să furnizeze participanților pe piață informații relevante și transparente pentru ca aceștia să își poată fundamenta deciziile lor de investiții. În acest context, simpla întocmire a situațiilor financiare individuale ale societății mamă, conform unui set de principii contabile valabile la nivelul unui singur stat național, nu mai este suficientă. Situațiile financiare consolidate sunt separat capabile să furnizeze o imagine de ansamblu a activităților și performanțelor economico-financiare ale societăților aflate în relații de dependență financiară, iar realizarea acestor documente de sinteză este în mod definitiv determinată de dezvoltarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS). Prin urmare, pentru majoritatea piețelor financiare importante ale lumii admiterea la tranzacționare este condiționată de aplicarea acestor standarde pentru situațiile financiare consolidate, iar pentru obținerea unei asigurări asupra conformității cu IFRS (sau cu orice alt set de standarde / norme acceptat pe respectiva piață)

* Lect. dr., Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad, Facultatea de Științe Economice, stefana_cristea@yahoo.it

** Prof. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, bogdandima2001@gmail.com

*** Prof. dr., Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, farcanenicoleta@gmail.com

opinia exprimată de auditori este o garanție indispensabilă pentru utilizatorii respectivelor situații financiare. Astfel, suntem de acord că „auditorii externi își desfășoară, de obicei, activitatea în beneficiul utilizatorilor externi ai situațiilor financiare, precum investitorii sau creditorii” (Tabără et al., 2010).

Însă, crizele și scandalurile financiare au ridicat în numeroase instanțe întrebări asupra veridicității informațiilor contabile furnizate de companii, dar și asupra eficienței auditorilor în identificarea și raportarea fraudelor. Remarcăm astfel că seria de turbulențe economico-financiare care au avut loc în ultimele decade s-au plasat fie la nivelul unor companii individuale (Barings, Parmalat, Enron, Worldcom etc.), fie în cadrul unor piețe financiare individuale („Tequila crisis”, Mexico, 1994; „Russian virus”, Rusia, 1998; criza braziliană din 1999 etc.) sau corelate la nivel regional (Asia de Sud Est, 1997-1998 etc.), mergând până la implicarea globală a sistemului financiar (criza dot.com, criza creditelor substandard etc.).

Criza creditelor substandard din SUA și efectele sale internaționale a scos din nou în evidență importanța intervenției guvernamentale în domeniul reglementării prudențiale, al raportării financiare, al managementului riscului și al politicii monetare în scopul întăririi sistemului financiar și asigurării stabilității macroeconomice.

Cu siguranță că scandalul financiar care a influențat semnificativ contextul în care își desfășoară activitatea auditorii financiare la nivel global este legat de Enron și implicit de faptul că firma Arthur Andersen a fost acuzată în 2001 de certificarea cu bună știință a unor informații financiare frauduloase, fapt ce a condus la pierderea credibilității pe piață a acesteia și implicit a poziției pe piața internațională.

Astfel, scandalul implicând compania Arthur Andersen, dar și fuziunile ce au avut loc între firmele de audit importante la nivel mondial au condus la reducerea numărului acestor firme internaționale de la opt la patru în cadrul unui proces de concentrare și consolidare. La ora actuală, firmele incluse în așa-numitul *Big 4* (PwC, KPMG, Deloitte, Ernst & Young) reprezintă cele mai importante patru grupuri internaționale care oferă servicii de consultanță profesională, fiscală, legală, în domeniul finanțelor corporative precum și audit. Acestea realizează o fracțiune semnificativă a auditării în plan internațional a companiilor cotate pe piețele de capital semnificative, precum și a numeroase companii necotate, constituind în fapt un veritabil oligopol pe piața internațională a serviciilor de audit. Principalele caracteristici ale acestor firme sunt prezentate în **Tabelul 1**.

În plus, implicarea firmei Andersen în scandalul Enron a impulsionat emiterea Sarbanes-Oxley Act (SOX), care este de fapt o consecință directă a conștientizării de către autoritățile de reglementare americane a necesității unei legislații mai stricte în domeniului auditului, SOX limitând serviciile oferite clienților de către firmele de consultanță și audit financiar și interzicând furnizarea de servicii conexe firmelor auditate. SOX a avut un impact major asupra evoluției profesiei de auditor financiar și a activității desfășurate de spe-

cialiștii în acest domeniu, urmărind reobândirea încrederii investitorilor în relevanța informațiilor contabile furnizate de emitenți și, ulterior, auditate. Literatura de specialitate analizează, în contextul pieței de capital, consecințele potențiale ale SOX, indicând chiar că, deși creșterea gradului de responsabilitate a auditorului (*auditor liability*) reduce atât rata erorilor în audit, cât și costul capitalului pentru noile proiecte, acesta reduce în plus și nivelul noilor investiții profitabile (Deng et al., 2012). În contextul post-SOX rămân totuși o serie de încercări la adresa comitetelor de audit – precum rolul de supervizare, schimbul de bune practici, responsabilitățile auditorilor externi – (Grenier et al., 2012).

În contextul pieței de capital autohtone, când vine vorba despre așteptările investitorilor de la auditorii financiare, precum și de dezbaterile determinantilor alegerii auditorilor financiare de către companiile cotate, literatura autohtonă nu este la fel de bogată precum cea străină. Luga (2012) face referire la un studiu PwC UK din iulie 2011, pe care îl consideră reprezentativ pentru întreaga comunitate a investitorilor, inclusiv pentru România. Astfel, studiul relevă faptul că investitorii acordă o mai mare atenție modului de comunicare a informațiilor contabile, fiind interesați îndeosebi să primească asigurări în proporție de 100% în privința situațiilor financiare ale emitenților.

Tabel 1 - Firmele componente ale Big 4 (2012)

Firmă	Cifra de afaceri (mld. \$)	Număr de angajați	Sediu principal
PwC	31,5	180.000	Marea Britanie
Deloitte	31,3	193.000	SUA
Ernst & Young	24,4	167.000	Marea Britanie
KPMG	23	152.000	Olanda

Sursă: http://en.wikipedia.org/wiki/Big_Four_%28audit_firms%29

Dar în plus, în dezbateră determinanților alegerii auditorului financiar intervine și întocmirea respectivelor situații financiare conform IFRS. Prin urmare, Hodgdon et al. (2009) examinează impactul alegerii auditorului asupra gradului de conformitate cu IFRS, relevând o legătură directă între gradul de conformitate și alegerea auditorului financiar și luând în considerare scala, profitabilitatea, gradul de diversificare internațională al firmei, dar și dacă firma este sau nu cotate pe piața americană sau a fost auditată conform Standardelor internaționale de audit (ISA).

Comprix et al. (2012) furnizează evidențe empirice referitor la o legătură dintre cererea pentru firme de audit de mari dimensiuni și dezvoltarea practicilor obligatorii de raportare financiară.

Autorii observă că adoptarea IFRS conduce la o modificare mai semnificativă a relației dintre auditor și client în acele țări în care abaterea de la standardele/normele naționale este mai mare.

Mai exact, studiul relevă faptul că, în țările în care schimbările în raportarea financiară (ca urmare a adoptării IFRS) sunt mai mari, clienții trec mai frecvent de la o firmă de audit locală la una din cadrul Big 4, în timp ce clienții de dimensiuni mai reduse din țările cu schimbări în raportarea financiară mai puțin semnificative trec mai frecvent de la un auditor de tip Big 4 la o firmă locală.

În plus, cota de piață a Big 4 s-a redus în timpul tranziției la IFRS, aceste firme orientându-se fie spre clienți mai mari, fie spre clienți în țări cu abateri mai mari în raportarea financiară. Interesant în acest studiu este faptul că autorii nu includ în eșantion 13 țări europene (printre care și România) pe motiv că au prea puține firme cotate (similar DeFond et al., 2011).

De asemenea, alegerea auditorului financiar poate fi importantă și în relațiile cu terții. Astfel, Cano Rodríguez și Sánchez Alegria (2012) analizează măsura în care instituțiile de credit iau în considerare alegerea auditorului în formarea costului resurselor financiare împrumutate, observând că doar entitățile private obțin un cost al îndatorării mai redus când sunt auditate de un auditor considerat „de înaltă calitate”.

Distincția dintre auditorii specialiști și non-specialiști într-o anumită ramură a industriei devine importantă în studii precum cel al lui Sun și Liu (2013) care examinează dacă consiliul de administrație al emitentului este mai mult sau mai puțin eficient în managementul resurselor financiare în cazul firmelor auditate de specialiști în respectiva ramură a industriei față de firmele auditate de nespecialiști.

Studiul relevă faptul că între cele mai eficiente sunt consiliile de administrație care au angajat auditori specializați în domeniul respectiv de activitate.

O abordare interesantă aparține și lui Hope et al. (2008), care investighează gradul în care alegerea auditorului depinde de cultura națională și observă pe un eșantion semnificativ de firme din 37 de state că entitățile din țările în care gradul de transparență al companiilor și calitatea comunicării acestora cu diverse categorii de grupuri de interese (clienți, creditorii, comunități locale) sunt mai reduse tind să nu aleagă un auditor de tip Big 4.

Relația dintre dimensiunea conservatoare a culturii naționale și alegerea auditorului este diminuată de gradul de internaționalizare al emitentului.

În baza literaturii studiate, formulăm, așadar, următoarea ipoteză de cercetare:

IC: *Selectarea unui anumit tip de auditor, în baza unor criterii precum dimensiunea, experiența și/sau caracterul local sau internațional depinde inter alia de raportarea de facto a situațiilor financiare conform Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), precum și de scala emitentilor.*

Două argumente principale pot fi avansate în fundamentarea acestei ipoteze. Astfel, pe de o parte, se poate argumenta că acele companii care (dincolo de prevederile legislative formale) au decis să raporteze situațiile lor financiare în conformitate cu IFRS au o orientare mai pronunțată spre cerințele de informare ale investitorilor, urmărind să ofere o gamă de informații contabile care să faciliteze adoptarea de către aceștia a deciziilor lor de structurare și diversificare a portofoliilor de active financiare.

Or, auditarea acestor situații financiare de pildă de către o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit (fie că aceasta face parte sau nu din Big 4) este de natură să sporească credibilitatea informațiilor financiare oferite (Becker et al., 1998, Hope Becker et al., 2008, Jamal Becker et al., 2009) și, pe cale de consecință, gradul de încredere cu care potențialii investitori se raportează la aceste informații.

Pe de altă parte, recursul la o astfel de societate internațională implică un nivel superior al costurilor subsecvente procesului de auditare, costuri pe care entitățile de dimensiuni mari le pot suporta mai ușor.

Astfel, alegerea auditorului de către entitățile cotate poate implica realizarea unui compromis între *bonusul de credibilitate* și, respectiv, costurile auditării.

2. Datele și considerații metodologice

2.1. DATELE

Datele reprezintă situația selectării auditorilor financiari pentru 81 de entități cotate pe Bursa de Valori București (din toate categoriile de tranzacționare), așa cum se prezenta aceasta la sfârșitul anului 2011.

Pentru reliefarea taxonomiei auditorilor implicați în auditarea situațiilor financiare ale companiilor cotate pe Bursa de Valori București, considerăm necesară o clasificare a acestora în cinci categorii, care reflectă, într-o parte a spectrului, cazurile în care auditul este derulat de către o persoană fizică autorizată și, respectiv, cazurile în care acesta este realizat de către o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit din cadrul Big 4, la celălalt capăt al spectrului (Tabel 2).

Analizând situația companiilor incluse în eșantion, se constată faptul că circa 53% dintre acestea au ales un auditor cu capital autohton (pentru 40% din numărul total de companii organizat în special sub formă de societate cu răspundere limitată), în timp ce aproximativ 36% dintre acestea au ales un auditor din cadrul Big 4. Companiile care prezintă, cumulativ, următoarele trăsături: 1) au o capitalizare bursieră semnificativă, 2) sunt tranzacționate la categoria I și 3) au ales ca auditarea situațiilor lor financiare să fie făcută de către o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit - reprezintă circa 14% din totalul numărului considerat de companii (11).

Două variabile explicative sunt considerate: 1) o variabilă de tip *dummy* care ia valoarea „1” în situația în care emitentul raportează situațiile financiare (și) în conformitate cu IFRS pentru anul de referință 2011 și, respectiv, „0” în cazurile în care raportarea acestor situații se face doar în conformitate cu standardele naționale; 2) capitalizarea

bursieră care servește drept variabilă de scală (Tabel 3).

Este interesant de remarcat faptul că doar 31% din companiile considerate raportează situațiile lor financiare conform IFRS. Astfel, luând în considerare faptul că România a subscris încă de la 1 ianuarie 2007 la Directiva „MiFID” (*Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments*) care solicită asigurarea transparenței informaționale în vederea admiterii la cotație și, de asemenea, ținând cont de *Regulamentul IAS (Regulation EC No 1606/2002 on the application of international accounting standards)* care prevede în mod explicit la art.4 că toate companiile cotate pe piețele de capital din statele membre ale Uniunii Europene trebuie să raporteze situațiile lor financiare consolidate în conformitate cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară (în versiunea adoptată de către UE) procesul de convergență ar fi trebuit inițiat încă din perioada 2007-2008. Din punct de vedere legislativ, premisele

Tabel 2 - Codificarea variabilei dependente - Taxonomia auditorilor financiari

Cod	Descriere	Număr de companii	Sursa datelor
1	Auditorul financiar este reprezentat de o persoană fizică autorizată (PFA)	9	Codificarea este realizată de autori pe baza informațiilor furnizate pe website-urile companiilor cotate considerate și pe baza informațiilor furnizate de aceștia CNVM (și disponibile pe site-ul BVB).
2	Auditorul financiar este reprezentat de o societate cu răspundere limitată (SRL)	33	
3	Auditorul financiar este reprezentat de o societate pe acțiuni (SA)	1	
4	Auditorul financiar este reprezentat de o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit (cu excepția Big 4)	9	
5	Auditorul financiar este reprezentat de o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit din cadrul Big 4 (PWC, KPMG, Deloitte, Ernst & Young)	29	

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 3 - Descrierea variabilelor explicative

Variable explicative	Descriere	Sursa datelor
Variabila dummy pentru utilizarea IFRS	Variabila ia valoarea: - „0” dacă entitatea nu publică pe site-ul propriu situații financiare conform IFRS; - „1” dacă entitatea publică pe site-ul propriu situații financiare conform IFRS, indiferent că acestea se referă la conturile anuale sau la cele consolidate. An de referință 2011.	Codificarea este realizată de autori pe baza informațiilor furnizate pe website-urile companiilor cotate considerate
Capitalizare bursieră (logaritm)	Valoarea de piață a capitalului social al unei companii (prețul unei acțiuni emise de aceasta, format pe o piață organizată, multiplicat cu numărul de acțiuni emise). An de referință 2011.	Capitalizarea bursieră este furnizată pentru fiecare companie cotată în categoria indicatorilor bursieri pe website http://www.bvb.ro/ListedCompanies

Sursă: Proiecție proprie

existau prin prisma OMFP 907 / 2005 privind aprobarea categoriilor de persoane juridice care aplică reglementări contabile conforme cu IFRS, OMFP nr. 1121 / 2006 privind aplicarea IFRS, OMFP nr. 881/2012 și OMFP nr.1286 / 2012 privind reglementările contabile conforme cu IFRS, aplicabile entităților cotate. În practică însă se remarcă, în rândul companiilor cotate analizate, o inconsecvență în adoptarea IFRS – pentru situațiile financiare individuale sau consolidate, intermediare sau anuale, auditate sau neauditate – în perioada 2007-2012. Cu toate acestea, *de facto* s-a înregistrat un decalaj substanțial, doar un număr relativ redus de companii cotate pe Bursa de Valori București raportând în prezent situațiile lor financiare conform IFRS. Diverse explicații pot fi avansate pentru această stare de fapt, dintre care costul implicat de adoptarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară, lipsa cunoștințelor și a expertizei necesare, diferențele dintre standardele internaționale bazate pe principii și reglementările naționale bazate semnificativ pe reguli sau aspecte de natură culturală și comportamentală.

În ceea ce privește capitalizarea bursieră, piața de capital din România prezintă unul din cele mai scăzute niveluri ale acestei capitalizări comparativ cu alte țări Central și Est Europene. Astfel, de pildă, la sfârșitul anului 2011, nivelul capitalizării se cifra la circa 16% din capitalizarea bursieră cumulată a unor țări membre ale alianței piețelor de capital din această regiune - *CEE Stock Exchange Group* (Ungaria, Slovenia, Republica Cehă și Austria), estimare făcută pe baza datelor furnizate de Budapest Stock Exchange, 2012. În plus, funcționarea pieței este grevată de numeroase imperfecțiuni reglementative, structurale și funcționale, de un volum insuficient de lichiditate, de o gamă incomplet dezvoltată de instrumente financiare sau de absența / dezvoltarea doar într-o fază incipientă a unor mecanisme de tranzacționare (cum sunt tranzacțiile de tip *short*).

2.2. ASPECTE METODOLOGICE

Un corp substanțial de literatură tratează conexiunile existente între dimensiunea și taxonomia auditorului și, res-

pectiv, calitatea activității de audit (Craswell et al., 1995; Francis și Wang, 2008; Jamal et al., 2009). De asemenea, se evidențiază faptul că entitățile care beneficiază de servicii de audit calitativ superioare pot depăși mai ușor problemele de asimetrie informațională și de conflict între diversele categorii de grupuri de interese cu impact pozitiv asupra calității guvernantei corporative (Francis și Wilson 1988; Craswell et al., 1995; Francis și Wang, 2008; Hope et al., 2008; Jamal et al., 2009). În același timp, calitatea globală a guvernantei corporative poate apărea ea însăși în postura de determinant al preferinței pentru un anumit tip de auditor financiar deoarece menținerea acestei calități reclamă informații de calitate semnificativă (Nurul Hoque et al., 2011).

Prin urmare, se poate argumenta că există o potențială problemă de *cauzalitate inversă* în analiza conexiunilor stabilite între raportarea situațiilor financiare conform standardelor internaționale și, respectiv, selecția firmei care auditează aceste situații. Astfel, legătura de cauzalitate se derulează nu numai de la adoptarea și implementarea deciziei de raportare a situațiilor

Analiză a determinantilor alegerii auditorului financiar

financiare conform Standardelor Internaționale de Raportare Financiară la alegerea auditorilor, ci și „în sens invers”, de la selectarea unui anumit auditor la suportul oferit de către acesta în asigurarea unei calități informaționale corespunzătoare via cerințele specifice asigurării unei bune guvernante corporative (putem considera că această conexiune inversă capătă o relevanță sporită în timpul primelor faze ale adoptării IFRS atunci când entitățile nu beneficiază complet de expertiza necesară, iar auditarea poate reliefa deficiențele și erorile care survin în cazul acestor faze).

Pentru a trata potențialele distorsiuni ce pot apărea ca urmare a existenței

unei astfel de *cauzalități inverse*, vom considera metodologia *Generalized Method of Moments* (GMM). Metodologia GMM este utilizată deoarece estimatori precum efectele fixe și aleatoare sau *Generalized Least Squares* (GLS) pot prezenta distorsiuni semnificative. De asemenea, în cazul unui eșantion de dimensiuni reduse de date de tip panel această metodologie poate contribui la diminuarea distorsiunii abaterilor standard estimate asimptotic, în cadrul unei abordări în două etape (Baltagi, 2008, p. 154).

Metodologia GMM prezintă o serie de avantaje, comparativ cu alte metode. Astfel, estimările statice pe baza unor date de tip panel, precum modelul

OLS, pot genera niveluri distorsionate ale coeficienților (Bond, 2002). De asemenea, problema unei potențiale endogenități poate fi abordată cu mai multă ușurință în cadrul modelelor de tip panel decât în cadrul modelelor estimate prin OLS, cu includerea unor variabile instrumentale valide.

Drept variabile instrumentale utilizăm: a) lichiditatea acțiunilor; b) codul sectorului de activitate al emitentului; c) rentabilitatea capitalului investit (indicatorul *Earnings per share* -EPS); d) transparența informațională în ceea ce privește situațiile financiare (publicarea acestora în limba engleză) și e) categoria de tranzacționare (Tabel 4).

Tabel 4 - Descrierea variabilelor instrumentale utilizate

Variable explicative	Descriere	Sursa datelor
Lichiditatea	Variabila este măsurată prin numărul total de tranzacții pe 52 de săptămâni pentru fiecare simbol individual.	Variabila este furnizată pentru fiecare companie cotate în categoria informații tranzacționare pe website http://www.bvb.ro/ListedCompanies
Codul sectorului de activitate căruia îi aparține emitentul	Variabila ia valoarea: „1” - comerț; „2” - construcții; „3” - sectorul energetic; „4” - industria extractivă; „5” - intermediere financiară; „6” - hoteluri și restaurante; „7” - industria prelucrătoare; „8” - sectorul transporturi;	Conform noii clasificării statistice naționale a activităților economice din România (CAEN Rev. 2) intrate în vigoare la data de 1 ianuarie 2008 - http://www.rocaen.ro/
Earnings per share (EPS)	Variabila EPS este o măsură de aproximare a rentabilității capitalului investit.	Variabila este furnizată pentru fiecare companie cotate în categoria indicatorilor bursieri pe website http://www.bvb.ro/Listed Companies
Variabila dummy privind publicarea situațiilor financiare în limba engleză	Variabila ia valoarea: - „0” dacă compania nu publică pe site-ul propriu niciun fel de situații financiare în limba engleză pentru anul de referință 2011; - „1” dacă compania publică pe site-ul propriu orice fel de situații financiare în limba engleză pentru anul de referință 2011.	Codificarea este realizată de autori pe baza informațiilor furnizate pe website-urile companiilor cotate considerate
Categoria de tranzacționare	Variabila ia valoarea: „1” - prima categorie BVB; „2” - a doua categorie BVB; „3” - prima categorie RASDAQ; „4” - a doua categorie RASDAQ.	Variabila este furnizată pentru fiecare companie cotate pe website http://www.bvb.ro/Listed Companies

Sursă: Proiecție proprie

Principalele argumente avansate în alegerea acestor variabile instrumentale pot fi astfel sintetizate:

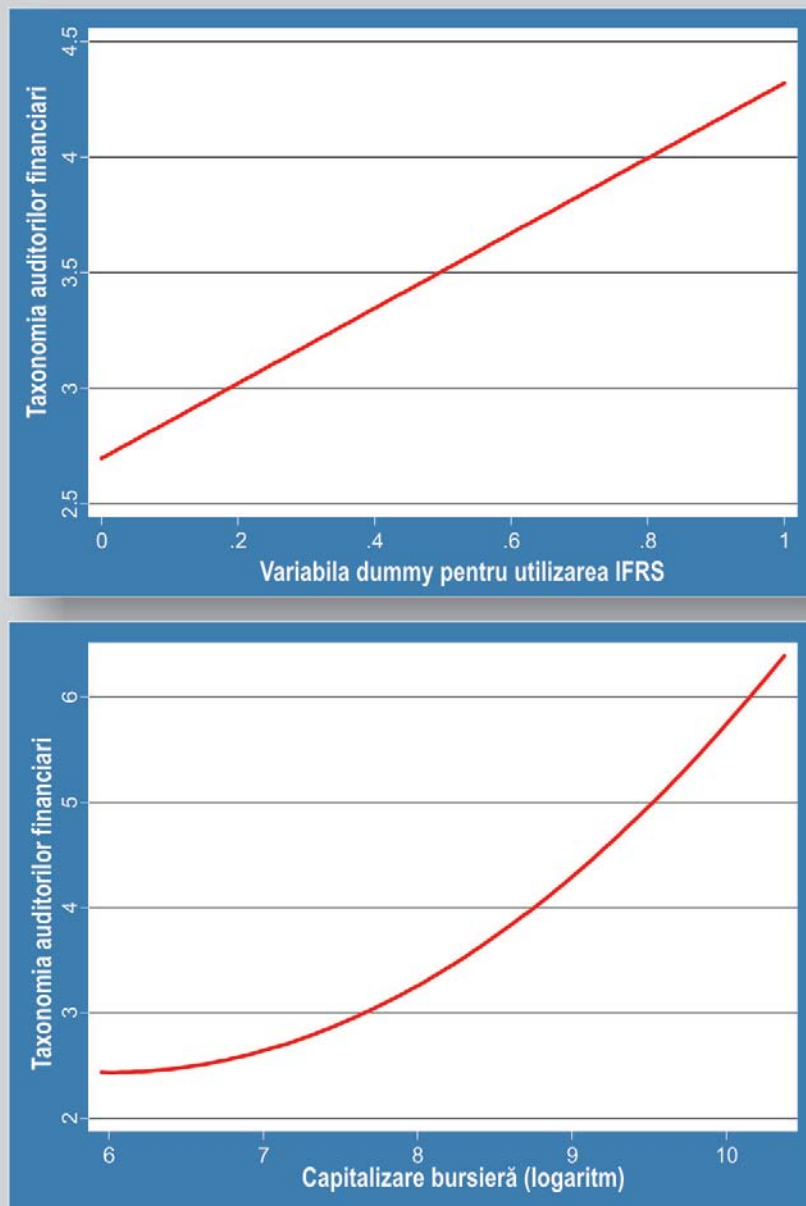
- acțiunile cu o lichiditate superioară sunt acțiuni frecvent tranzacționate și, deci, acțiuni în legătură cu care investitorii solicită des informații asociate performanțelor economico-financiare ale emitenților;
- presiunea exercitată de investitori pentru obținerea unor informații de calitate, într-o manieră standardizată, care să faciliteze analiza și interpretarea lor (inclusiv în cadrul unor comparații internaționale), poate contribui la creșterea preferinței relative a emitenților pentru adoptarea IFRS. În același sens acționează și nivelul de transparență informațională specific emitenților (iar această acțiune este amplificată în cazul piețelor de capital care prezintă cel puțin un anumit grad de deschidere în raport de fluxurile financiare internaționale);
- de asemenea, cerințele informaționale intra-sectoriale pot cunoaște diferențieri importante datorită faptului că particularitățile sectoriale (e.g. sezonabilitatea/ ciclicitatea activității sectoriale, gradul de deschidere, capacitatea inovativă a companiilor care operează în cadrul sectorului ș.a.m.d.) se reflectă într-o manieră specifică la nivelul dinamicii rezultatelor economice și financiare;
- în plus, sectoarele atractive pentru investitori sunt acelea care nu numai că asigură un nivel ridicat al participării la formarea resurselor financiare plasate în cadrul sectorului, dar, în același timp, nu ridică bariere (inclusiv de natură informațională) de intrare / ieșire.

În ansamblu, aceste variabile instrumentale pot asigura „curățarea” influențelor în sens „invers” pe care recursul la o anumită entitate de audit îl poate exercita în alegerea raportării situațiilor financiare conform IFRS, păstrând doar influența „directă” a acestei alegeri efectuate într-o manieră exogenă asupra taxonomiei auditorilor selectați de către emitenți.

3. Analiza empirică

Așa cum sugerează **Graficul 1**, între taxonomia auditorilor financiari aleși de către companiile cotate pe Bursa de Valori București pentru auditarea situațiilor lor financiare și determinanții con-

Grafic 1 - Taxonomia auditorilor situațiilor financiare selectați de companiile cotate pe Bursa de Valori București și determinanții săi

Sursă: Proiecție proprie

Analiză a determinantilor alegerii auditorului financiar

siderați ai acestei selecții există o conexiune directă și pozitivă. Cu toate acestea, este necesară efectuarea unei analize mai detaliate.

În **Tabelul 5** sunt raportate rezultatele aplicării metodologiei GMM descrise în secțiunea precedentă. Se remarcă faptul că ambele variabile explicative apar semnificativ statistic pentru un prag de semnificație de 1% și pozitiv asociate cu selectarea auditorilor financiari: entitățile cotate care raportează situațiile lor financiare în conformitate cu IFRS, respectiv care au o capitalizare bursieră semnificativă vor avea o preferință relativă superioară pentru derularea auditului prin recursul la o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit.

Dacă se analizează mai în detaliu aceste rezultate, se poate constata că nivelul coeficientului specific variabilei de tip *dummy* pentru adoptarea IFRS este substanțial superior celui aferent capitalizării bursiere, ceea ce sugerează că importanța *bonusului de credibilitate* este net superioară efectului de scală în cadrul deciziilor de selectare a auditorului.

Testele de calitate a modelului (și, în special, nivelul testului *Hansen's J*) sugerează în ansamblu (cu excepția notabilă a testul Cragg și Donald, 1993) că această calitate poate fi considerată drept una satisfăcătoare: aplicarea metodologiei GMM conduce la o diminuare substanțială a distorsiunilor care survin la nivelul parametrilor, comparativ cu metodologia OLS, iar varia-

bile instrumentale implicate pot fi privite drept adecvate.

Prin urmare, aceste rezultate furnizează unele evidențe empirice pe cazul entităților cotate pe Bursa de Valori București care atestă compromisul decizional pe care emitenții îl pot realiza între asigurarea unei calități superioare a informațiilor asociate situațiilor lor financiare prin recursul la un auditor important, cu experiență în domeniul raportării acestor situații conform standardelor internaționale și, respectiv, costurile asociate procesului de auditare.

Desigur, aceste rezultate trebuie interpretate cu prudență. Și, mai ales, trebuie plasate în ansamblul contextului evolutiv al pieței de capital din România.

Tabel 5 - Taxonomia auditorilor situațiilor financiare selectați de companiile cotate pe Bursa de Valori București și determinantii săi (estimare GMM)

Variabile explicative	Coeficient	Eroare standard robustă	t
<i>Variabila dummy pentru utilizarea IFRS</i>	1,66	0,31	5,42
Capitalizare bursieră (logaritm)	0,35	0,03	11,89
R ² (ajustat)	0,63		
Număr de observații	81		
Testul Cragg și Donald (1993) <i>Minimum eigenvalue statistic</i>	22,20		
Testul <i>2SLS relative bias</i> (5%)	18,37		
Testul <i>2SLS Size of nominal 5% Wald</i> (10%)	26,87		
Testul <i>LIML Size of nominal 5% Wald</i> (10%)	4,84		
GMM C statistic	1,31 (p=0,25)		
Hansen's J	1,42 (p = 0,84)		

Notă: Testul GMM C statistic urmărește evaluarea măsurii în care variabila considerată drept endogenă este în fapt exogenă în raport de instrumentele alese. Deși valoarea testului nu permite respingerea acestei ipoteze nule, aceasta trebuie privită cu prudență deoarece valoarea testului Cragg și Donald (1993) (considerată împreună cu valorile testelor *2SLS relative bias*, *2SLS Size of nominal 5% Wald* și *LIML Size of nominal 5% Wald*) sugerează faptul că utilizarea variabilelor instrumentale contribuie la reducerea semnificativă a distorsiunilor care afectează coeficienții estimați printr-un simplu OLS). Testul *Hansen's J* urmărește verificarea simultană a următoarelor aspecte: 1) Dacă variabilele instrumentale considerate sunt sau nu corelate cu erorile. 2) Dacă ecuația este corect specificată și dacă una sau mai multe variabile exogene care au fost excluse ar fi trebuit să fie de fapt incluse în ecuația structurală. Valoarea testului și probabilitatea atașată indică faptul că variabilele instrumentale utilizate sunt necorelate cu erorile și respectiv că nu există evidențe ale unei specificații incorecte.

Sursă: Proiecție proprie

Astfel, de pildă, evoluția indicelui BET este ilustrativă pentru modul în care efectele negative ale actualei perioade de instabilitate globală economico-financiară s-au repercutat asupra acestei piețe. BET este un indice de preț ponderat cu capitalizarea *free float*-ului celor mai lichide 10 companii listate pe piața reglementată.

După o comprimare severă a nivelului acestui indice bursier în 2008, de peste 70% comparativ cu anul precedent, dinamica sa a cunoscut în 2009 și 2010 o redresare lentă, pentru ca în 2011 să înregistreze o nouă cădere de aproximativ 18% (Grafic 2).

În acest context, se poate argumenta că legăturile de cauzalitate presupuse de această analiză au fost, pentru perioada considerată, afectate de instabilitatea globală a pieței. Însă, chiar și în aceste condiții, se poate evidenția existența unei fracțiuni (încă minoritare) a companiilor cotate care, prin selecția făcută auditorului situațiilor lor financiare, urmăresc câștigarea credibilității în ochii investitorilor.

4. Considerații finale

Prezenta lucrare a analizat unii dintre determinanții selectării auditorului în cazul situațiilor financiare a 81 de entități cotate pe Bursa de Valori București.

Astfel, raportarea de facto a situațiilor financiare în conformitate cu Standardele Internaționale de Raportare Financiară (în varianta adoptată de către Uniunea Europeană) și, respectiv, capitalizarea bursieră în ipostaza acesteia de variabilă de scală exercită un impact pozitiv asupra preferinței relative pentru alegerea unui auditor de dimensiuni mari, cu activitate internațională (și cu *know-how* în auditarea situațiilor finan-

ciare întocmite în conformitate cu IFRS).

Bonusul de credibilitate în raport de investitori prin selectarea unui auditor de prestigiu pare să excedă, chiar și în condițiile unei piețe de capital cu numeroase constrângeri și imperfecțiuni instituționale și funcționale, cum este cea din România, nivelul superior al costurilor de auditare asociate recursului la o societate parteneră într-o firmă internațională de consultanță și audit.

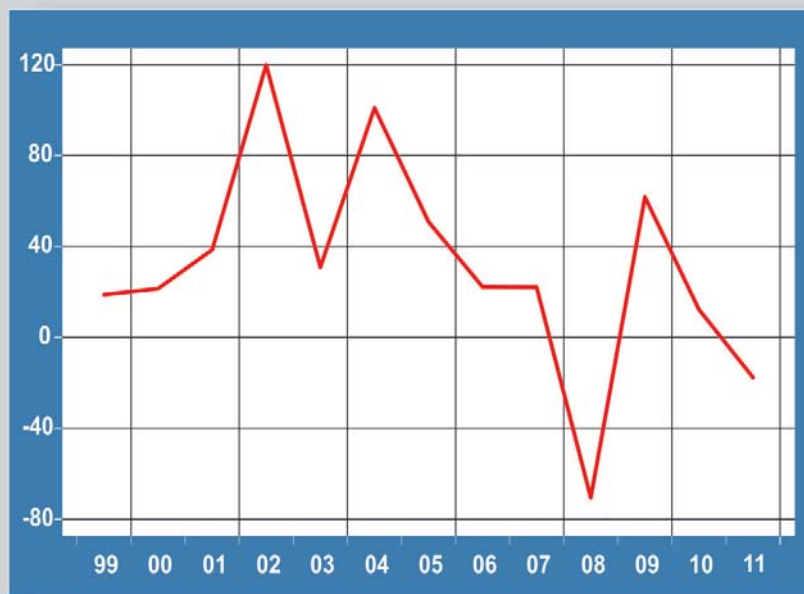
De aici, rezultă mesajul central al analizei avansate în această lucrare: calitatea informației financiare (și non-financiare) și gradul de încredere cu care aceasta este privită de către investitori în cadrul proceselor de diseminare, colectare și utilizare a acesteia poate exercita un rol critic în modul în care piața evaluează instrumentele financiare și pe emitenții acestora.

În pofida unor limite de natură metodologică și empirică care reclamă com-

pletarea și extinderea acestei analize, rezultatele de ansamblu obținute pot fi privite ca o evidență empirică menită să ofere un suport tezei necesității adoptării de către autoritatea de reglementare și supraveghere prudențială a pieței de capital din România a unui cadru legislativ și metodologic susceptibil să contribuie la creșterea calității informației și a gradului de transparență în comunicarea acesteia. Un astfel de cadru ar trebui să includă în mod minimal măsuri privind:

- un sistem de penalități pentru nerespectarea cerințelor de transparență și informare adecvată a investitorilor;
- accelerarea procesului de adoptare a IFRS de către toate categoriile de participanți pe piața de capital;
- sporirea relevanței raportului de audit în încadrarea și menținerea entității într-o categorie de tranzacționare.

Grafic 2 - Variația indicelui bursier BET, 1999-2011 (%)

Sursă: Bursa de Valori București (2012);
<http://www.bvb.ro/TradingAndStatistics/GeneralStatistics.aspx?tab=2&m=0>

Bibliografie

- Baltagi, B.H. (2008), *Econometric Analysis of Panel Data*, 4th, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Becker, C. L., DeFond, M.L., Jiambalvo, J. și Subramanyam, K.R. (1998), *The effect of audit quality on earnings management*, Contemporary Accounting Research, 15 (1): 1–24.
- Bond, S. (2002), *Dynamic panel models: a guide to micro data methods and practice*, Institute for Fiscal Studies, Department of Economics, UCL, Centre for Microdata Methods and practice, Working Paper CWPO9/02. Disponibil online: <http://cemmap.ifs.org.uk/wps/cwp0209.pdf>.
- Cano Rodríguez, M. și Sánchez Alegria, S. (2012), *The value of audit quality in public and private companies: Evidence from Spain*, Journal of Management and Governance, 16(4): 683-706.
- Comprix J., Muller K.A. și Sinclair J. (2012), *Mandatory Accounting Requirements and Demand for Big Four Auditors: evidence from IFRS Adoption in the EU*, MEAFA, Disponibil online: (http://sydney.edu.au/business/_data/assets/pdf_file/0003/121764/Muller_MEAFA_2012.pdf)
- Cragg, J.G. și Donald S.G. (1993), *Testing identifiability and specification in instrumental variable models*, Econometric Theory, 9: 222–240.
- Craswell, A., Francis, J. și Taylor, S. (1995), *Auditor brand name reputations and industry specializations*, Journal of Accounting and Economics, 20(3): 297–322.
- Datar, S.M., Feltham, G.A. și Hughes, J. S. (1991), *The role of audits and audit quality in valuing new issues*, Journal of Accounting and Economics, 14 (1): 3–49.
- David D. și Păiușan L. (2007), *Reglementări contabile conforme cu cele din Uniunea Europeană și cu Standardele Internaționale de Contabilitate*, Studia Universitatis "Vasile Goldiș" Arad Seria Științe Economice, 1-2: 94-100.
- DeAngelo, L. (1981), *Auditor size and audit quality*, Journal of Accounting and Economics, 3(3): 183-199.
- DeFond, M.L., Hong, X., Li, S. și M. Hung (2011), *The impact of mandatory IFRS adoption on foreign mutual fund ownership: The role of comparability*, Journal of Accounting and Economics, 51(3): 240–258.
- Deng, M., Melumad, N. și Shibano, T. (2012), *Auditors' Liability, Investments, and Capital Markets: A Potential Unintended Consequence of the Sarbanes-Oxley Act*, Journal of Accounting Research, 50(5): 1179-1215
- Francis, J.R. și Wilson, E.R. (1988), *Auditor changes: A joint test of theories relating to agency costs and auditor differentiation*, The Accounting Review, 63(4): 663–682.
- Francis, J. și Wang, D. (2008), *The Joint Effect of Investor Protection and Big 4 Audits on Earnings Quality around the World*, Contemporary Accounting Research, 25(1):1-39.
- Francis, J., Khurana, I., Pereira, R. (2003), *The role of accounting and auditing in corporate governance and the development of financial markets around the world*, Asian-Pacific Journal of Accounting and Economics, 10 (1): 1–30.
- Grenier, J., Ballou, B. și Philip, S. (2012), *Enhancing perceived and actual audit committee effectiveness through financial expert certification*, Current Issues in Auditing, 6(2): A15-A25.
- Hodgdon, C., Tondkar, R.H., Adhikari, A. și Harless, D.W. (2009), *Compliance with International Financial Reporting Standards and auditor choice: New evidence on the importance of the statutory audit*, International Journal of Accounting, 44(1):33-55.
- Hope, O - K. (2003), *Firm-level disclosures and the relative roles of culture and legal origin*, Journal of International Financial Management and Accounting, 14(3): 218–248.
- Hope O.-K., Kang T., Thomas W. și Yoo Y.K. (2008), *Culture and auditor choice: A test of the secrecy hypothesis*, Journal of Accounting Public Policy, 27: 357–373
- Iuga, V. (2012), *Ce-și doresc investitorii de la auditorii financiari?*, Revista „Audit Financiar”, 85 (1): 3-5.
- Jamal, K., Colson, R. H., Bloomfield, R. J., Christensen, T. E., Moehle, S. R., Ohlson, J. A., Penman, S. H., Previts, G. T., Stober, L., Sunder, S. și Watts, R. L. (2009), *Research Based Perspective on SEC's Proposed Rule on ROADMAP for Potential Use of Financial Statements Prepared in Accordance With International Financial Reporting Standards (IFRS) by U.S. Issuers*, Working paper, Disponibil online: <http://ssrn.com/abstract=1381292>.
- Nurul Houque, M., Van Zijl, T. și Monem, R. (2011), *Government Quality, the Adoption of IFRS and Auditor Choice: A Cross Country Analysis (September 14, 2011)*, Advances in Accounting, 28(2): 307-316. Disponibil online: <http://ssrn.com/abstract=1929239>.
- Sun, J. și Liu, G. (2013), *Auditor industry specialization, board governance, and earnings management*, Managerial Auditing Journal, 28(1): 45-64.
- Tabără, N., Horomnea E., Mircea M.-C. (2010), *Contabilitate internațională*, Ed. Tipo Moldova.
- Budapest Stock Exchange (2012), *The CEE Stock Exchange Group and its Capital Markets 2011/12*. Disponibil online: http://bet.hu/data/cms151235/Report_2011.pdf.

Sistemul de administrare a instituțiilor de credit din România, prin prisma principiilor privind guvernanta corporativă

Adrian Doru BÎGLOI*

Abstract

The Management of Credit Institutions in Romania, through the Principles of Corporate Governance

It is not enough to provide only corporate governance mechanism to maximize shareholders' wealth by increasing banks' financial performance. The governance should ensure the interests of all parties involved in this mechanism, including the depositors, as lenders for banks. Quality management is essential in achieving these objectives; at international level a series of recommendations on corporate governance were developed, including the management bodies of companies, also applicable in the banking system. This study aims to address conceptual and empirical aspects of business administration in the banking system in Romania.

Key words: *corporate governance, credit institutions, management board, tier system of administration, advisory committees*

JEL Classification: G34

Cuvinte cheie: *guvernanta corporativă, instituții de credit, organe de conducere, sistem dualist de administrare, comitete consultative*

Introducere

Majoritatea lucrărilor de specialitate definesc guvernanta corporativă ca fiind „sistemul prin care întreprinderile sunt conduse și controlate” (Cadbury, A., 2002), iar conform IFAC „guvernanta corporativă reprezintă un set de responsabilități și practici exercitate de către conducere și de către managementul executiv în scopul îndeplinirii obiectivelor strategice, asigurării riscului managementului și verificării utilizării resurselor cu responsabilitate” (IFAC, 2009). Pornind de la aceste idei, la nivel internațional au fost elaborate o serie de studii care au demonstrat efectele benefice ale implementării principiilor privind guvernanta corporativă asupra performanțelor financiare ale companiilor, inclusiv ale băncilor. Acestea joacă un rol esențial în asigurarea echilibrului economic național și internațional, contribuind la creșterea bunăstării sociale. Evoluțiile financiare din ultimii ani ne-au demonstrat însă că se impune ca la nivelul companiilor, în general, dar mai ales la nivelul băncilor, să se implementeze un set de reguli mult mai stricte, care să fie aplicate și respectate de către conducerile acestora.

Pornind de la aceste considerente, în anul 1999, OECD (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) a elaborat anumite principii generale, aplicabile cu caracter de recomandare, atât de către țările membre ale organizației, cât și de către cele nemembre. În anul 2004 a fost publicată o variantă îmbunătățită a acestor principii. De asemenea, OECD a publicat o serie de ghiduri privind implementarea acestor principii de către guvernele țărilor la nivel național, o bună parte din

* Cadru didactic asociat, dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: adrianb@realteam.ro

recomandările acestora făcând referire la organele de conducere ale companiilor. Acestea sunt împuternicite de către acționari să le reprezinte interesele, încheind acte juridice cu terții, în numele și pe seama acestora, dar ele trebuie să acționeze cu bună credință atât în interesul celor care i-au mandatat să-i reprezinte, dar și al celorlalte părți implicate în mecanismul guvernantei corporative.

Calitatea conducerii depinde de o serie de factori, calitățile personale, gradul de implicare, aptitudinea de a comunica, modul de selecție, gradul de independență, modul de evaluare a performanțelor, studiile, pregătirea profesională, experiența, devotamentul, vârsta, genul, cetățenia, fiind câțiva dintre cei care pot contribui la creșterea acesteia. Prezentul studiu își propune să cerceteze o parte din acești factori la companiile care activează în domeniul bancar în România.

Metodologia cercetării

Obiectivul acestui studiu îl reprezintă evaluarea gradului de implementare a principiilor guvernantei corporative privind sistemul de administrare la instituțiile de credit din România. Pentru atingerea obiectivului s-au folosit metode combinate.

Astfel, pentru fiecare entitate care face obiectul prezentei cercetări a fost estimat gradul de implementare a principiilor privind sistemul de administrare, cu ajutorul metodei scoring, combinată cu anumite teste specifice activității de audit financiar. Pentru interpretarea rezultatelor s-a utilizat preponderent deducția, deoarece există un cadru teoretic conceptual ale cărui principii sunt testate empiric pentru datele din eșan-

tion. Rezultatele diferitelor studii realizate sunt analizate individual, dar și comparativ.

Eșantionul entităților supuse cercetării a fost format din 29 de companii, care reprezintă 100% din totalul instituțiilor de credit din România, publicate de către Banca Națională a României în registrul instituțiilor de credit. Pentru prelucrare s-au folosit date publice, disponibile pe website-ul Băncii Naționale a României (http://www.bnro.ro/files/d/RegistreBNR/InstitCredit/ban1_raport.html, 2012) și pe website-urile entităților supuse cercetării. S-au avut în vedere situațiile financiare întocmite pentru închiderea exercițiului 2011 și publicate până la data de 30.04.2012. Pentru fiecare dintre cele 29 de entități supuse cercetării, am folosit modelul de testare empirică prezentat mai jos. Astfel, în vederea realizării studiului, am definit următoarea funcție generală:

Funcția generală privind sistemul de administrare la instituțiile de credit din România ($F_5(ts_5)$)

$$F_5(ts_5) = f(\delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4, \delta_5) \mid 0 \leq f_5(ts_5) \leq 10,$$

$$\text{unde } \delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4, \delta_5 \in [0;2], i \in [0;29], \text{ și}$$

$$f_5(ts_5) = \frac{[f(\delta_{1i}) + f(\delta_{2i}) + f(\delta_{3i}) + f(\delta_{4i}) + f(\delta_{5i})]}{5}$$

unde

δ_1 reprezintă valoarea estimată a parametrului privind verificarea îndeplinirii condiției dacă există o listă a membrilor consiliului de administrație

δ_2 reprezintă valoarea estimată a parametrului privind verificarea îndeplinirii condiției dacă există o prezentare a fiecărui administrator

δ_3 reprezintă valoarea estimată a parametrului privind verificarea îndeplinirii condiției dacă entitatea a publicat informațiile privind existența unei liste cu membrii fiecărei comisii/comitet, cu indicarea celor care sunt membri în consiliul de administrație al companiei

δ_4 reprezintă valoarea estimată a parametrului privind verificarea îndeplinirii condiției dacă entitatea a publicat informații privind existența unui raport de activitate privind ședințele consiliului de administrație, incluzând numărul de ședințe, precum și numărul mediu de prezențe ale fiecărui administrator

δ_5 reprezintă valoarea estimată a parametrului privind verificarea îndeplinirii condiției dacă entitatea a desemnat informații privind existența unei proceduri de evaluare a performanțelor fiecărui administrator.

Parametrii acestei funcții au fost determinați pe bază de chestionare emise pentru fiecare entitate supusă cercetării, conform modelului din **Tabelul 1**.

Condițiile standard au fost determinate pe baza principiilor și practicilor internaționale și naționale în materie de guvernanta corporativă (<http://www.oecd.org>, 2012), precum și pe baza recomandărilor Bursei de Valori București (<http://www.bvb.ro>, 2012). Pentru fiecare întrebare la care răspunsul a fost DA s-au acordat maxim 2 puncte, iar pentru fiecare întrebare la care răspunsul a fost NU s-au acordat 0 puncte. În final, s-a determinat punctajul pentru fiecare entitate în parte, atât pe total, cât și pentru fiecare set de condiții în parte.

În vederea obținerii unor informații legate de diversitatea membrilor organelor de conducere, precum și de structura acestora, am folosit modelul de chestionar prezentat în **Tabelul 2**.

Tabel 1 - Chestionar privind estimarea parametrilor funcției aferente sistemului de administrare al instituțiilor de credit,
 $F_5(ts_5) = f(\delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4, \delta_5)$

Condiții verificate	Punctaj	Observații
1. Există o listă a membrilor consiliului de administrație?		
2. Există o prezentare a fiecărui administrator?		
3. Există o listă cu membrii fiecărei comisii/comitet, cu indicarea celor care sunt membri în consiliul de administrație al companiei?		
4. Există un raport de activitate privind ședințele consiliului de administrație, incluzând numărul de ședințe, precum și numărul mediu de prezențe ale fiecărui administrator?		
5. Există o procedură de evaluare a performanțelor fiecărui administrator?		
Total		

Sursă: Prelucrări proprii

Tabel 2 - Chestionar pentru obținerea unor informații legate de diversitatea membrilor organelor de conducere

Condiții verificate	DA	NU
1. Compania a publicat informații privind cetățenia membrilor consiliului de administrație?		
2. Compania a publicat informații privind sexul membrilor consiliului de administrație?		
3. Compania a publicat informații privind forma sistemului de administrare (sistem monist sau dualist)?		
4. Compania a publicat informații privind existența comitetelor în cadrul consiliului de administrație (comitetul de audit, comitetul de nominalizare, comitetul de remunerare)?		
5. Compania a publicat informații privind independența membrilor consiliului de administrație?		

Sursă: Prelucrări proprii

Literatura de specialitate

Conceptele privind guvernanta corporativă sunt prezentate într-o serie de studii teoretice și empirice, în cadrul

principiilor elaborate cu caracter de recomandare la nivel internațional, dar și în cadrul normelor profesionale elaborate de către organismele competente.

Astfel, *Beltratti Andrea și alții* (2009) au elaborat o lucrare în care au făcut o analiză a cauzelor care au influențat

performanțele băncilor și care au dus în final la criza financiară actuală. *Jonathan R. Macey și alții* (2003) au explicat rolul pe care guvernanta corporativă îl joacă în performanțele băncilor comerciale. De asemenea, ei au abordat problemele legate de conducerea executivă, de autoritatea de supraveghere, de acționari și de deponenți. *Marcia Millon Cornett și alți autori* au făcut o analiză a influențelor mecanismelor guvernantei corporative asupra veniturilor și marjelor la cea mai mare bancă listată din S.U.A. Pentru realizarea studiului a fost folosit un model de ecuații simultane. În urma studiului a rezultat că plățile către CEO pentru sensibilitatea performanței (PPS), independența conducerii și capitalul sunt în legătură directă pozitivă cu câștigurile și invers proporționale în raport de gestionarea veniturilor. *Kenneth Spang și alții* (2007) au abordat rolul pe care îl are guvernanta corporativă în creșterea performanței băncilor, analizând relația care există între calitatea managementului și rezultatele financiare ale entității. Profesorul *Stijn Claessens* (2003) a elaborat o lucrare în care a studiat rolul pe care îl au compensațiile conducerii executive asupra performanțelor firmei, precum și relațiile dintre politica salarială și performanță și rolul acționarilor. De asemenea, el a investigat modul în care diferențele dintre cadrele normative afectează comportamentul firmelor, acționarilor și al altor persoane. În lucrarea sa, „Governance Mechanisms and Firm Value: The Impact of Ownership Concentration and Dividends” (2009), *Lukas Y. Setia-Atmaja* a efectuat diverse studii prin care a analizat dacă concentrarea proprietății afectează conducerea, precum și independența comitetului de audit, studiind impactul pe care concentrarea proprietății și plata dividendelor îl au asupra conducerii și asupra independenței comitetului de audit. Rezultatele studiului sugerează că in-

Sistemul de administrare a instituțiilor de credit

dependența conducerii sporește valoarea firmei și impactul asupra performanței este mai puternic în firmele care au redus plata dividendelor. Profesorul *Ross Levine* (2003) a studiat guvernanta corporativă a băncilor. Rezultatele studiilor sale relevă faptul că o guvernanta slabă a băncilor afectează întreaga economie, având consecințe negative asupra dezvoltării economice. Acționarii mari au un control direct în alegerea consiliilor de administrație, precum și a comitetelor de supraveghere. De asemenea, aceștia joacă un rol important în selectarea conducerii executive, exercitând în acest fel o influență mai mare asupra acestora. Profesorul *Lorsch Jay* și alții (2003) au descris în lucrarea lor ce a mers greșit în recente scandaluri corporative. Ei au propus o nouă structură a consiliilor de administrație.

Rezultatele studiului

În urma elaborării studiului privind implementarea principiilor guvernantei corporative la entitățile care au făcut obiectul cercetării, am estimat rezultatele, pe care le-am sintetizat în Tabelul 3 și în Graficul 1.

Concluziile studiului

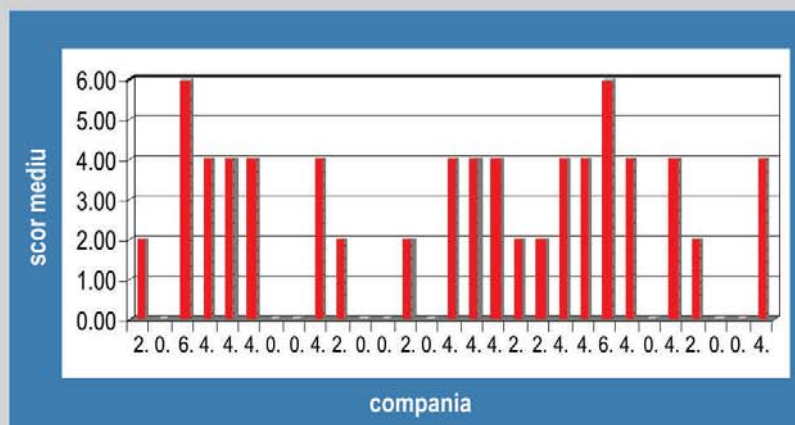
Entitățile supuse studiului au implementat parțial recomandările și practicile internaționale privind administrarea companiilor, obținând un scor mediu de 2,36 puncte dintr-un maxim de 10. Astfel, circa 55% din entitățile supuse cercetării au publicat o listă a membrilor consiliului de administrație; doar 10% dintre acestea au publicat informații legate de prezentarea fiecărui

Tabel 3 - Rezultatele studiului privind sistemul de administrare la instituțiile de credit din România, la data de 30.04.2012

Nr.crt.	Codul companiei	i1	i2	i3	i4	i5	Scor mediu
1	S1	2	0	0	0	0	2.00
2	S2	0	0	0	0	0	0.00
3	S3	2	0	2	0	2	6.00
4	S4	2	2	0	0	0	4.00
5	S5	2	0	2	0	0	4.00
6	S6	2	0	2	0	0	4.00
7	S7	0	0	0	0	0	0.00
8	S8	0	0	0	0	0	0.00
9	S9	2	0	2	0	0	4.00
10	S10	0	0	0	0	2	2.00
11	S11	0	0	0	0	0	0.00
12	S12	0	0	0	0	0	0.00
13	S13	2	0	0	0	0	2.00
14	S14	0	0	0	0	0	0.00
15	S15	2	0	2	0	0	4.00
16	S16	2	0	2	0	0	4.00
17	S17	2	0	2	0	0	4.00
18	S18	0	0	2	0	0	2.00
19	S19	0	0	2	0	0	2.00
20	S20	2	0	2	0	0	4.00
21	S21	2	0	2	0	0	4.00
22	S22	2	2	2	0	0	6.00
23	S23	2	0	2	0	0	4.00
24	S24	0	0	0	0	0	0.00
25	S25	2	0	2	0	0	4.00
26	S26	0	0	2	0	0	2.00
27	S27	0	0	0	0	0	0.00
28	S28	0	0	0	0	0	0.00
29	S29	2	2	0	0	0	4.00
Media generală	1.1	1.1	0.2	0.7	0.0	0.4	2.36

Sursă: Prelucrări proprii

Grafic 1 - Rezultatele studiului privind sistemul de administrare la instituțiile de credit din România, la data de 30.04.2012

Sursă: Prelucrări proprii

administrator, acestea fiind destul de sintetice, mai ales cele cu privire la studii și experiența profesională a acestora. Rezultatele studiului arată că 35% din companii au publicat informații privind membrii fiecărei comisii/comitet, acestea indicând care dintre ei sunt membri în consiliul de administrație al companiei. De asemenea, doar 20% din companiile supuse cercetării au publicat existența unei proceduri de evaluare a performanțelor administratorilor. Numărul mediu de membri ai consiliului de administrație este de 7, la entitățile care au publicat informații legate de aceștia. În ceea ce privește cetățenia membrilor consiliului de administrație doar 55% dintre companii au publicat astfel de informații, 57% dintre aceștia fiind străini, iar 43%, fiind români. Referitor la diversitatea membrilor consiliului de administrație, rezultatele studiului arată că majoritatea membrilor consiliului de administrație sunt bărbați (87%) și doar 13% sunt femei, numărul mediu al bărbaților fiind de 6, iar numărul mediu al femeilor fiind 1.

Conform recomandărilor internaționale, un echilibru mai bun între cele două categorii ar putea asigura o calitate mai bună a lucrărilor consiliului. În ceea ce privește tipul sistemului de administrare, 25% dintre companiile care au publicat informațiile au sistem dualist de administrare, iar 75% au un sistem monist de administrare. Un sistem dualist de administrare asigură o independență mai mare a administratorilor, doar 25% dintre aceștia fiind independenți la companiile care au publicat aceste informații. Cu privire la comitele consultative (comitetul de audit, comitetul de remunerare și cel de nominalizare), doar 25% dintre companiile supuse studiului au publicat informații legate de acestea. Referitor la transparența entităților bancare în ceea ce privește ședințele membrilor consiliului de administrație, am constatat că majoritatea instituțiilor de credit nu publică un registru al ședințelor în care să se prezinte și numărul de întâlniri, precum și numărul membrilor prezenți la acele ședințe. Referitor la existența unei pro-

ceduri de evaluare a activității membrilor consiliului de administrație, am constatat că majoritatea entităților bancare nu prezintă transparență în acest sens.

Printre cauzele care au determinat obținerea unui punctaj slab la nivel național, menționăm: armonizarea relativ târzie a normelor naționale cu principiile și recomandările internaționale privind guvernanța corporativă; neemiterea de către B.N.R. a unui cod de guvernanță corporativă care să se aplice entităților bancare din România; cultura în formare a managerilor privind conceptele guvernanței corporative; reticenta conducerii entităților privind diseminarea informațiilor; costurile suplimentare impuse de adaptarea politicilor generale ale entităților bancare la principiile și practicile internaționale în materie de guvernanță corporativă.

Având în vedere rezultatele studiului, propunem continuarea armonizării normelor naționale la recomandările și practicile internaționale în materie de guvernanță corporativă.

Bibliografie

- Adams, Renee B.; Mehran, Hamid, *Corporate Performance, Board Structure and its Determinants in the Banking Industry*, Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, no. 330, 2005
- Beltratti, Andrea; Stulz, René M., *Why Did Some Banks Perform Better during the Credit Crisis? A Cross-Country Study of the Impact of Governance and Regulation*, Finance Working Paper, N°. 254/, page 4, July 2009
- Cadbury, Adrian, *Corporate Governance and Chairmanship: A Personal View*, Oxford: Oxford University Press, 2002
- Macey, Jonathan R. and O'Hara, Maureen, *The Corporate Governance of Banks*, 2003, Economic Policy Review - Federal Reserve Bank of New York 9.1
- Cornett, Marcia Millon; McNutt, Jamie John and Tevanion, Hassan, *Corporate governance and earnings management at large U.S. bank holding companies*, Journal of Corporate Finance, Volume 15, Issue 4, 2009, Pages 412-430
- Levine, Ross, *The Corporate Governance of Banks*, Global Corporate Governance Forum, 2003
- Lorsch, Jay W. and Carter, Colin, *Back to the Drawing Board*, Harvard Business Press, 2004
- Setia-Atmaja, Lukas Y., *Governance Mechanisms and Firm Value: The Impact of Ownership Concentration and Dividends*, Corporate Governance: An International Review, 2009
- Spong, Kenneth; Sullivan, Richard J., *Corporate Governance and Bank Performance*, Banking Studies and Structure, Federal Reserve Bank of Kansas City, September 2007
- IFAC, *Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate. Audit Financiar* 2009, Coeditare CAFR-Ed. Irecson, București, 2009
- <http://papers.ssrn.com>, 20.12.2012
- <http://revista.cafr.ro/manuscrise.php>, 05.01.2013
- http://www.bnro.ro/files/d/RegistreBNR/InstCredC/ban1_raport.html, 20.12.2012
- <http://www.bvb.ro/Companies/ListedCompanies.aspx>, 25.11.2012
- <http://www.ecgi.org/wp/wp.php?series=Finance>, 21.12.2012
- <http://www.ifac.org/publications-resources>, 21.12.2012
- <http://www.oecd.org/daf/corporateaffairs/oecdprinciplesofcorporategovernance.htm>, 20.12.2012

Comitetul de audit și transparența informațională

- Studiu empiric la nivelul sistemului bancar european

Cristina Alexandrina ȘTEFĂNESCU*

Abstract

Audit Committee and Information Transparency – Empirical Study on European Banking System

Basing on the audit committee's role in corporate governance mechanism – the one of a supervisor protecting all stakeholders' interests, endowed with the power to give confidence in the information disclosed by an organization, by creating an devoid of any influence either "pro" or "contra" users' interests, the following research question arose: "How does corporate governance, assessed through audit committee's features, transparency in banking system?"

The results of empirical analysis performed for testing the hypotheses derived from the research question confirms the status of the audit committee who became a "tool" for effective monitoring able to control the so-called "agency problems" and improve transparency, thereby reducing asymmetric information, the independence of committee's members, as well as their experience and education level proved to be an asset in this regard.

Key words: corporate governance, transparency, banking system, audit committee

JEL Classification: M10, G30

Cuvinte cheie: guvernanta corporativă, transparență informațională, sistem bancar, comitet de audit

* Lect. univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, e-mail: cristina.palfi@econ.ubbcluj.ro

1 „The governance of the corporation is now as important in the world economy as the government of countries”, în opinia lui James D. Wolfensohn, fost președinte al Băncii Mondiale, exprimată în „A Battle for Corporate Honesty”, publicată în „The Economist: The World in 1999”.

Introducere

„Guvernanța corporativă este la fel de importantă pentru economia mondială ca și politicile statelor”¹ este concluzia la care a ajuns James D. Wolfensohn, fost președinte al Băncii Mondiale, după criza asiatică de la sfârșitul secolului trecut. Importanța acordată acesteia a devenit însă din ce în ce mai mare în urma ultimelor scandaluri și falimente care au condus la instaurarea unei noi crize financiare, ce s-a extins de această dată la nivel mondial. Așadar, guvernanta corporativă nu este doar o expresie abstractă, ea presupune o puternică aplicabilitate și, mai mult decât atât, cerințele sale nu sunt deloc facil de implementat. Cu siguranță însă, guvernanta nu este un subiect tabu pentru un conducător experimentat, cu un ochi vigilent asupra activităților coordonate și deschis în același timp spre ideea de transparență.

Bazându-ne pe aceste coordonate, prezenta cercetare științifică și-a propus să ofere argumente menite să confirme prezumția existenței unei strânse legături între guvernanta unei organizații și nivelul de dezvăluire a informațiilor, focalizându-se asupra caracteristicilor comitetului de audit în calitatea sa de „pion” cheie al procesului de guvernare corporativă.

Stadiul cunoașterii

Un nivel ridicat al gradului de transparență informațională este consecința unui sistem de guvernanta corporativă

de calitate – aceasta este concluzia generală a literaturii de specialitate în sfera guvernării corporative. Sub aspectul calității, dat fiind specificul activității bancare în raport cu cel al firmelor în general, care justifică necesitatea unor exigențe sporite în ceea ce privește principiile și regulile ce asigură bunul mers al activităților, asumarea unor decizii oportune și informarea corespunzătoare a tuturor celor interesați, se așteaptă ca *sectorul financiar-bancar* să asigure cele mai eficiente și solide sisteme de guvernanță corporativă.

O modalitate de a evalua calitatea unui sistem de guvernanță corporativă constă în aprecierea nivelului de informații pe care le furnizează o entitate cu scopul de a reduce asimetria informațională dintre toate părțile interesate și de a face structurile interne de conducere răspunzătoare pentru acțiunile lor. Astfel, practicile de dezvăluire a informațiilor urmate de companii reprezintă o componentă importantă și un indicator cheie al calității guvernării corporative (Aksu și Kosedag, 2006). Prin urmare, se așteaptă ca entitățile cu un mecanism bun de guvernanță corporativă să fie mai transparente decât cele cu un sistem mai slab calitativ, datorită interesului sporit de a face publice informațiile (Beeks and Brown, 2006).

Calitatea funcției de audit, din perspectiva guvernantei corporative, este apreciată prin prisma capacității acesteia de a solicita entităților să dezvăluie cât mai multe informații suplimentare în vederea reducerii asimetriei informaționale dintre management și investitori.

Un rol primordial în acest sens îl are *comitetul de audit* care, din perspectiva teoriei agenției, este privit ca un „instrument” de monitorizare ce îmbunătățește calitatea fluxului de informații dintre proprietarii entității și conducerea acesteia (Forker, 1992; Ho and Wong,

2001), în special în sfera raportărilor financiare, unde nivelul de informare al celor două părți interesate este semnificativ diferit (Barako, et al., 2006).

În conformitate cu aceeași teorie, înființarea unui comitet de audit servește ca mijloc de reducere a asimetriei informaționale și a oportunistului managerial, contribuind la îmbunătățirea calității informațiilor divulgate (Chung et al., 2002) și asigurând astfel protecția investitorilor (McDaniel et al., 2002).

Așadar, rolul major al comitetului de audit în monitorizarea activității consiliului de administrație este de a asigura acuratețea evaluării deciziilor și performanțelor conducerii executive.

Literatura de specialitate la nivel internațional oferă o serie de argumente referitoare la *rolul benefic al prezenței comitetului de audit în cadrul structurii de guvernare* (Figura 1), printre care:

- capacitatea de a conferi *încredere sistemului de raportare financiară* prin reducerea cazurilor de apariție a erorilor și a altor neregularități (McMullen, 1996), precum și a probabilităților de fraudă contabilă

(Peasnell et al., 2001; Dechow et al., 1996), atestând raportările financiare externe (Bradbury, 1990);

- postura sa de mecanism de monitorizare care sporește *relevanța și fiabilitatea rapoartelor anuale* (DeZoort, 1997; Wolnizer, 1995) și îmbunătățește calitatea informațiilor destinate utilizatorilor externi (Abbott et al., 2004; Carcello and Neal, 2000; Pincus et al., 1989);
- abilitatea de a menține calitatea *sistemelor de control*, aspect benefic procesului de divulgare a informațiilor financiar-contabile (Andersson and Daoud, 2005; Collier, 1993).

În sistemul bancar, comitetul de audit are responsabilități clare în ceea ce privește asigurarea transparenței, pe linia monitorizării procesului de raportare financiară, a supravegherii politicilor și practicilor contabile, precum și a supervizării judecății profesionale ce stă la baza întocmirii situațiilor financiare (BIS, 2012).

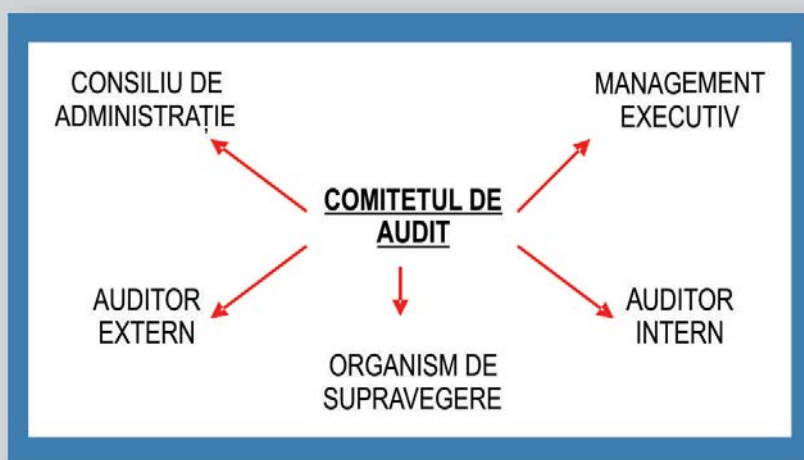
În plus, prin crearea unui comitet de audit este asigurată comunicarea continuă dintre consiliul de administrație și

Figura 1 - Arii de responsabilitate ale comitetului de audit

Raportările financiare	Rapoartele anuale	Sistemul de control
<p>creșterea încrederii prin atestare (Bradbury, 1990)</p> <p>→ motiv – reducerea:</p> <ul style="list-style-type: none"> - cazurilor de apariție a erorilor și a altor neregularități (McMullen, 1996) - probabilităților de fraudă contabilă (Peasnell et al., 2001; Dechow et al., 1996) 	<p><i>sporirea relevanței și fiabilității prin monitorizare</i> (DeZoort, 1997; Wolnizer, 1995)</p>	<p><i>menținerea calității sistemelor de control</i> (Andersson and Daoud, 2005; Collier, 1993; Forker, 1992)</p>
<p>Scop → creșterea gradului de transparență și reducerea costurilor agenției</p>		

Sursă: Proiecția autorului pe baza revizuirii literaturii de specialitate

Figura 2 - Locul comitetului de audit în asigurarea fluxului informațional

Sursă: Proiecția autorului

auditorul extern (Rashidah and Fairuzana, 2006). În concluzie, comitetul de audit, ca forță ce acționează la nivelul organizației este, în esență, puntea de legătură dintre consiliul de administrație, managementul executiv, auditorul

intern, auditorul extern și organismul de supraveghere bancară (Figura 2).

Simpla prezență a comitetului de audit în structura de guvernare corporativă s-a dovedit a fi insuficientă pentru a asigura calitatea dorită procesului de

divulgare a informațiilor (Forker, 1992). Acesta este motivul pentru care o serie de studii anterioare au încercat să evalueze eficiența comitetelor de audit prin prisma *independenței și experienței profesionale a membrilor* săi. Codurile de guvernare corporativă, la fel ca și în cazul consiliului de administrație, nu fac nicio referire clară la ponderea directorilor ne-executivi independenți din componența comitetului de audit.

Din perspectiva teoriei agenției, calitatea monitorizării procesului de dezvoltare a informațiilor este asociată cu existența unui număr cât mai mare de membri independenți în cadrul comitetelor de audit (Collier and Gregory, 1999). De asemenea, dominarea consiliului de administrație de către directori executivi poate deteriora procesul de creare a unui comitet de audit activ, independent (Klein, 2002, Mendez and Garcia, 2007), în timp ce membrii din afara entității indică mai

Figura 3 - Evaluarea calității comitetului de audit

Trăsătura	Cercetări anterioare	Modalitatea de evaluare
<i>Independența</i>	Raghunandan et al. (2001), Klein (2002), Mendez and Garcia (2007), Parsa et al. (2007), O'Sullivan et al. (2008), Mangena and Pike (2005), Karamanou and Vafeas (2005), Akhtaruddin and Haron (2010), Ho and Wong (2001), Mohamad and Sulong (2010)	ponderea directorilor independenți ne-executivi în componența comitetului de audit
<i>Experiența</i>	Akhtaruddin and Haron (2010), Mangena and Pike (2005)	nivele de pregătire superioare (ex. master / doctorat) în domeniul financiar-contabil, obținute de membrii comitetului de audit
<i>Dimensiunea</i>	Cormier et al. (2010), Karamanou and Vafeas (2005)	numărul total de membri ce compun comitetul de audit
<i>Întrunirile</i>	O'Sullivan et al. (2008), Allegrini and Greco (2011)	numărul de întruniri ale comitetului de audit într-o anumită perioadă de timp (ex. un an)
<i>un nivel ridicat (al fiecărei trăsături prezentate)</i>		
↓		
<i>monitorizare eficientă</i>		

Sursă: Proiecția autorului pe baza revizuirii literaturii de specialitate

puține interferențe din partea conducerii, asigurând exercitarea independentă a atribuțiilor. Totodată, există evidențe în literatura de cercetare potrivit cărora comitetele de audit formate în exclusivitate din *membri independenți* au tendința de a fi mult mai active și eficiente în desfășurarea activităților lor, contribuind astfel la o mai bună informare a tuturor părților interesate (Raghunandan et al., 2001). În ceea ce privește *experiența membrilor* comitetului de audit, cea mai des utilizată apreciere în acest sens s-a dovedit a fi dată de nivelul de pregătire în sfera financiar-contabilă (Akhtaruddin and Haron, 2010).

O sinteză a principalelor caracteristici evaluate de-a lungul timpului în cercetări precedente în vederea aprecierii calității comitetului de audit este prezentată în **Figura 3**.

După cum se poate observa, *dimensiunea comitetului* a fost și ea o trăsătură folosită în vederea aprecierii calității, un număr redus de membri în componența sa fiind considerat drept insuficient pentru a-și duce la îndeplinire cu succes rolul de monitorizare (Cormier et al. 2010).

De asemenea, *frecvența cu care se întrunește comitetul de audit* s-a dovedit a avea un impact pozitiv asupra nivelului de dezvoltare a informațiilor, prin prisma unei monitorizări mai intense a activității organizației (Allegrini and Greco, 2011; O'Sullivan et al., 2008).

Așadar, bazându-ne pe evidențele empirice oferite de literatura de specialitate, putem concluziona prin a aprecia *comitetul de audit* drept un supraveghetor protector al intereselor tuturor părților interesate, înzestrat cu puterea de a conferi încredere în informațiile divulgate de o organizație prin crearea unui mediu lipsit de orice ingerințe, *dimensiunea și frecvența reuniunilor* comitetului de audit, precum și *indepen-*

dența și experiența membrilor acestuia dovedindu-se a avea un rol covârșitor în acest sens.

Studiu empiric privind relația comitet de audit - transparență informațională

OBIECTIVUL STUDIULUI ȘI IPOTEZELE DE CERCETARE

Scopul principal al acestui studiu este de a examina posibilele relații de interdependență dintre diverse caracteristici ale comitetului de audit și nivelul de informare asigurat cu ajutorul rapoartelor anuale de către instituțiile bancare listate la principalele burse de valori de la nivelul Uniunii Europene.

Prin urmare, lucrarea de față oferă o analiză cuprinzătoare a *relației comitet de audit – transparență informațională în sfera bancară*, încercând astfel să ofere întrebării formulate - „*Cum influențează guvernanta corporativă, apreciată prin prisma trăsăturilor comitetului de audit, transparența în sistemul bancar?*” - răspunsuri justificate de rezultatele analizei empirice efectuate.

Așteptările studiilor anterioare referitoare la existența unei influențe pozitive a *comitetului de audit* asupra gradului de divulgare a informațiilor au fost confirmate în majoritatea cazurilor (Mangena and Taurigana, 2007; Akhtaruddin and Haron, 2010; Ho and Wong, 2001; Arcay and Vazquez, 2005; Gul and Leung, 2004; Al-Shammari and Al-Sultan, 2010; Barako et al., 2006; Cormier et al., 2010; Allegrini and Greco, 2011; O'Sullivan et al., 2008; Mangena and Pike, 2005; Karamanou

and Vafeas, 2005). Totuși, există autori care nu au putut stabili nicio relație de legătură în acest sens (Huafang and Jianguo, 2007; Mohamad and Sulong, 2010; Akhtaruddin et al., 2009; Parsa et al., 2007).

În concluzie, comitetul de audit în general a devenit un „instrument” de monitorizare eficace, capabil să țină sub control așa-numitele „probleme ale agenției” și să îmbunătățească transparența, contribuind astfel la reducerea asimetriei informaționale și a costurilor agenției, în timp ce caracterul independent al membrilor comitetului, precum și experiența lor s-au dovedit a fi atuuiri în acest sens.

Bazându-ne pe evidențele oferite de cercetările anterioare, au fost formulate următoarele ipoteze de cercetare ce vizează comitetul de audit:

H₁: Există o asociere pozitivă între dimensiunea comitetului de audit și transparență.

H₂: Există o asociere pozitivă între independența comitetului de audit și transparență.

H₃: Există o asociere pozitivă între experiența membrilor comitetului de audit și transparență.

H₄: Există o asociere pozitivă între frecvența reuniunilor comitetului de audit și transparență.

METODOLOGIA CERCETĂRII

În vederea acceptării sau respingerii ipotezelor de cercetare formulate, prezentul studiu are ca punct de pornire teoria agenției, fiind menit să contribuie la identificarea impactului trăsăturilor comitetului de audit asupra transparenței asigurate de sistemul bancar european cu ajutorul rapoartelor anuale. Prin urmare, selectarea caracteristicilor de guvernanta corporativă care ar

putea influența nivelul de informare s-a bazat pe o *analiză deductivă*, având ca punct de plecare o teorie existentă, ce tratează problematica „principal - agent”, cu scopul de a o testa.

Pentru efectuarea analizei propuse am folosit diferite instrumente statistice (testări de corelații și analiză regresională), cu scopul de a identifica posibile legături de tipul cauză-efect, precum și nivelul de semnificație al acestora, prin prelucrarea datelor cu ajutorul softului SPSS. În consecință, *metodologia de cercetare* utilizată este preponderent *cantitativă*, bazată pe o *analiză statistică* care a făcut în final posibilă conceperea unor modele care să reflecte semnificația impactului trăsăturilor caracteristice ale guvernantei corporative, analizate prin prisma comitetului de audit, asupra gradului de transparență informațională din sistemul bancar la nivelul Uniunii Europene.

SELECTAREA EȘANTIONULUI, DEFINIREA VARIABILELOR ȘI CULEGEREA DATELOR

În vederea atingerii obiectivului propus am considerat necesară *selectarea*

unui eșantion reprezentativ pentru culegerea datelor. Astfel, am decis să ne îndreptăm atenția asupra celor 27 de state membre ale Uniunii Europene, considerând în vederea analizei toate instituțiile financiar-bancare listate la principalele burse de valori, conform informațiilor oferite public de website-urile acestora pentru luna septembrie 2011. Prin urmare, la o primă selecție a eșantionului, acesta a totalizat 261 de instituții financiare, care au fost supuse ulterior procesului de triere, fiind eliminate acelea care oferă strict servicii de consultanță în sfera financiară, fără a derula efectiv activitate bancară (13 instituții), cele care nu dispun de o versiune în limba engleză a website-ului lor (46 instituții) sau care nu și-au făcut publice rapoartele anuale în limba engleză (13 instituții), eșantionul final considerat în vederea analizei reducându-se astfel la un număr de 189 instituții bancare.

Pentru atingerea obiectivul principal al prezentului studiu a fost necesară *definirea* a două seturi distincte de *variabile - dependente*, respectiv *independente* – care să stea la baza analizei posibilelor corelații dintre ele.

➤ Variabilele independente – atributele comitetului de audit

În vederea identificării caracteristicilor comitetului de audit care influențează nivelul de transparență informațională oferit de sistemul bancar european, au fost considerate pentru analizare acelea care s-au dovedit de-a lungul timpului, conform evidențelor empirice existente, că au avut o influență semnificativă asupra procesului de divulgare a informațiilor, o detaliere a lor, cuprinzând modul de evaluare și sensul de influență asupra gradului de transparență previzionat, fiind prezentată în **Tabelul 1**.

➤ Variabilele dependente – expresie a nivelului de transparență

Pentru aprecierea nivelului de transparență oferit de instituțiile bancare (variabila dependentă), au fost considerate în vederea analizei două categorii de informații făcute publice de acestea și anume:

- *dezvăluirile privind guvernanta corporativă* (*Corporate governance disclosure* - TD_Score), care se referă la acele informații recomandate a fi făcute publice de către

Tabel 1 - Lista variabilelor independente – Atributele comitetului de audit

Variabila	Simbol	Definiție	Măsurare	Influență
<i>Dimensiunea</i>	AC_Size	numărul de membri	numărul de membri	+
<i>Independența</i>	AC_Indep	ponderea membrilor independenți în numărul total de membri	numărul membrilor independenți / numărul total de membri	+
<i>Experiența</i>	AC_Exp	ponderea membrilor cu nivel superior de pregătire educațională (ex. doctorat) în numărul total de membri	numărul membrilor cu nivel superior de pregătire educațională / numărul total de membri	+
<i>Frecvența reuniunilor</i>	AC_Frecv	numărul de reuniuni din decursul unui an	numărul anual al reuniunilor	+

Sursă: Proiecția autorului

principiile OECD, pentru aceasta fiind creat instrumentul de evaluare a gradului de transparență „Disclosure scorecard”;

- *dezvăluirile privind instrumentele financiare și riscurile asociate acestora* (Financial instruments disclosure - IFRS_FID_Score), care se referă la informațiile solicitate de referențialele contabile internaționale privind instrumentele financiare, evaluarea realizându-se cu ajutorul instrumentului „Disclosure checklist”.

„Disclosure scorecard” a fost conceput bazându-se pe cele 98 întrebări referitoare la transparența și diseminarea informațiilor utilizate de Standard & Poor’s în studiul derulat în Europa în anul 2003, abordare avută în vedere la crearea indexului de dezvăluire a informațiilor și în alte studii precedente orientate pe aceeași problematică (ex. Mangena and Taurigana, 2007; Tsamenyi et al., 2007; Aksu and Kosedag, 2006), dar și pe informațiile de divulgat recomandate de principiile OECD, conform cărora cadrul de guvernare corporativă trebuie să asigure publicarea la timp și corectă a informațiilor privind „situația financiară, performanța, proprietatea și guvernarea” (OECD, 2004). Scorcardul astfel creat răspunde la 32 de întrebări, fiind structurat în trei mari categorii de informații, fiecare categorie fiind la rândul ei împărțită în sub-categorii, după cum urmează:

- *structura acționariatului și drepturile investitorilor*, având următoarele sub-categorii: transparența acționariatului, concentrarea acționariatului, structura părților asociate și tranzacțiile cu acestea, procedurile ce reglementează drepturile de vot și adunările generale ale acționariatului, relațiile cu angajații și alte părți interesate;

- *transparența financiară și dezvăluirea informațiilor*, având următoarele sub-categorii: viziune de ansamblu asupra afacerii (informații generale și strategice), revizuirea politicilor contabile, detalii privind politicile contabile, informații privind auditorii, controlul intern și managementul riscului, raportări privind afacerea;
- *structura și procesele consiliului de administrație*, având următoarele sub-categorii: structura și componența consiliului de administrație, rolul consiliului, comitetele consiliului, directorul (CEO) și conducerea executivă, auditul intern, pregătirea profesională și recompensarea directorilor, recompensarea și evaluarea conducerii executive.

„Disclosure checklist” cuprinde informațiile de divulgat referitoare la instrumentele financiare solicitate de referențialele contabile internaționale – și anume IAS 32, IAS 39 și IFRS 7 – și are la bază instrumentul de lucru folosit de companiile de audit din grupul „Big Four” în vederea evaluării stadiului de aplicare a standardelor internaționale de raportare financiară (IFRS) la nivelul companiilor. Lista creată cuprinde 50 de elemente de divulgat, grupate în două secțiuni separate și anume: *dezvăluiri generale privind instrumentele financiare (S1)* și *divulgarea informațiilor legate de risc (S2)*, o scurtă descriere a acestora fiind prezentată în cele ce urmează:

- prima secțiune (S1) se referă în principal la *conceptele generale legate de instrumentele financiare* și anume: politicile contabile aplicabile acestor instrumente, principalele categorii de clasificare, posibile, specificații referitoare la posibilitățile de reclasificare, reconcilierii privind ajustările pentru pierderi în cazul creditelor, întâzieri la plată în cazul împrumuturilor și acceptarea

activelor financiare drept garanție, instrumentele financiare derivate, cu referire în special la conceptul general de instrument financiar și conceptul specific de instrument financiar compus cu derivat încorporat, contabilitatea de acoperire și tipurile acestora: acoperirea valorii juste, a fluxurilor de numerar și a investițiilor nete. Toate aceste elemente au fost grupate în trei subsecțiuni separate în funcție de locul de dezvăluire și anume: în bilanț, în contul de rezultate, respectiv alte tipuri de divulgări.

- a doua secțiune (S2) cuprinde elemente de divulgat legate de *riscurile asociate instrumentelor financiare*, și anume: expunerea la diferitele categorii de riscuri (de credit, de piață, de lichiditate), concentrarea riscului, garanții pentru riscuri și diferitele tipuri de analize legate de riscuri, precum: analiză calitativă (active restante / depreciate), analiza pe maturități, analiza sensibilității sau analiza „value-at-risk”. Toate aceste elemente au fost grupate în două categorii distincte: dezvăluiri calitative, respectiv cantitative referitoare la riscuri, cea de-a doua categorie fiind detaliată prin considerarea cerințelor specifice de divulgare aferente fiecărui tip de risc – de credit, de piață și de lichiditate.

În vederea determinării indexului de dezvăluire a informațiilor, fiecare element a fost apreciat prin *metoda clasificării binare (binary classification)*, fiindu-i atribuită valoarea „1” în cazul dezvăluirii sale în cadrul raportului anual, respectiv valoarea „0” în caz contrar. Prin urmare, pentru a face aprecieri vizavi de divulgarea informațiilor în cuprinsul raportului anual am utilizat *metoda dihotomică (dichotomous method)*, chiar dacă metoda clasificării ter-

țiere de tipul „da” (informație divulgată), „nu” (informație nedivulgată) și „N/A” (nu este cazul) este apreciată ca fiind mai obiectivă, deoarece o entitate nu este penalizată în situația în care nu dezvăluie informații apreciate ca fiind irelevante pentru aria sa de activitate. Motivul principal care a stat la baza deciziei de a folosi metoda clasificării binare în detrimentul celei terțiare s-a bazat pe faptul că eșantionul supus analizei a fost format în exclusivitate din instituții de credit, toate aparținând astfel aceleiași arii de activitate – sectorul financiar – și, în consecință, toate informațiile de dezvăluit ar trebui să aibă aceeași relevanță pentru acestea.

Indexul de dezvăluire a informațiilor a fost conceput având la bază *abordarea neponderată de notare* a fiecărui element divulgat (*un-weighted scoring approach*), plecând de la premisa că fiecare informație de divulgat prezintă aceeași importanță în cadrul procesului decizional al utilizatorilor de informații. Această decizie s-a bazat pe subiectivitatea care ar fi putut să apară în situația ponderării diferite a informațiilor de dezvăluit pentru a reflecta importanța anumitor tipuri de informații în detrimentul altora. Această abordare este susținută de cele mai multe studii anterioare menite să dezvolte un astfel de indice, spre deosebire de scorurile pon-

derate, care au fost rareori utilizate până în prezent (Barako et al., 2006; Cheng and Courtenay, 2006; Patelli and Prencipe, 2007).

Procesul de culegere a datelor s-a bazat în exclusivitate pe informațiile făcute publice pe website-urile instituțiilor bancare. Astfel, în vederea măsurării gradului de transparență oferit de instituțiile de credit, pe baza celor două instrumente create în vederea evaluării nivelului de divulgare a informațiilor, au fost accesate rapoartele anuale aferente anului 2010 disponibile pe site-urile lor web. De asemenea, o serie de informații legate de caracteristicile sistemului de guvernare corporativă au fost colectate direct de pe site-urile lor.

Pentru testarea corelațiilor dintre atributele guvernării corporative și gradul de dezvăluire a informațiilor, am recurs la calcularea *coeficientului Pearson*, utilizat de obicei în vederea aprecierii intensității dependenței liniare dintre două variabile, care poate lua valori cuprinse între „1” – ce relevă existența unei legături directe perfecte – și „-1”, ce indică inexistența unei corelații liniare între cele două variabile. Această analiză a posibilităților corelații existente între variabilele analizate oferă indicii referitoare la sensul și semnificația influențelor dintre variabi-

le independente și variabila dependentă, permițându-ne astfel să acceptăm sau să respingem ipotezele de cercetare formulate.

REZULTATELE CERCETĂRII

Valorile coeficientului Pearson, ce reflectă corelațiile existente între toate variabilele considerate în cadrul prezentei analize, precum și nivelul de semnificație al acestora sunt detaliate în **Tabelul 2**.

Din analiza valorilor înregistrate de coeficientul Pearson se observă existența celei mai puternice influențe de sens pozitiv în cazul variabilei AC_Indep, ce reflectă caracterul independent al membrilor comitetului de audit (0,721 în cazul aprecierii transparenței informaționale privind instrumentele financiare), fiind semnificativă statistic cu o probabilitate de 99% (Sig. <0,01). În ceea ce privește dezvăluirea informațiilor privind guvernarea corporativă (TD_Score), aceasta s-a dovedit a fi cel mai strâns corelată cu experiența membrilor comitetului de audit (valoarea coeficientului fiind de 0,668).

Analiza corelațiilor identificate pentru fiecare variabilă independentă analizată, oferind argumente în vederea acceptării sau respingerii ipotezelor de cercetare formulate, este detaliată în

Tabel 2 - Matricea corelațiilor dintre variabilele analizate

Dezvăluirile privind			AC Size	AC Indep	AC Exp	AC Frecv
guvernarea corporativă	TD_Score	Pearson Correlation	.466*	.663*	.668*	.568*
		Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000
		N	189	189	189	189
instrumentele financiare	IFRS_FID	Pearson Correlation	.439*	.721*	.664*	.606*
		Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000
		N	189	189	189	189

* Corelația este semnificativă pentru un nivel de 0.01 (2-tailed).

Sursă: Calcule realizate de autor folosind softul SPSS

Tabel 3 - Analiza regresională a fiecărei variabile independente

Trăsăturile comitetului de audit analizate	Unstand. / Stand. Coeff.			t	Sig.	R.Sq.	Adj.R.Sq.	F value
	B	Std. Error	Beta					
Dezvăluirile privind guvernanta corporativă (TD_Score)								
Dimensiunea	(Constant)	19.554	3.832	5.103	.000			
	AC_Size	5.388	.748	.466	7.200	.000	.217	.213
Independența	(Constant)	15.473	2.686	5.760	.000			
	AC_Indep	.504	.042	.663	12.116	.000	.440	.437
Experiența	(Constant)	30.998	1.536	20.178	.000			
	AC_Exp	1.132	.092	.668	12.283	.000	.447	.444
Frecvența reuniunilor	(Constant)	25.459	2.405	10.586	.000			
	AC_Frecv	2.121	.225	.568	9.443	.000	.323	.319
Dezvăluirile privind instrumentele financiare (IFRS_FID_Score)								
Dimensiunea	(Constant)	22.602	1.622	13.935	.000			
	AC_Size	2.115	.317	.439	6.677	.000	.193	.188
Independența	(Constant)	19.160	1.037	18.472	.000			
	AC_Indep	.228	.016	.721	14.211	.000	.519	.517
Experiența	(Constant)	26.767	.643	41.608	.000			
	AC_Exp	.469	.039	.664	12.153	.000	.441	.438
Frecvența reuniunilor	(Constant)	23.849	.969	24.621	.000			
	AC_Frecv	.943	.090	.606	10.427	.000	.368	.364

Sursă: Calcule realizate de autor folosind softul SPSS

cele ce urmează, bazându-se totodată și pe rezultatele analizei regresionale prezentate în Tabelul 3.

DIMENSIUNEA COMITETULUI DE AUDIT

Presupunând că, în calitatea sa de „actor cheie” în procesul de guvernanta corporativă, capabil să asigure o monitorizare eficientă a activităților desfășurate de entități astfel încât să țină sub control așa-numitele „probleme ale agenției”, limitând astfel asimetria informațională și costurile agenției, comitetul de audit ar putea influența benefic fluxul de dezvăluire a informațiilor, am formulat următoarea ipoteză de cercetare:

H₁: Există o asociere pozitivă între dimensiunea comitetului de audit și gradul de transparență.

Valorile înregistrate de coeficientul Pearson relevă legături pozitive de intensitate sub medie între variabilele testate (0,466 pentru informațiile legate de guvernanta corporativă, respectiv 0,439 în cazul celor referitoare la instrumentele financiare), având o probabilitate de semnificație ridicată (99% - Sig. <0,01) și o rată de explicație de 21,7%, respectiv 19,3% conform datelor oferite de analiza regresională. Așadar, *ipoteza de cercetare* formulată (*H₁*) poate fi *acceptată* și prin urmare putem afirma faptul că *nivelul de dezvăluire a informațiilor este asociat pozitiv cu dimensiunea comitetului de audit.*

INDEPENDENȚA COMITETULUI DE AUDIT

Plecând de la „teoria agenției” și bazându-ne pe premisa că independența în general este o caracteristică esențială menită să vină în ajutorul „principalilor” (acționarilor) în vederea unei cât mai bune monitorizări a activității desfășurate de „agenți” (management), contribuind astfel la reducerea beneficiilor generate de deținerea de informații, am considerat această trăsătură ca importantă în aprecierea adusă comitetului de audit și am formulat următoarea ipoteză de cercetare:

H₂: Există o asociere pozitivă între independența comitetului de audit și gradul de transparență.

Conform valorilor coeficientului Pearson putem afirma că există o corelație pozitivă de intensitate peste valoarea medie și o probabilitate de semnificație ridicată (99% - Sig. <0,01) între variabilele testate (0,663 pentru informațiile legate de governanța corporativă, respectiv 0,721 în cazul celor referitoare la instrumentele financiare), care este explicată între 44% și 51,7% din cazuri. Prin urmare, rezultatele statistice obținute ne permit *acceptarea ipotezei de cercetare* formulate (H_2) și, în consecință, putem afirma faptul că *nivelul de dezvoltare a informațiilor este asociat pozitiv cu independența comitetului de audit*.

EXPERIENȚA COMITETULUI DE AUDIT

Luând în considerare faptul că membrii comitetului de audit cu un nivel superior de pregătire profesională se așteaptă să dețină mai multe cunoștințe generale de afaceri, fiind astfel în măsură să-și îndeplinească mai bine îndatoririle de monitorizare și, prin urmare, să asigure premisele dezvoltării mai multor informații, a fost formulată următoarea ipoteză de cercetare:

H_3 : Există o asociere pozitivă între experiența membrilor comitetului de audit și transparență.

La fel ca în cazul independenței comitetului de audit, valorile statistice obținute în cazul analizei corelațiilor și a regresiei liniare dintre gradul de dezvoltare a informațiilor în rapoartele anuale și nivelul de experiență al membrilor comitetului relevă existența unor legături pozitive semnificative, cu o rată de explicație de aproximativ 44% și intensitate peste valoarea medie (0,668 în cazul transparenței informațiilor privind governanța corporativă, respectiv 0,664 în cazul instrumentelor financiare). În consecință, *ipoteza de cercetare formulată (H_3) este acceptată*, ceea ce ne îndreptățește la afirmația: *cu cât nivelul de experiență al membrilor comitetului de audit este mai ridicat cu atât gradul de transparență asigurat este mai mare*.

FRECVENȚA REUNIUNILOR COMITETULUI DE AUDIT

Bazându-ne pe premisa că monitorizarea sporită a consiliului și a managementului și, prin urmare, un control mai

puternic, care să ofere o asigurare asupra faptului că aceste structuri urmăresc îndeplinirea intereselor acționarilor și nu acționează într-un mod auto-interesat, pot fi rezultatul unor întâlniri mai frecvente ale comitetului de audit, conducând totodată la o transparență mai mare, a fost formulată următoarea ipoteză de cercetare:

H_4 : Există o asociere pozitivă între frecvența reuniunilor comitetului de audit și transparență.

Și de această dată valorile coeficienților de corelație se situează în jurul valorii medii (0,568 și respectiv 0,606), probabilitatea de semnificație a legăturilor pozitive pe care le reflectă fiind tot de 99%. Cu toate că rata de explicație a legăturilor identificate între variabilele analizate este mai mică (32,3% în cazul variabilei TD_Score, respectiv 36,8% în cazul variabilei IFRS_FID_Score), *ipoteza de cercetare formulată (H_4) poate fi acceptată* și, prin urmare, *cu cât reuniunile comitetului de audit sunt mai frecvente cu atât nivelul de transparență este mai ridicat*.

În concluzie, toate cele patru ipoteze de cercetare formulate în vederea testării posibilelor asocieri dintre trăsături-

Tabel 4 - Analiza regresională prin metoda "stepwise" pentru variabila TD_Score

Variables	TD_Score - Model 1*				Variables	TD_Score - Model II**			
	Coeff.	Sig.	Toler.	VIF		Coeff.	Sig.	Toler.	VIF
(Constant)	15.214	.000			(Constant)	6.665	.031		
AC_Edu	.773	.000	.775	1.291	AC_Edu	.588	.000	.601	1.663
AC_Indep	.339	.000	.775	1.291	AC_Indep	.297	.000	.699	1.430
					AC_Size	1.850	.002	.790	1.266
					AC_Frecv	.460	.032	.608	1.644
F value (gradul de predicție a modelului): 140.129					F value (gradul de predicție a modelului): 80.536				
F significance (semnificația modelului): .000					F significance (semnificația modelului): .000				
R Square (coeficientul de determinare): .601					R Square (coeficientul de determinare): .636				

* semnificativ pentru p-value<0.01; ** semnificativ pentru p-value<0.05

Sursă: Calcule realizate de autor folosind softul SPSS

Tabel 5 - Analiza regresională prin metoda "stepwise" pentru variabila IFRS_FID_Score

Variables	IFRS_FID_Score - Model I*				Variables	IFRS_FID_Score - Model II**			
	Coeff.	Sig.	Toler.	VIF		Coeff.	Sig.	Toler.	VIF
(Constant)	17.989	.000			(Constant)	16.087	.000		
AC_Indep	.148	.000	.702	1.426	AC_Indep	.146	.000	.699	1.430
AC_Edu	.237	.000	.639	1.566	AC_Edu	.215	.000	.601	1.663
AC_Frecv	.299	.000	.628	1.592	AC_Frecv	.264	.002	.608	1.644
					AC_Size	.544	.016	.790	1.266
F value (gradul de predicție a modelului): 128.954					F value (gradul de predicție a modelului): 100.757				
F significance (semnificația modelului): .000					F significance (semnificația modelului): .000				
R Square (coeficientul de determinare): .676					R Square (coeficientul de determinare): .687				

* semnificativ pentru p-value<0.01; ** semnificativ pentru p-value<0.05

Sursă: Calcule realizate de autor folosind softul SPSS

le comitetului de audit și nivelul de dezvăluire a informațiilor au fost acceptate și, prin urmare, toate atributele testate pot fi luate în considerare în conceperea modelelor regresionale. Pentru aceasta am recurs la aplicarea metodei „stepwise”, cu ajutorul căreia au putut fi selectate numai acele variabile independente care s-au dovedit a fi semnificative, putând fi astfel concepute două modele distincte, având o probabilitate de semnificație diferită (99%, respectiv 95%), după cum se poate observa din Tabelele 4 și 5.

În concluzie, nivelul de dezvăluire a informațiilor, atât cele referitoare la instrumentele financiare, cât și cele privind guvernanta corporativă, s-a dove-

dit a fi influențat de toate caracteristicile comitetului de audit analizate (independența, educația, numărul membrilor, frecvența reuniunilor), însă în proporții diferite și cu o probabilitate de semnificație distinctă, o sinteză a modelelor regresionale concepute pentru a reliefa aceste legături fiind prezentată în Tabelul 6.

Concluzii, limite, perspective

Guvernanta corporativă a devenit unul dintre cele mai dezbătute subiecte de analiză și discuții, în special în domeniul bancar, ca o consecință a recentei

crize financiare ce s-a răspândit în întreaga lume. Lipsa transparenței și a dezvăluirii de informații a fost adesea considerată drept una dintre cauzele majore ale ultimelor scandaluri și eșecuri corporative, afectând negativ încrederea publicului în raportările oferite de entități. De fapt, această criză financiară a transformat guvernanta corporativă într-un concept economic controversat, aducându-l totodată în atenția mediului academic. Astfel, în timp ce am asistat la un „semnal de trezire” („wake-up call”) în direcția îmbunătățirii guvernantei corporative și a transparenței informaționale în întreaga lume, acest concept a devenit totodată unul dintre cele mai atractive,

Tabel 6 - Modelele regresionale „Comitet de audit – Transparență informațională”

	Modelele	Semnificația
TD_Score	$\alpha + \beta_1 * AC_Edu + \beta_2 * AC_Indep$	p-value < 0.01
TD_Score	$\alpha + \beta_1 * AC_Edu + \beta_2 * AC_Indep + \beta_3 * AC_Size + \beta_4 * AC_Frecv$	p-value < 0.05
IFRS_FID_Score	$\alpha + \beta_1 * AC_Indep + \beta_2 * AC_Edu + \beta_3 * AC_Frecv$	p-value < 0.01
IFRS_FID_Score	$\alpha + \beta_1 * AC_Indep + \beta_2 * AC_Edu + \beta_3 * AC_Frecv + \beta_4 * AC_Size$	p-value < 0.05

Valorile coeficienților α și β , sunt cele prezentate în tabelele nr. 4 și 5

Sursă: Proiecția autorului

dinamice și provocatoare obiective de cercetare.

Multe studii orientate asupra mecanismului de guvernare corporativă au analizat componentele sale prin prisma succeselor atinse sau a inevitabilelor eșecuri ale companiilor, concluzionând că un *sistem de guvernare corporativă de slabă calitate* („weak corporate governance system”) *afectează negativ valoarea unei entități*, în timp ce un *mecanism de guvernare corporativă solid* („strong governance mechanism”) *îmbunătățește eficiența* acesteia.

Un rol important în asigurarea unui flux de informații corespunzător între „actorii” implicați în procesul de guvernare corporativă revine **comitetului de audit**. Existența sa la nivel organizatoric în cadrul unei instituții bancare presupune ca principalele sarcini ale acestuia să fie legate de asigurarea eficacității funcționalității sistemului de control intern, depistarea activităților din cadrul instituției de credit care sunt expuse unor nivele ridicate de risc, dar fără a le omite pe cele cu un grad mai mic de risc, conformitatea băncii cu diferitele prevederi din domeniu și totodată stabilirea acurateței situațiilor financiare întocmite (Palfi, 2009). Din perspectiva teoriilor de guvernare corporativă însă, comitetul de audit este perceput ca un mecanism de monitorizare ce îmbunătățește calitatea fluxurilor de informații, reducând asimetria acestora.

Bazându-ne pe aceste aspecte, studiul nostru a fost conceput să ofere o analiză cât mai cuprinzătoare a *relației guvernare corporativă – transparență informațională în sfera bancară*, focalizându-se asupra impactului comitetului de audit, încercând astfel să ofere răspunsuri justificate de rezultatele analizei empirice realizate la întrebarea formulată inițial „Cum influențează diversele caracteristici ale comitetului de

audit nivelul de divulgare a informațiilor în sistemul bancar?

Funcția de audit, în general, joacă și un rol important în mecanismul corporativ, în special prin puterea sa de a adăuga valoare procesului de guvernare, făcând astfel obiectul a numeroase studii axate pe problematica transparenței informaționale. Foarte des analizată din perspectiva comitetului de audit, apreciat prin prisma numărului de membri din componența sa și în special a celor independenți, dar la fel de important percepută și din punct de vedere al calității auditului extern, funcția de audit s-a dovedit de cele mai multe ori a fi pozitiv corelată cu nivelul de informații dezvăluite.

Analizând rezultatele obținute în urma analizei întreprinse în *prezentul studiu* se poate observa că acestea sunt în asentimentul evidențelor empirice existente ce au stat la baza celor patru ipoteze de cercetare formulate, permițându-ne astfel acceptarea lor în totalitate. Mai mult decât atât, toate caracteristicile comitetului de audit avute în vedere în cadrul analizei s-au dovedit a avea un impact pozitiv semnificativ asupra nivelului de informații dezvăluite prin intermediul rapoartelor lor anuale, informații referitoare la guvernare corporativă a instituției bancare, fie privind instrumentele financiare folosite în activitatea desfășurată. Așadar, pentru ambele categorii de informații prezentate în rapoartele anuale au fost create două modele diferite din punct de vedere al semnificației (99%, respectiv 95%), care relevă impactul pe care îl are fiecare trăsătură a comitetului de audit asupra gradului de transparență (prezentate în **Tabelul 6**).

Prin urmare, în cazul informațiilor privind guvernare corporativă, nivelul educațional și caracterul independent al membrilor comitetului s-au dovedit a

avea cea mai mare influență asupra gradului de transparență, o semnificație mai scăzută putând fi atribuită celorlalte două trăsături analizate (dimensiunea comitetului și frecvența reuniunilor acestuia). Impactul caracteristicilor comitetului de audit asupra nivelului de dezvăluire a informațiilor referitoare la instrumentele financiare diferă ușor de rezultatele precedente. Astfel, frecvența reuniunilor comitetului s-a dovedit a fi la fel de importantă ca și gradul de independență și nivelul de educație al membrilor acestuia în asigurarea transparenței informaționale.

În final putem concluziona prin a afirma că un *comitet de audit* în care predomină *membri independenți*, cu *înalte standarde de pregătire profesională* și care se *reunește periodic* pentru a-și îndeplini sarcinile și responsabilitățile are capacitatea de a *influența pozitiv nivelul de dezvăluire a informațiilor în rapoartele anuale*, contribuind astfel la *creșterea transparenței informaționale*.

Spre deosebire de cercetările anterioare, orientate spre obiective similare – testarea posibilelor influențe ale guvernării corporative asupra valorii unei entități sau a gradului de transparență, analiza empirică efectuată în prezentul studiu reprezintă o abordare mai aparte a acestei problematice într-un *domeniu specific de activitate, cel financiar-bancar*, care a fost destul de puțin explorat sub acest aspect până în prezent, focalizându-și atenția în acest domeniu asupra Uniunii Europene și oferind astfel o imagine cuprinzătoare a întregului sistem bancar european.

În plus, analiza efectuată este apreciată drept cuprinzătoare și prin prisma faptului că a fost orientată asupra unui singur „actor” implicat în mecanismul de guvernare corporativă – *comitetul de audit*, oferindu-se astfel atenția cuvenită locului și rolului său în cadrul

procesului de guvernare, precum și tră-săturilor sale care pot avea impact asupra transparenței informaționale.

Totodată, prezentul studiu îmbogățește literatura de cercetare printr-o *analiză combinată*, efectuată pe baza a două instrumente expres create pentru a măsura *nivelul de dezvoltare* al celor două categorii de *informații* avute în vedere – cele referitoare la *guvernanța corporativă*, respectiv cele vizând *instrumentele financiare* – conferindu-i astfel un *plus de originalitate* și implicit *valoare adăugată*.

De asemenea, prezentul studiu are *multiple implicații* atât *teoretice*, cât și *practice*, fiind o sursă utilă de informație și reflecție pentru practicienii interesați, prin prisma impactului demonstrat pe care comitetul de audit îl are asupra gradului de transparență asigurat de sistemul bancar. Mai mult decât atât, revizuirea literaturii de specialitate din prezentul studiu prezintă o imagine de ansamblu a aspectelor studiate până în prezent în ceea ce privește relația comitet de audit - transparență, oferind astfel o sinteză folositoare atât cercetătorilor, cât și mediului academic în general.

Ca orice cercetare întreprinsă, studiul efectuat prezintă o serie de *limite* datorate în primul rând eșantionului de instituții bancare supuse analizei și faptului că au fost avute în vedere informațiile aferente unui singur an calendaristic. De asemenea, analiza poate fi îmbunătățită prin luarea în considerare și a altor factori de influență, cum ar fi pregătirea membrilor comitetului de audit în domeniul managementului riscurilor, insuficiența acestuia fiind adesea apreciată drept una dintre cauzele crizei în domeniul financiar-bancar. Așadar, conștienți de *limitele* prezentului studiu, apreciem toate acestea ca fiind provocări ce creează perspective ale unor cercetări viitoare.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/1.5/S/59184 „Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România”, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, fiind partener în cadrul proiectului.

This work was supported from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/1.5/S/59184 „Performance and excellence in postdoctoral research in Romanian economics science domain”, Babeș-Bolyai University Cluj-Napoca being a partner within the project.

Referințe bibliografice selective

- Abbott, L.J., Parker, S. and Peters, G.F. (2004), *Audit committee characteristics and restatements*, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 23, No. 1, pp. 69–87
- Akhtaruiddin, M. and Haron, H. (2010), *Board ownership, audit committees' effectiveness and corporate voluntary disclosures*, *Asian Review of Accounting*, Vol. 18, No. 1, pp. 68–82
- Allegrini, M. and Greco, G. (2011), *Corporate boards, audit committees and voluntary disclosure: evidence from Italian Listed Companies*, *Journal of Management and Governance*, DOI: 10.1007/s10997-011-9168-3
- Bradbury, M.E. (1990), *The incentives for voluntary audit committee formation*, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 9, pp. 19–36
- Carcello, J.V. and Neal, T.L. (2000), *Audit committee composition and auditor reporting*, *Accounting Review*, Vol. 75, pp. 453–467.
- Collier, P. (1993), *Factors affecting the formation of audit committees in major UK listed companies*, *Accounting and Business Research*, Vol. 23, No. 1, pp. 421–430
- Collier, P. and Gregory, A. (1999), *Audit committee activity and agency cost*, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 18, pp. 311–332
- DeZoort, F.T. (1997), *An Investigation of audit committees' oversight responsibilities*, *Abacus*, Vol. 33, pp. 208–227
- Karamanou, I. and Vafeas, N. (2005), *The association between corporate boards, audit committees, and management earnings forecasts: An empirical analysis*, *Journal of Accounting Research*, Vol. 43, pp. 453–486
- Klein, A. (2002), *Audit committee, board of directors characteristics, and earnings management*, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 33, pp. 375–400
- Mangena, M. and Pike, R. (2005), *The effect of audit committee shareholding, financial expertise and size on interim financial disclosures*, *Accounting and Business Research*, Vol. 35, pp. 327–349
- McMullen, D.A. (1996), *Audit committee performance: an investigation of the consequences associated with audit committee*, *Auditing*, Vol. 15, pp. 87–103
- Palfi, C.A. (2009), *Managementul financiar-contabil al riscurilor în activitatea bancară*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca
- Pincus, K., Rusbarsky, M. and Wong, J. (1989), *Voluntary formation of corporate audit committees among NASDAQ firms*, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 8, No. 4, pp. 239–265
- Raghunandan, K., Read, W.J. and Rama, D.V. (2001), *Audit committee composition, gray directors and interaction with internal auditing*, *Accounting Horizon*, Vol. 15, No. 2, pp. 105–118
- Rashidah, A.R. and Fairuzana, H.M.A. (2006), *Board, audit committee, culture and earnings management: Malaysian evidence*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21, No. 7, pp. 783 – 804
- Bank of International Settlements BIS (2012), *Basel Committee on Banking Supervision, The internal audit function in banks*, <http://www.bis.org/publ/bcbs223.htm>
- Organisation for Economic Co-operation and Development OECD (2004), *OECD Principles of Corporate Governance*, www.oecd.org

Importanța mărcilor în prezentarea bilanțului: cazul societăților europene

Liliana FELEAGĂ*, Niculae FELEAGĂ**
& Luciana Maria RÂBU***

Abstract

Significance of Brands for the Presentation of the Balance Sheet: The Case of European Companies

This research is trying to verify the hypothesis according to which the value of brands represents an important percentage within the intangible assets and the total assets of big companies. The sample comprises 45 companies included in the STOXX® Europe 600 Consumer Goods Index, from 12 countries. The data are collected from the annual reports of the selected companies. All annual reports are in accordance with International Financial Reporting Standards (IFRS). The results of the study show that the value of brands is an important percentage within intangible assets and total assets of the companies analyzed. Also, there has been seen a very limited disclosure on brands. These results are a sign that the regulating bodies should constrain companies to disclose more information related to the procured brands and to develop an accounting framework to allow recognition of all internally generated brands.

Key words: brands, IFRS, european companies, intangible assets, total assets

JEL Classification: M41, M49

Cuvinte cheie: mărci, IFRS, companii europene, imobilizări necorporale, valoarea totală a activelor

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: liliana_malcu@yahoo.com

** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: nfeleaga@yahoo.com

*** Drd. Academia de Studii Economice București, e-mail: lucianamariarabu@yahoo.com

Introducere

Marca reprezintă un semn distinctiv (nume, siglă, desen, emblemă etc.), atribuit de către întreprinderi produsele pe care le fabrică (sau distribuie) sau serviciilor pe care le prestează pentru a le individualiza în raport cu cele ale concurenților (ICCA, 1994). Totuși, mărcile nu se rezumă la un semn, ci creează o imagine unică a produsului sau a serviciului pe care îl identifică, a calității și a atributelor acestuia, așa cum sunt ele percepute de către clienți (Stolowy et al, 2001).

În timp, noțiunea de marcă a fost asociată cu cea de capital. Expresia „capital-marcă” acoperă toate elementele de activ și de datorii legate de o marcă, de numele sau de simbolurile sale, care aduce ceva întreprinderii și clienților acesteia, prin faptul că ele dau produselor un plus de valoare (Barwise, 1993; Aaker, 1994, Walliser, 2001).

Mărcile creează valoare pentru întreprindere cu ajutorul mai multor componente (Aaker, 1994): fidelitatea față de marcă, notorietatea mărcii, calitatea percepută, imaginea mărcii (asociațiile mentale legate de marcă) și orice alte active legate de marcă (de exemplu, calitatea relațiilor cu distribuitorii). Aceste componente creează valoare, pentru întreprindere, în diverse moduri. Astfel, în industria bunurilor de consum mărcile influențează preferințele consumatorilor pentru un produs sau serviciu și, în consecință, nivelul vânzărilor. Societățile care dețin mărci puternice obțin avantaje din preț și din loialitatea clienților (Hirose, 2002). Avantajele din preț se referă la faptul că produsele de marcă sunt vândute la prețuri mai mari decât produsele fără marcă, dar identi-

ce din punct de vedere al calității și al funcțiilor. Loialitatea clienților înseamnă că aceștia cumpără produsele de marcă în mod continuu și repetat, generând fluxuri de trezorerie stabile sau crescătoare. Capitalul-marcă furnizează oportunități de creștere, printr-o politică de extensie a mărcii, pe piețele străine și/sau pe piețele din alte domenii de activitate, și oferă protecție față de concurență sau îi permite întreprinderii să răspundă unei inovații sau altui tip de atac. În plus, valoarea mărcilor reprezintă un procent important în valoarea bursieră și în activul marilor societăți (Stolowy et al., 2001).

Privită prin prisma locului pe care îl ocupă în mintea consumatorului, marca reprezintă „ideea consumatorului despre produs” sau „suma asocierilor evocate de nume sau simboluri” (Strebinger et al. 1998). Sfera mărcii nu poate fi, însă, limitată la o asocierie cu produsul. Capacitatea consumatorului de a memora, de exemplu, numărul de telefon al unui distribuitor de produse ecologice sau al unui restaurant care face livrări la domiciliu reprezintă, de asemenea, parte a mărcii și poate funcționa ca o sursă importantă a capitalului-marcă. Cercetarea noastră își propune să verifice ipoteza conform căreia valoarea mărcilor reprezintă un procent important în cadrul imobilizărilor necorporale și în activul marilor societăți. În acest scop, am colectat datele contabile (mărci, total active necorporale și total active) pentru companiile incluse în STOXX® Europe 600 Consumer Goods. Pentru aceste companii am evaluat ponderea mărcilor în valoarea imobilizărilor necorporale și ponderea mărcilor în total active.

Stadiul cunoașterii

Literatura de specialitate referitoare la mărci este extrem de bogată și variată.

Unele studii au analizat tratamentul contabil al mărcilor într-o singură țară (de exemplu, Kallapur și Kwan, 2004, în Marea Britanie), în timp ce altele au vizat mai multe țări (Walliser, 1999, Stolowy et al., 2001). În plus, unele studii au analizat mărcile dintr-un singur sector (de exemplu, sectorul bunurilor de consum: Ducassy și Pariente, 2003; Farjaudon, 2010), iar altele au avut în vedere o diversitate de mărci (Walliser, 2001; Beldi et al., 2010).

Abordarea tematică este de asemenea diferită. Astfel, în timp ce unele studii au analizat mărcile în contextul mai general al imobilizărilor necorporale (Aboody și Lev, 1998; Holthausen și Watts, 2001; Ding și Stolowy, 2003; Cazavan-Jeny și Jeanjean, 2005; Mackay, 2008; Bessieux et al., 2010), altele s-au interesat în mod specific de recunoașterea mărcilor (Mather și Peasnell, 1991; Kallapur și Kwan, 2004). Pentru a putea fi recunoscute, mărcile trebuie să facă însă obiectul evaluării. Evaluarea mărcilor a reprezentat o temă transversală interesantă pentru cercetătorii în control de gestiune, marketing, finanțe și contabilitate (Simon și Sullivan, 1993; Guilding și Pike, 1994; Barth et al. 1998; Farjaudon, 2006) și o miză pentru normalizatorii contabili (Walliser, 1999; Canibano et al., 2000; Stolowy și Jeny-Cazavan, 2001; Stolowy et al., 2001).

Mai mult, în literatura de specialitate referitoare la mărci pot fi identificate două curente de cercetare. Un prim curent analizează mărcile din punct de vedere al consumatorului (Kartano și Rao, 2008, pentru o sinteză a literaturii). Al doilea curent analizează mărcile din punct de vedere al întreprinderii. Astfel, unele studii se bazează pe ipoteza că, prin valoarea pe care o injectează produselor, mărcile măresc puterea de piață a întreprinderilor (Kapferer, 1998; Michon, 2000; Doyle, 2001). Alte

studii analizează impactul mărcilor asupra randamentului bursier (Devinney și Winer, 1991; Aaker și Jacobson, 1994; Barth et al., 1998; Ittner și Larcker, 1998), asupra performanței (Aaker și Jacobson, 2001; Ducassy și Pariente, 2003; Kapferer, 2004) sau asupra pilotajului întreprinderii (Cravens și Guilding, 2001; Nussenbaum și Jacquot, 2003; Farjaudon, 2010). Trebuie însă precizat că, în realitate, între cele două fațete ale mărcii există o legătură strânsă (Delamotte, 1996) deoarece valoarea mărcii nu există doar prin locul pe care ea îl ocupă în spiritul consumatorului (Walliser, 2001).

Tratamentul mărcilor în referențialul contabil internațional

Pe plan internațional, tratamentul mărcilor face, în principal, obiectul standardului IAS 38 *Active necorporale*. Acest standard prezintă reguli privind recunoașterea și evaluarea imobilizărilor necorporale. El se aplică însă în corelație cu prevederile standardelor IAS 36 *Deprecierea activelor* și IFRS 3 *Combinări de întreprinderi*.

a) RECUNOAȘTEREA INIȚIALĂ A MĂRCILOR

Pentru a fi înscrise în bilanț, mărcile trebuie să satisfacă definiția imobilizărilor necorporale. Un activ necorporal este un activ identificabil nemonetar, fără suport material (IASB, 2011). Un activ reprezintă o resursă controlată de întreprindere, care provine din operații trecute și este susceptibilă să genereze avantaje economice viitoare. IAS 38 menționează că, adesea, întreprinderile consumă active sau angajează datoriile pentru achiziția, dezvoltarea, menținerea sau ameliorarea de active necor-

porale precum licențele, mărcile și titlurile de publicații. Trebuie însă precizat că nu toate aceste elemente respectă definiția immobilizărilor necorporale: caracterul identificabil, controlul unei resurse și existența de avantaje economice viitoare.

Satisfacerea definiției immobilizărilor necorporale este o condiție necesară, dar insuficientă, pentru recunoașterea mărcilor în activ. Ea trebuie completată cu satisfacerea următoarelor două criterii:

- (i) este probabil ca avantaje economice viitoare aferente activului să intre în întreprindere și
- (ii) costul acestui activ poate fi evaluat în mod fiabil.

Probabilitatea de a obține avantaje economice viitoare trebuie apreciată utilizând ipoteze rezonabile și documentate care reprezintă cea mai bună estimare a conducerii întreprinderii privind condițiile economice care vor exista pe durata de utilizare a activului.

Evaluarea mărcilor depinde de modul în care acestea au fost obținute de către întreprindere: achiziție separată, achiziție în cadrul unei grupări de întreprinderi, producție proprie.

Achiziția separată

IAS 38 precizează că, atunci când o immobilizare necorporală (în cazul nostru, o marcă) este achiziționată separat, costul immobilizării respective poate fi evaluat, de regulă, în mod fiabil. Într-o asemenea situație, costul cuprinde prețul de achiziție, inclusiv taxe nedeductibile, precum și cheltuielile directe generate de achiziție. În cazul în care marca a fost obținută prin intermediul unui schimb, ea trebuie contabilizată la valoarea sa justă, care este echivalentă valorii juste a activului cedat, ajustată cu mărimea lichidităților sau echivalentelor de lichidități transferate.

Achiziția în cadrul unei grupări de întreprinderi

În cazul unei grupări de întreprinderi, costul immobilizărilor necorporale se identifică cu valoarea justă a acestora la data achiziției. Valoarea justă poate fi determinată cu ușurință atunci când pentru bunul analizat există o piață activă. O piață este considerată activă dacă: pe piața respectivă se tranzacționează articolele omogene, pot fi identificați cumpărători și vânzători în orice moment și prețurile practicate sunt disponibile publicului. De exemplu, cursurile bursiere pe o piață activă furnizează evaluarea cea mai fiabilă a valorii juste.

În absența unei piețe active, immobilizarea necorporală trebuie evaluată la suma pe care întreprinderea ar fi plătit-o pentru aceasta, la data achiziției, cu ocazia unei tranzacții între părți bine informate, care acționează în condiții de concurență normală. În determinarea sumei respective, întreprinderea trebuie să țină cont de rezultatul celei mai recente tranzacții pentru active similare.

Anumite întreprinderi, care sunt implicate frecvent în cumpărarea sau vânzarea activelor necorporale cu caracter unic, au dezvoltat metode pentru evaluarea valorii lor juste, în mod indirect. Metodele cele mai frecvent utilizate sunt aplicarea multiplilor reflectând tranzacții curente de piață, la indicatori bine determinați, ce influențează profitabilitatea activului (de exemplu, venitul, profitul din exploatare etc.) și calculul valorii actualizate a fluxurilor viitoare de trezorerie generate de activul respectiv. Metoda valorii actualizate poate fi utilizată doar dacă activul analizat generează fluxuri de trezorerie independente de fluxurile de trezorerie generate de alte active utilizate în aceeași activitate. Unii specialiști con-

sideră că, în lipsa unor dispoziții contrare, această metodă este adecvată pentru evaluarea mărcilor (Walliser, 2001).

Dacă evaluarea unei mărci achiziționate în cadrul unei grupări de întreprinderi nu este posibilă, marca respectivă se include în fondul comercial.

Producția proprie

IAS 38 precizează că uneori este dificil de apreciat dacă o immobilizare necorporală generată intern îndeplinește condițiile pentru a fi contabilizată. Din acest motiv, pentru recunoașterea immobilizărilor necorporale care rezultă din faza de dezvoltare s-au stabilit condiții suplimentare de recunoaștere. Fără a ține însă cont de îndeplinirea sau neîndeplinirea acestor condiții, IAS 38 afirmă, în mod explicit, că „mărcile generate intern... nu trebuie să fie recunoscute ca active necorporale”. O asemenea regulă are la bază convingerea conform căreia cheltuielile pentru crearea unei mărci nu pot fi distinse de costul de dezvoltare al activității în ansamblul său. Prin această precizare, organismul internațional de normalizare adoptă o poziție prudentă, așezând pe primul plan fiabilitatea.

b) EVALUAREA POSTERIOARĂ CONTABILIZĂRII INIȚIALE

După recunoașterea inițială, o immobilizare necorporală trebuie contabilizată la valoarea de intrare, diminuată cu amortizarea cumulată și cu eventualele pierderi de valoare.

Durata de utilitate

O entitate trebuie să aprecieze dacă durata de utilitate a unei immobilizări necorporale este finită sau nedefinită. În acest sens, se ține cont de numeroși factori, dintre care menționăm: utilizarea prevăzută pentru activ și posibilitatea ca el să fie gestionat de către o altă

echipă de conducere; uzura morală tehnică, tehnologică și comercială; stabilitatea sectorului de activitate al întreprinderii; comportamentul așteptat al concurenților actuali și potențiali; cheltuielile cu întreținerea necesare pentru obținerea fluxurilor de beneficii economice așteptate de la activ; durata legală sau contractuală de utilizare a activului.

O imobilizare necorporală are durată nedefinită în cazul în care analiza bazată pe toți factorii relevanți arată că nu există o limită previzibilă a duratei pe parcursul căreia imobilizarea respectivă va produce fluxuri de trezorerie.

Durata de utilitate a unei imobilizări necorporale care rezultă din drepturi contractuale sau alte drepturi legale nu trebuie să depășească perioada drepturilor respective, dar poate să fie mai scurtă decât aceasta, depinzând de durata pe care întreprinderea se așteaptă să utilizeze activul. În cazul în care drepturile (contractuale sau legale) sunt obținute pentru o perioadă determinată care poate fi reînnoită, durata de utilitate a imobilizării necorporale trebuie să includă perioada de reînnoire doar dacă reînnoirea nu presupune costuri semnificative pentru întreprindere.

IAS 38 precizează că o întreprindere va fi capabilă să reînnoiască drepturile contractuale sau legale dacă: există probe, bazate pe experiență, că ea va reînnoi contractul; există probe că acele condiții necesare pentru reînnoire vor fi satisfăcute; și costul reînnoirii nu este semnificativ dacă se face comparație cu beneficiile economice viitoare așteptate a se obține prin reînnoire.

În mod particular, pentru a analiza durata de utilitate a unei mărci o întreprindere trebuie să țină cont de următorii factori: protecția legală a mărcii și controlul întreprinderii asupra veniturilor

generate de utilizarea sa; poziția dominantă (leadership) a mărcii, care poate fi apreciată în funcție de partea de piață a mărcii, de diferența de preț pe care o generează sau de atitudinea consumatorilor; vârsta mărcii; capacitatea managerilor de a gestiona numele mărcii și de a măsura efectele acțiunilor de susținere a numelui respectiv; stabilitatea și întinderea geografică a pieței, în care operează marca; tendința pe termen lung a beneficiilor pe care marca este susceptibilă să le genereze; intenția de a utiliza marca și de a obține beneficii pe termen lung.

Imobilizările necorporale, inclusiv mărcile, cu durată de utilitate finită se amortizează. Valoarea amortizabilă a acestora trebuie să fie repartizată, în mod sistematic, pe duratele lor de utilitate. Imobilizările necorporale, inclusiv mărcile cu durată de viață nedefinită nu se amortizează. Pentru aceste active se va efectua însă un test de depreciere în conformitate cu IAS 36. Experiența arată că anumite mărci pot pierde din valoare. În acest sens, Stolowy et al. (2001) amintesc pierderea încrederii clienților după evenimentul Elch-Test, în cazul Daimler-Benz, și degradarea imaginii cauzată de afacearea Brent Spar, în cazul Shell.

Reevaluarea mărcilor

IAS 38 acceptă, ca prelucrare alternativă autorizată, reevaluarea imobilizărilor necorporale. Valoarea reevaluată este valoarea justă la data reevaluării, diminuată cu amortizarea cumulată și cu pierderile de valoare cumulate. Valoarea justă trebuie determinată prin referință la o piață activă. IAS 38 precizează însă că „...o piață activă nu poate exista pentru mărci...”, deoarece fiecare marcă este unică. Prețul plătit pentru un activ nu furnizează, întotdeauna, indicații suficiente pentru a stabili valoarea justă a altui activ. Rezultă că, în

absența unei baze fiabile de evaluare, IAS 38 nu permite reevaluarea mărcilor.

Metodologia cercetării: stabilirea eșantionului și rezultatele cercetării

Obiectivul cercetării noastre este să verifice dacă valoarea mărcilor reprezintă un procent important în cadrul imobilizărilor necorporale și în activul total al marilor societăți. Studiul se realizează pe 74 de companii incluse în STOXX® Europe 600 Consumer Goods. Am considerat această industrie pertinentă datorită rolului esențial pe care îl joacă mărcile în cazul bunurilor de larg consum (Aaker, 1994; Kapferer, 2007). Am eliminat din analiză 11 societăți care nu au raportat informații privind mărcile, 18 societăți care nu au avut rapoartele anuale disponibile pe site până la data de 31 martie 2012 și o societate pentru care raportul anual era disponibil doar în limba finlandeză. Eșantionul final a cuprins 45 de companii din 12 țări și este prezentat în **Tabelul 1**.

Indexul “Consumer Goods Industry” conține companii din următoarele supersectoare: Personal & Household Goods (Bunuri personale și gospodărești), Food & Beverages (Produce alimentare și băuturi) și Automobiles & Parts (Automobile și componente). Repartizarea firmelor din eșantionul nostru pe cele trei supersectoare este prezentată în **Figura 1**.

Datele au fost colectate din rapoartele anuale ale companiilor, deoarece acestea reprezintă un bun instrument pentru măsurarea poziției comparative a mărcilor între companii, industrii și țări.

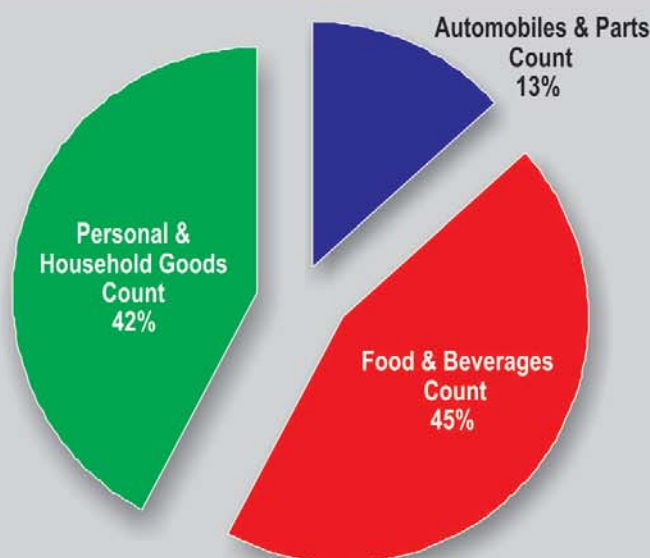
Importanța mărcilor în prezentarea bilanțului

Tabel 1 - Companiile incluse în eșantion

Companii	Companii	Țară	
1.ADIDAS	DE	24. HUSQVARNA B	SE
2.AMER SPORTS	FI	25.IMPERIAL TOBACCO GRP	GB
3.ANHEUSER-BUSCH INBEV	BE	26.L'OREAL	FR
4.ARYZTA	CH	27.LVMH MOET HENNESSY	FR
5.ASSOCIATED BRITISH FOODS	GB	28.NESTLE	CH
6.BARRATT DEVELOPMENTS	GB	29.NUTRECO	NL
7.BARRY CALLEBAUT	CH	30.PERNOD RICARD	FR
8.BEIERSDORF	DE	31.PERSIMMON	GB
9.BMW	DE	32.PHILIPS ELECTRONICS	NL
10.BRITISH AMERICAN TOBACCO	GB	33. PIRELLI & C	IT
11.BRITVIC	GB	34. PZ CUSSONS	GB
12.BURBERRY	GB	35.RECKITT BENCKISER GRP	GB
13.C&C GRP	IE	36. REMY COINTREAU	FR
14.CARLSBERG B	DK	37.SABMILLER	GB
15.CHRISTIAN DIOR	FR	38. SUEDZUCKER	DE
16.CSM	NL	39. SVENSKA CELLULOSA B	SE
17.DAIMLER	DE	40. SWEDISH MATCH	SE
18.DANONE	FR	41TATE & LYLE	GB
19.DAVIDE CAMPARI	IT	42. UNILEVER PLC	NL
20.DIAGEO	GB	43. VALEO	FR
21.ELECTROLUX B	SE	44. VISCOFAN	ES
22.FIAT	IT	45. VOLKSWAGEN PREF	DE
23.HENKEL PREF	DE		

Sursă: Proiecție proprie

Figura 1 - Gruparea companiilor pe supersectoare

Sursă: Proiecție proprie

Perioada de referință este de un an. În funcție de perioada contabilă de raportare, pentru companiile analizate sfârșitul anului variază între 31 iulie 2011 și 28 februarie 2012.

Studiul nostru nu a vizat situațiile financiare întocmite la nivel individual, conform referențialelor naționale, ci doar situațiile financiare consolidate, conforme cu standardele internaționale de raportare financiară. Altfel spus, pentru acest eșantion mărcile sunt recunoscute conform cu IAS 38 și IFRS 3. Ca urmare, toate mărcile generate intern sunt excluse din analiză.

IAS 1 *Prezentarea situațiilor financiare* stabilește un număr minim de informații ce trebuie să apară în cadrul bilanțului. Printre acestea se numără și rubrica active necorporale. Pentru o prezentare cât mai fidelă a imaginii reale a poziției financiare poate deveni necesară furnizarea de informații suplimentare fie în bilanț, fie în notele la situațiile financiare. În cazul nostru, doar 11% dintre societățile analizate au prezentat în bilanț o rubrică distinctă referitoare la mărci și, în plus, au furnizat informații suplimentare în note. Celelalte societăți au prezentat în bilanț doar rubrica generală „imobilizări necorporale” și au furnizat în note toate informațiile legate de mărci. Nu se poate demonstra însă o legătură pozitivă între disponibilitatea firmelor de a furniza în bilanț informații despre mărci și naționalitatea sau apartenența acestora la un anumit supersector.

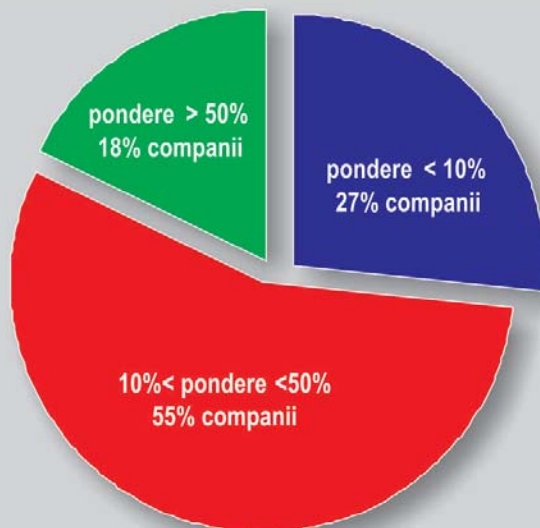
Prin explozia tehnologiilor informației și ale comunicării s-a transformat profund activitatea de producție, iar sursa valorii s-a deplasat, în toate domeniile, spre informație, spre gestiunea cunoștințelor și spre organizare. Altfel spus, investițiile imateriale au ocupat, în mod progresiv, locul investițiilor fizice datorită cheltuielilor din ce în ce mai impor-

tante pe care le angajează întreprinderile pentru conceperea, inovarea, formarea, organizarea sau exploatarea piețelor (Feleagă et al., 2011). În eșanționul nostru, majoritatea societăților au active necorporale semnificative, pentru 65% dintre ele valoarea acestora reprezentând peste 20% din totalul

activelor. Pentru unele societăți, mărcile ocupă o pondere semnificativă în totalul activelor necorporale (Figura 2). Astfel, pentru 25 de societăți ponderea mărcilor în valoarea activelor necorporale este între 10%-50%, pentru opt societăți este mai mare de 50%, pentru una dintre societăți fiind chiar 100%.

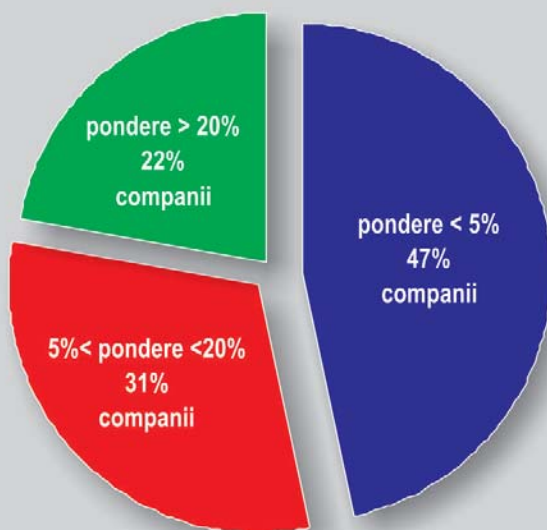
Societățile cu rata mai mare de 50% aparțin supersectoarelor Personal & Household Goods și Food & Beverages și sunt de naționalitate franceză, britanică și germană. Mai mult, toate societățile care prezintă în bilanț o rubrică distinctă pentru mărci au ponderea mărcilor în valoarea activelor necorporale mai mare de 50%.

Figura 2 - Companiile grupate după ponderea mărcilor în total imobilizări necorporale

Sursă: Proiecție proprie

Figura 3 - Companiile grupate după ponderea mărcilor în total active

Sursă: Proiecție proprie

De asemenea, ponderea mărcilor în total active este ridicată pentru un număr mare de societăți (Figura 3). Astfel, pentru 14 societăți ponderea mărcilor în total active este cuprinsă între 5% și 20%, iar pentru 10 societăți ponderea este între 20% și 50%. Toate societățile cu rata mai mare de 5% sunt din sectoarele Personal & Household Goods și Food & Beverages. Nu se poate demonstra însă o legătură pozitivă între această pondere și naționalitatea companiilor. Deși pentru multe societăți mărcile ocupă un loc important în cadrul imobilizărilor necorporale și în totalul activelor, informațiile furnizate despre acestea în situațiile financiare sunt limitate. Dincolo de valoarea contabilă a mărcilor, majoritatea societăților furnizează doar informații referitoare la caracterul definit sau indefinit al acestor active. În eșanționul nostru, 40% dintre societăți consideră mărcile ca fiind active cu durată de utilizare determinată și estimează durate de amortizare de maximum 20 de ani. Restul societăților consideră mărcile ca fiind active cu durată de utilizare nedeterminată, pentru care efectuează anual un test de depreciere. Doar 11% dintre societăți anunță însă ce metodă de evaluare folosesc pentru determinarea valorii recuperabile a mărcilor. Realizarea unei situații financiare speciale care să cuprindă informații atât despre mărcile achiziționate, cât și despre cele generate intern ar putea fi o provocare pentru întreprindere și o sursă prețioasă de informații pentru utilizatorii externi.

Concluzii și direcții viitoare de cercetare

În industria bunurilor de consum, mărcile sunt considerate un factor de competitivitate care influențează preferințele consumatorilor în favoarea unui produs și, în consecință, valoarea vânzărilor întreprinderii (Stolowy et al., 2001). Din acest motiv, recunoașterea, evaluarea și prezentarea mărcilor a provocat numeroase dezbateri și controverse în diverse țări, între cercetători în marketing, finanțe, contabilitate și control de gestiune. Studiul nostru a evi-

dențiat că valoarea mărcilor reprezintă un procent important în cadrul imobilizărilor necorporale și în activul total al companiilor incluse în STOXX® Europe 600 Consumer Goods Index. De asemenea, s-a constatat o prezentare sumară a informațiilor privind mărcile.

Aceste rezultate reprezintă un semnal că organismele de normalizare ar trebui să oblige societățile să divulge mai multe informații referitoare la mărcile achiziționate și să dezvolte un cadru contabil conceptual care să permită recunoașterea tuturor mărcilor generate intern. Există încă numeroase piste de cercetare în acest domeniu. Astfel,

studiul societăților incluse în STOXX® Europe 600 Consumer Goods ar putea fi realizat într-o manieră longitudinală, ceea ce poate furniza mai multe perspective și ar permite o analiză a variației ponderii mărcilor în activele necorporale, în total active sau în valoarea bursieră. Eșantionul ar putea să fie extins la societăți din alte sectoare și s-ar putea verifica dacă, în context european, apartenența la o anumită industrie produce rezultate semnificative. În plus, s-ar putea explora în ce măsură cultura contabilă națională se poate infiltra în recunoașterea și evaluarea mărcilor în conformitate cu standardele internaționale de raportare financiară.

Bibliografie

- Aaker D. (1994), *Le management du capital-marque*, Dalloz
- Aaker D.A. and Jacobson R. (1994), *The Financial Information Content of Perceived Quality*, Journal of Marketing Research, 31: 191-201
- Aaker D.A. and Jacobson R. (2001), *The Values Relevance of Brand Attitude in High-Technology Markets*, Journal of Marketing Research, vol. 38: 485-493
- Aboody D. and Lev B. (1998), *The value relevance of intangibles: the case of software capitalization*, Journal of Accounting Research, 36: 161-191
- Barth M.E., Clement M.B., Foster G. and Kasznik R. (1998), *Brand Values and Capital Market Valuation*, Review of Accounting Studies, 3: 41-68
- Barwise, P. (1993), *Brand equity: snark or boojum?*, International Journal of Marketing Research, 10(1): 93-104
- Beldi A., Chastenot E., Dupuis J.C. and Talfi M. (2010), *Pertinence des méthodes d'évaluation financière des marques : une étude empirique au niveau international*, Journée Capital immatériel : état des lieux et perspectives, Montpellier, France, 18 Juin
- Bessieux Ollier C., Chavent M., Kuentz V. and Walliser E. (2010), *L'adoption en France des normes IFRS relatives aux incorporels: bouleversement des pratiques ou inertie?*, Journée Capital immatériel : état des lieux et perspectives, Montpellier, France, 18 Juin
- Canibano L., Garcia-Ayuso M. and Sanchez P. (2000), *Accounting for Intangibles: A Literature Review*, Journal of Accounting Literature, 19: 102-130
- Cazavan-Jeny A. and Jeanjean T. (2005), *Pertinence de l'inscription à l'actif des frais de R&D : une étude empirique*, Comptabilité Contrôle Audit, 1(11) : 5-21
- Delamotte M. (1996), *Le capital marque du point de vue du consommateur*, Actes du XII congrès de l'Association Française de Marketing, Poitiers : 682-695
- Devinney T.M. and Winer R.S. (1991), *The Impact of New Product Introductions on the Market Value of Firms*, Journal of Business, 64(4): 573-610
- Ding Y. and Stolowy H. (2003), *Les facteurs déterminants de la stratégie des groupes français en matière de communication sur les activités de R&D*, Finance Contrôle et Stratégie, 6(1) : 39-62
- Doyle P. (2001), *Shareholder Value Based Brand Strategies*, Journal of Brand Management, 9: 20-30
- Ducassy I. and Pariente S. (2003), *Les Marques créent-elles de la Valeur? Le Cas de l'Industrie des Produits de Grande Consommation*, Cahier de recherche no. 2003 – 159, http://www.lombard-media.lu/pdf/0401_valeur_marques.pdf
- Farjoudon A.L. (2006), *L'évaluation des marques, au carrefour des recherches en comptabilité, finance, contrôle de gestion et marketing*, Comptabilité, Contrôle, Audit et Institution(s), Tunisie
- Farjoudon A.L. (2010), *De la comptabilisation au pilotage: le cas des marques*, Journée Capital immatériel : état des lieux et perspectives, Montpellier, France, 18 Juin
- Feleagă L., Feleagă N., Dragomir V.D. and Răbu L.M. (2011), *Intellectual capital disclosure: European evidence*, Proceeding of International Conference Accounting and Management Information Systems, Bucharest, 8-9 Juin: 369-379
- Guiding C. and Pike R. (1994), *Brand valuation: a model and empirical study of organizational implications*, Accounting and Business Research, 24: 241-253
- Hirose Y. (2002), Ministry of Economy, Trade and Industry, The Government of Japan, *The Report of the Committee on Brand Valuation*, 24 June.
- Holthausen R.W. and Watts R.L. (2001), *The relevance of the value-relevance literature for financial accounting standard setting*, Journal of Accounting and Economics 31: 3-75
- Iltner C.D. and Larcker D.F. (1998), *Are Nonfinancial Measures Leading Indicators of Financial Performance? An Analysis of Customer Satisfaction*, Journal of Accounting Research, 36, Supplément: 1-35
- Kallapur S. and Kwan Y.S. (2004), *The value relevance and reliability*

- of brand assets recognized by U.K. firms, *The Accounting Review* 19(1): 151-172
- Kapferer J.N. (1998), *Les marques, capital de l'entreprise*, 3e édition, Editions d'Organisation
- Kapferer J.N. (2004), *The New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term*, United Kingdom: Kagan Page
- Kapferer J.N. (2007), *Les marques, capital de l'entreprise. Créer et développer des marques fortes*, Groupe Eyrolles
- Kartono B. and Rao V.R. (2004), *Brand Equity Measurement: A Comparative Review and Normative Guide*, Johnson School Research Paper Series No. 24-09
- Mackay A. (2008), *Discussion of Intangibles and research - an overview with a specific focus on the UK*, *Accounting and Business Research*, 38(3): 287- 289
- Mather P. R. and Peasnell K. V.(1991), *An examination of the economic circumstances surrounding decisions to capitalize brands*, *British Journal of Management*, 2: 151-164
- Michon C. (2000), *La marque : son rôle stratégique au coeur du marketing*, *Revue Française du Marketing*, 176(1) : 7-21
- Simon C. J. and Sullivan M. W. (1993), *The measurement of brand equity: a financial approach*, *Marketing Science*, 12(1): 28-52
- Stolowy, H., Haller A. and Klockhaus V. (2001), *Accounting brands in France and Germany compared with IAS 38 (intangible assets). An illustration of the difficulty of international Harmonization*, *The International Journal of Accounting*, 36(2): 147-167
- Stolowy H. and Jeny-Cazavan A. (2001), *International accounting disharmony: The case of intangibles*, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 14(4): 477-496
- Strebinger A., Schweiger G. and Otter T., (1998), *Brand equity and consumer information processing: a proposed model*, *Proceedings of the Marketing Exchange Colloquium (Addendum)*
- Walliser E. (1999), *La mesure comptable des marques à l'heure de l'intégration européenne : une disparité préoccupante*, *Comptabilité-Contrôle-Audit*, 5(2) : 47-60
- Walliser E. (2001), *La mesure comptable des marques*, Vuibert, Paris
- IASB (2011), *International Financial Reporting Standards IFRS - Consolidated without early application*, LexisNexis Butterworths,

Informații

Seminar profesional în cadrul programului REPARIS

În perioada 6-8 februarie 2013 a avut loc la Viena al doilea seminar profesional organizat de Centrul pentru Reforma Raportării Financiare în Europa și Asia de Sud-Est (CFRR), organism al Băncii Mondiale.

Seminarul s-a desfășurat în cadrul programului REPARIS (Road to Europe-Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening), care are drept scop susținerea organismelor profesionale din opt țări care aderă la Uniunea Europeană de a implementa programe de dezvoltare profesională continuă de înaltă calitate pentru auditorii statutare și firmele de audit. Camera Auditorilor Financiară din România are statut de invitat și a fost reprezentată de **Ana Dincă**, vicepreședinte și **Daniel Botez**, membru al Consiliului Camerei. Scopul acestui seminar a fost să înlesnească învățarea și schimbul

de opinii privind organizarea, conținutul și implementarea procedurilor de pre-dare și de control de calitate pentru succesul și eficacitatea programelor de pregătire profesională continuă, să dezvolte capacitatea formatorilor de furnizare a unei pregătiri de înaltă calitate și să pună în discuție studii de caz care să constituie referințe pentru formarea formatorilor din cadrul fiecărui organism profesional.

Între subiectele discutate s-au regăsit aspecte legate de acceptarea angajamentelor de audit, probleme de etică, controale interne, raportarea către management, revizuire analitică sau opinia și raportul de audit. Discuțiile au fost moderate de către specialiștii și consultanții din cadrul Centrului, incluzând o temă susținută de **Henry Fortin**, directorul acestuia, precum și o intervenție pe tema rolului IFAC în susținerea implementării standardelor ISA prezentată de **Adriana Bunjaku**, membru al Comitetului de Dezvoltare a Organismelor Profesionale (PAO) din cadrul IFAC.

Numirea unui membru al CAFR în Consiliul de supraveghere al EFRAG

În Adunarea Generală din 20 noiembrie 2012, Grupul European de Consiliere privind Raportarea Financiară (EFRAG) a numit-o pe doamna prof. **Adriana Duțescu** ca membru în Consiliul de supraveghere, pentru un mandat de 3 ani, candidatura sa fiind sprijinită de Camera Auditorilor Financiară din România.

Consiliul de supraveghere EFRAG trebuie să răspundă în viitorul apropiat unor provocări importante, în special în lumina dezbaterii politice la nivel înalt derulată în cadrul Comisiei Europene, cu privire la rolul Uniunii Europene și a instituțiilor sale în procesul de adoptare a Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), evenimentele recente din Statele Unite și impactul acestora asupra normalizării la nivel mondial, precum și revizuirea detaliată a guvernancei EFRAG.

Studiu privind managementul de mediu și raportările de mediu în cazul entităților care activează în industria chimică

Ionel-Alin IENCIU*, Irimie Emil POPA**, Victor MULLER***
& Carmen BONACI****

Abstract

A Study on Environmental Management and Environmental Reporting in the Case of Chemical Sector Companies

Within this study, the authors have analysed the way that environmental reporting is related to environmental management performance of the company. The study represents an empirical research that uses archival data as the primary source of information. These archival data helped to present the level of environmental reporting within the biggest 30 companies that activates on the Chemical sector, for the year 2011. The results indicate that the environmental management monitors the company's activity regarding the impact on the environment, bringing about increasing transparency regarding environmental aspects. For assuring a high transparency level of environmental performance within a company, the environmental management structure should ensure a certified environmental management system, environmental accounting and stakeholder consultation within a company. The results of this study may be interpreted depending on several limitations. Firstly, the authors have considered data only for a one year period of analysis. Secondly, the study utilized only a few variables in order to analyze the environmental reporting practices.

Key words: *transparency, environmental management, environmental reporting, chemical sector, companies*

JEL Classification: M49

Cuvinte cheie: *transparență, management de mediu, raportări de mediu, sector chimic, dimensiune, companii*

Introducere

Raportările de mediu sustenabile reprezintă un indicator al unei organizări eficiente, managerii semnalând pieței financiare faptul că entitatea nu se confruntă cu riscuri asociate impactului de mediu. Raportările de mediu reprezintă un instrument de furnizare a informațiilor de mediu către utilizatori și de reflectare a performanței de mediu și a preocupărilor pe care le au entitățile vizavi de mediu (Shearer, 2002).

Chiar dacă raportul cost-beneficiu nu ar motiva o entitate să adopte astfel de raportări suplimentare, ele trebuie adoptate ca o cerință a sustenabilității, a responsabilității sociale a entității față de mediul și societatea în care își desfășoară activitatea. Regimul de guvernare al entităților sau *guvernanța corporativă* reflectă modul sau sistemul în care o entitate este condusă și controlată.

Potrivit teoriei agenției, entitatea este responsabilă pentru decizia de raportare a informațiilor de mediu, decizie

* Lect.univ.dr., cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: alin.ienciu@econ.ubbcluj.ro

** Conf.univ.dr., cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: irimie.popa@econ.ubbcluj.ro

*** Lect.univ.dr., cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: victor.muller@econ.ubbcluj.ro

**** Lect.univ.dr., cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: carmen.bonaci@econ.ubbcluj.ro

luată de management pentru a servi intereselor acționarilor (Buniamin *et al.*, 2011: 56). Kolk (2006) consideră că pentru creșterea înțelegerii acționarilor și influențarea comportamentului corporatist, accentul trebuie pus pe contextul intern și anume pe elementele ce privesc managementul și guvernanta entității.

Principalul obiectiv al studiului îl reprezintă reflectarea corelației dintre raportările de mediu și guvernanta corporativă în cazul celor mai mari entități din lume care își desfășoară activitatea în domeniul industriei chimice, domeniu cu impact semnificativ asupra mediului.

Analiza literaturii de specialitate

O serie de studii au fost realizate cu privire la corelațiile dintre caracteristicile guvernantei corporative și nivelul raportărilor voluntare de mediu.

Klai și Omri (2011) analizează efectul mecanismelor de guvernanta corporativă asupra raportărilor financiare pentru un eșantion de entități listate la Bursa de Valori din Tunisia în perioada 1997-2007, arătând faptul că mecanismele guvernantei corporative afectează calitatea informațiilor financiare furnizate de entitățile tunisiene analizate. Cong și Freedman (2011) analizează relațiile dintre bunele practici de guvernanta corporativă și performanța de mediu și raportările printre cei mai mari producători de emisii toxice din Statele Unite, concluzionând faptul că există o legătură pozitivă între buna guvernanta și divulgarea informațiilor privind poluarea.

Akhtaruddin *et al.* (2009) sugerează o asociere pozitivă între mărimea consiliului de administrație și raportarea informațiilor voluntare.

Dezvoltarea ipotezelor și a metodologiei de lucru

Studiul se bazează pe o cercetare empirică, care folosește informații de arhivă ca surse principale de informații; aceste informații ne-au ajutat să prezentăm nivelul raportărilor de mediu între cele mai mari companii ce activează în industria chimică, pentru anul 2011.

Principalul argument pentru alegerea industriei chimice este dat de faptul că entitățile din acest sector au impact ridicat asupra mediului. Literatura de specialitate a demonstrat că industria (sectorul de activitate în care activează entitatea) influențează raportările de mediu (Milne and Patten, 2002, Deegan și Blomquist, 2006). Din acest motiv, am folosit drept eșantioane de cercetare entități care activează într-un singur sector, adică cel al chimiei, încercând astfel să eliminăm diferențele dintre sectoarele de activitate ce ar putea interveni cu privire la impactul asupra mediului.

Am analizat corelațiile dintre raportările de mediu - ca variabilă dependentă - și mărimea companiei după venituri, active totale, valoarea de piață și performanța de management - ca variabile independente.

VARIABILA DEPENDENTĂ

Raportările de mediu: Variabila dependentă „raportările de mediu” reprezintă măsura în care entitatea discută despre chestiunile de mediu și este cantitativă (caz în care ne așteptăm la informații numerice) sau calitativă (caz în care nu avem informații numerice). „În cazul subiectelor cantitative, un punct

este disponibil pentru discuție, alt punct pentru transpunerea în perspectivă a informației (adică premii, standarde ale industriei, performanța concurenței etc. sau, dacă informațiile primare sunt normalizate prin împărțirea la venit, număr de angajați, număr de mini-aplicații produse etc.), un punct pentru prezența unui obiectiv numeric explicit, un punct pentru informațiile numerice aferente unui singur an și un punct pentru informațiile similare aferente anului anterior. Pentru subiecte calitative există trei criterii, însumând până la cinci puncte: 1.67 puncte pentru discuție, 1.67 puncte pentru inițiative sau acțiuni și 1.67 puncte pentru perspectivă.” (Roberts Environmental Centre, 2010, disponibil la <http://www.roberts.cmc.edu/psi/PDF/Chemicals2012.pdf>).

VARIABLE INDEPENDENTE

Performanța managementului de mediu. Variabila este prezentată în *Raportul de sustenabilitate pentru cele mai mari companii chimice din lume*, publicat în anul 2012, în secțiunea *Subiecte privind intențiile legate de mediu* și este compusă din: educația de mediu (16%), sistemul de management de mediu (20%), contabilitatea de mediu (21%) și consultarea utilizatorilor (23%) în cadrul unei entități. Calculăm acest indicator sub forma scorului obținut de entitatea analizată, împărțit la scorul maxim, adică 8. *Mărimea entității* este exprimată prin *venituri, active totale și valoarea de piață* și este preluată din *Raportul de Sustenabilitate Pentru Cele mai Mari Companii Chimice din Lume* din 2012. Pentru a verifica existența acestor conexiuni, am stabilit următoarele ipoteze de cercetare pe care încercăm să le validăm prin intermediul analizei statistice:

H1: Mărimea entității determină nivelul raportărilor de mediu. Mărimea entității, în special intensitatea activi-

tății derulate, ar reprezenta, din punctul nostru de vedere, un factor esențial al nivelului de calitate al raportărilor de mediu. Cu cât activitatea depusă de entitate este mai intensă cu atât mai mare este riscul de poluare al entității, de a apărea mai frecvent în presă, fiind astfel înclinată să ofere utilizatorilor cât mai multe informații posibil. În acest studiu, mărimea entității este exprimată prin venituri, active totale, valoarea de piață.

H2: Nivelul raportărilor de mediu este influențat în mod pozitiv de bunele practici de management și guvernanta corporativă. Considerăm că implementarea bunelor practici de guvernanta corporativă prin introducerea unui număr suficient de membri independenți, capabili să asigure transparență și obiectivitate, este în măsură să soluționeze conflictul teoriei agenției și să determine entitățile să raporteze mai multe informații voluntare cu privire la performanța de mediu și alte aspecte (Ienciu, 2011).

Analiza rezultatelor

Analiza ipotezelor formulate mai sus a fost testată folosind un model regresional linear multiplu. Am utilizat *raportările de mediu (EnvRep)* ca variabilă dependentă, iar variabilele independente sunt veniturile, activele totale, valoarea de piață și performanța managementului de mediu.

Ecuția regresională pe care o sugerăm pentru a explica nivelul raportărilor de mediu în cazul entităților din industria chimică ar fi următoarea:

$$F(\text{EnvRep}) = \lambda_j + \beta_1 * \text{Revenue} + \beta_2 * \text{TotalAssets} + \beta_3 * \text{MarketValue} + \beta_4 * \text{EnvMan} + \varepsilon_i$$

Unde: λ_j – constanta;
 $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4$ – coeficienții ecuației;
EnvRep – raportările de mediu pentru 2011;

Revenue – venitul aferent anului 2010 (exprimat prin log10 revenue);

TotalAssets – Total Active pentru 2010 (exprimat prin log10 Total assets);

Market Value – Valoarea de piață pentru 2010 (exprimată prin log10 Market value)

EnvMan – performanța managementului de mediu (exprimată prin scorul performanței managementului de mediu în cazul fiecărei entități, împărțit la valoarea maximă, adică 8);

ε_i = termenul de eroare.

Modelul regresional a fost analizat folosind programul statistic SPSS, versiunea

17.00 și am aplicat metoda Stepwise pentru determinarea variabilelor care ar putea explica variația raportărilor de mediu în cazul entităților din industria chimică. **Tabelele 1 și 2** reflectă corelațiile dintre raportările de mediu și variabilele independente.

Analiza variabilelor luate în considerare pe baza ecuației este prezentată în **Tabelul 2**.

Analizând tabelele 1 și 2 constatăm că performanța managementului de mediu, exprimată prin procentul scorului performanței managementului de mediu împărțit la valoarea maximă, influențează nivelul raportărilor de mediu în cadrul entităților din industria chimică (R square 0.413, Durbin-Watson 2.440). Procentul F este 4.941, semnifi-

Tabel 1 - Corelațiile variabilelor

		EnvRep	Log10 Revenue	Log10 Total Assets	Log10 Market Value	% of EnvMan
Corelația Pearson	EnvRep	1.000	.143	.262	.077	.413
	Log10 Revenue	.143	1.000	.660	.830	.093
	Log10 Total Assets	.262	.660	1.000	.822	.200
	Log10 Market Value	.077	.830	.822	1.000	.017
	% of EnvMan	.413	.093	.200	.017	1.000
Sig. (1-tailed)	Scorul raportărilor de mediu	.	.243	.098	.354	.018
	Log10 Revenue	.243	.	.000	.000	.326
	Log10 Total Assets	.098	.000	.	.000	.163
	Log10 Market Value	.354	.000	.000	.	.468
	% of EnvMan	.018	.326	.163	.468	.
N		26	26	26	26	26

Sursă: Proiecție proprie

Tabel 2 - Rezultatele regresiei

	Coeficienți (β)	Valoarea t	Valoarea p	VIF
(Constant)	17.516	3.097	0.005	
EnvMan	19.018	2.223	0.036	1.000

Note: Rezumat model: R = 0.413, R² = 0.171, ajustat R² = 0.136, F = 4.941, valoarea p = 0.036, Durbin-Watson = 2.440

Sursă: Proiecție proprie

ficativ la $p < 0.036$ (Sig. este mai mic de 0.05), iar coeficientul VIF confirmă lipsa colinearității între variabilele independente și susține modelul.

Concluziile studiului

Comitetul de mediu monitorizează activitatea entității privind impactul de mediu al acesteia, aducând o mai mare transparență și independență din punctul de vedere al aspectelor de mediu.

Pentru a asigura un nivel ridicat de transparență al performanței de mediu în cadrul unei entități, structura managementului de mediu ar trebui să asigure un nivel ridicat de educație, un sistem de management de mediu certificat, contabilitate de mediu și consultarea utilizatorilor în cadrul entității.

Astfel, putem considera că implementarea bunelor practici de guvernare corporativă prin stabilirea comitetelor de management de mediu care monitorizează impactul de mediu în cadrul entității poate asigura transparență și obiectivitate, soluționând conflictul teoriei agenției și determinând entitățile să raporteze mai multe informații voluntare privind performanța de mediu și alte aspecte. Suntem de părere că buna guvernare corporativă asigură raportări de mediu corespunzătoare și este validată pentru cele mai mari 30 entități din industria chimică.

Rezultatele pot influența comunitatea de investitori în procesul de luare a deciziilor și poate reprezenta o provocare pentru profesioniști cu scopul de a deveni în viitor mai responsabili față de mediul înconjurător. Rezultatele cercetărilor întreprinse privind asigurarea guvernării corporative din perspectiva raportărilor de mediu prezintă o serie de limite de cercetare.

În primul rând, am luat în considerare informații aferente doar unui an de ana-

liză. Avem în vedere, ca perspective viitoare de cercetare, îmbunătățirea studiilor întreprinse prin realizarea unei analize longitudinale anuale pentru a scoate în evidență tendințele raportărilor de mediu și impactul managementului de mediu asupra practicilor privind raportările de mediu.

În al doilea rând, studiul a utilizat doar câteva variabile din sfera guvernării corporative pentru analizarea practici-

lor de raportare de mediu, punând accentul în primul rând pe managementul de mediu.

În perspectivă, s-ar putea lua în considerare alte variabile, cum ar fi, de exemplu, sistemul de guvernare corporativă din cadrul entităților (dualist sau unitar), frecvența întâlnirilor/ședințelor consiliului de administrație, componența comitetului de mediu și responsabilitate socială etc.

Acknowledgements

Prezenta lucrare este parte integrantă a proiectului de cercetare POSDRU/86/1.2/S/64076 „Adaptarea curriculei universitare, de masterat, la cerințele pieței muncii din România în domeniul proiectelor finanțate din fondurile structurale și de coeziune”.

This paper is a part of the research project POSDRU/86/1.2/S/64076 entitled "Adapting university curricula of mastered studies, to labour market in Romania in the projects financed from structural funds and cohesion".

Referințe bibliografice

- Akhtaruddin M., Hossain M.A., Hossain M., Yao L., *Corporate Governance and Voluntary Disclosure in Corporate Annual Reports of Malaysian Listed Firms*, JAMAR, volum 7, pp. 1-19, 2009.
- Buniamin S., Alrazi B., Johari N., Rahman N., *Corporate Governance Practices and Environmental Reporting of Companies in Malaysia: Finding Possibilities of Double Thumbs Up*, Journal Pengurusan, volum 32, pp. 55-71, 2011.
- Cong Y. And Freedman M., *Corporate governance and environmental performance and disclosures*, Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting volum 27, pp. 223-232, 2011.
- Deegan, C., and Blomquist, C., *Stakeholder influence on corporate reporting: an exploration of the interaction between WWF-Australian and the Australian minerals industry*, Accounting, Organizations and Society, volum 31, pp. 343-372, 2006.
- Ienciu A., *Factors that explains environmental reporting at Romanian entities level*, Journal of International Management Studies, volum 11, pp. 40-48, 2011.
- Klai N and Omri A., *Corporate Governance and Financial Reporting Quality: The Case of Tunisian Firms*, International Business Research, volum 4, pp. 158-166, 2011.
- Kolk, A., Sustainability, accountability and corporate governance: Exploring multinationals' reporting practices', https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=899852, 2006.
- Milne, Markus J., Patten, Dennis M., *Securing organizational legitimacy: An experimental decision case examining the impact of environmental disclosures*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, volum 15, pp. 372-405, 2002.
- Shearer, T., *Ethics and accountability: From for – itself to the for-the-other*, Accounting, Organizations and Society, volum 27, pp. 541-575, 2002.
- Roberts Environmental Center, *The 2012 Sustainability Reporting of the World's Largest Chemical Companies*, <http://www.roberts.cmc.edu/psi/PDF/Chemicals2012.pdf>, 2012.

Lucrarea, alcătuită de doi experimențați profesioniști, **Nicolae Măndoiu** și **Alexandru N. Șuteu**, apărută în editura „CONFISC”, se adresează specialiștilor din domeniul financiar-contabil consacrați sau în formare (stagiari, studenți), precum și celor care desfășoară sau vor să înceapă o activitate și să obțină venituri din drepturi de proprietate intelectuală, persoană fizică autorizată, întreprindere individuală, întreprindere familială sau din profesii liberale.

Aspectele teoretice sunt completate, parțial, cu studii de caz și exemple pe înțelesul tuturor. În Ghid se acordă atenție și unor teme de actualitate, precum analiza contractelor și convențiilor civile (potrivit noului cod civil), reconsiderarea activităților independente în dependente sau obligațiile profesiei liberale privind combaterea spălării banilor.

Ghidul este structurat pe capitole referitoare la: „Definirea veniturilor din activități independente; Autorizarea activităților independente; Depunerea și completarea declarației de înregistrare fiscală; Declararea ca plătitor de TVA la înființare; Condițiile în care veniturile din activități independente – obținute după începerea activității – obligă la înregistrarea în scopuri de TVA; Contribuțiile sociale datorate; Stabilirea și declararea venitului anual estimat; Venituri impozabile/neimpozabile și cheltuieli deductibile/nedeductibile; Condițiile în care persoanele care obțin venituri din activități independente pot avea salariați proprii; Obligativitatea utilizării aparatelor de marcat electronice; Evidența contabilă și registrele obligatorii; Organele de control competente; Dobânzi și penalități; Condițiile în care o activitate independentă poate fi reconsiderată ca activitate dependentă”.

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la

adresa de e-mail: revista@cafr.ro, obligatoriu în format electronic cu extensia **.doc**, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

Important for the Authors!

The review of the articles is performed in parallel by at least two members of the Scientific Council of the „Financial Audit” Journal, a double-blind-review, which means that those who perform the reviews do not know the names of the authors, and also the authors do not know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, actuality, importance and the relevance for the subject matter of the review; the quality of the research methodology; presentation and argumentation clarity and pertinence; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

The recommendations of the Scientific Council are: accepted,

accepted with reviewing, rejected. The results of the assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Council are published. The articles are submitted to the editor by e-mail at: revista@cafr.ro, compulsory in Microsoft Word format containing the following elements: the language the article is drafted is **English**; the maximum size of the article 7-10 pages/2000 signs/page spaces included; the article mention the research methodology used, authors' contributions, footnote references from the bibliography; an abstract in English presenting the subject of the research and authors' contributions; the abstract is accompanied by 4-5 key words, in English, and also by JEL Classification.

Details on our website www.revista.cafr.ro, section: „Reviews” and „Manuscripts”.

